

Σχολή Κοινωνικών Επιστημών
Διοίκηση Τουριστικών Επιχειρήσεων

Διπλωματική Εργασία

Ανάπτυξη του εναλλακτικού τουρισμού στην Ελλάδα: Η
περίπτωση του Νομού Αχαΐας

Μιχάλης Παλαιολόγος

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Αθηνά Παπαγεωργίου

Πάτρα, Μάιος 2024

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του φοιτητή Μιχάλη Παλαιολόγου που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

Ανάπτυξη του εναλλακτικού τουρισμού στην Ελλάδα: Η
περίπτωση του Νομού Αχαΐας

Μιχάλης Παλαιολόγος

Επιτροπή Επίβλεψης Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια

Αθηνά Παπαγεωργίου

Διδάσκουσα ΔΤΕ60 & Ελληνικό Ανοικτό
Πανεπιστήμιο

Συν-Επιβλέπων Καθηγητής

Νικόλαος Τρίχας

Διδάσκων & Ελληνικό Ανοικτό
Πανεπιστήμιο

Πάτρα, Μάιος 2024

Περίληψη

Διαχρονικά, ο Νομός Αχαΐας έχει αποτελέσει ένα πολύ σημαντικό και ενδιαφέρον κομμάτι του Ελληνικού τουρισμού. Αποτελείται από σημαντικές πόλεις όπως η Πάτρα, η Αιγιαλεία και τα Καλάβρυτα και διαιρείται σε 21 δήμους και 2 κοινότητες. Πρωτεύουσα του Νομού είναι η Πάτρα. Η πόλη της Πάτρας διαθέτει το λιμάνι που συνδέει την Ελλάδα με τη Δυτική Ευρώπη και ξεχωρίζει για την αρχιτεκτονική και τη ρυμοτομία της. Η πλούσια ιστορική και πολιτιστική κληρονομιά της, καθώς και ο σύγχρονος τρόπος ζωής, δίνουν μια ξεχωριστή αίσθηση στην πόλη. Επιπλέον, πολύ κοντά στο Νομό Αχαΐας βρίσκονται σημαντικοί αρχαιολογικοί χώροι όπως, η Αρχαία Ολυμπία, οι Δελφοί, η Επίδαυρος, ο Ναός του Επικούρειου Απόλλωνα, οι Μυκήνες κ.α.

Ο Νομός της Αχαΐας διαθέτει το πλεονέκτημα να συνδυάζει τη φυσική ομορφιά και την πολιτιστική ανάπτυξη, αναδεικνύοντας παράλληλα την ιστορική κληρονομιά και το σύγχρονο πολιτισμό. Ωστόσο, η τουριστική ανάπτυξη τα τελευταία χρόνια στον Νομό κατέστη αρκετά περιορισμένη λόγω διαφόρων προβλημάτων που εμφανιστήκαν. Από την μια πλευρά η έλλειψη εκμετάλλευσης των φυσικών πλεονεκτημάτων και των πολιτισμικών αξιών και από την άλλη οι χαμηλοί ρυθμοί διεκπεραίωσης κι εκσυγχρονισμού βασικών έργων υποδομής μείωσαν την τουριστική ικανότητα του Νομού.

Ο σχεδιασμός και η ανάπτυξη των ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού σε έναν ποικιλόμορφο Νομό όπως η Αχαΐα θα επιφέρει επιπλέον ανάπτυξη σε πολλές περιοχές του Νομού και θα αυξήσει την αναγνωρισιμότητα του σε διεθνές επίπεδο.

Λέξεις – Κλειδιά

Εναλλακτικές μορφές τουρισμού, Νομός Αχαΐας, Αειφόρα τουριστική ανάπτυξη, Σχεδιασμός ανάπτυξης τουριστικού προορισμού

The Development of alternative tourism in Greece: The case of the Prefecture of Achaia

Michalis Palaiologos

Abstract

Over time, the Prefecture of Achaia has been an essential and interesting part of Greek tourism. It comprises important cities such as Patras, Aegialia and Kalavryta and is divided into 21 municipalities and two communities. The capital of the prefecture is Patras. The city of Patras has a port that connects Greece with Western Europe and stands out for its architecture and layout. Its rich historical and cultural heritage and its modern lifestyle give the city a distinct feel. In addition, very close to the Prefecture of Achaia are important archaeological sites such as Ancient Olympia, Delphi, Epidauros, the Temple of Epicurean Apollo, Mycenae, etc.

The Prefecture of Achaia has the advantage of combining natural beauty and cultural development while highlighting historical heritage and modern culture. However, tourism development in recent years in the Prefecture has become quite limited due to various problems. On the one hand, the lack of exploitation of the natural advantages and cultural values and, on the other hand, the low rates of completion and modernization of basic infrastructure projects reduced the tourism capacity of the Prefecture.

The planning and development of unique and alternative forms of tourism in a diverse prefecture like Achaia will bring additional development in many areas and increase its recognition at an international level.

Keywords

Prefecture of Achaia, Sustainable tourism development, Alternative forms of tourism,
Tourism destination development planning

Πίνακας περιεχομένων

Περίληψη	iv
Abstract.....	v
Κατάλογος Διαγραμμάτων	vii
Κατάλογος Εικόνων	vii
Κατάλογος Πινάκων	viii
Συντομογραφίες & Ακρωνύμια.....	xi
Εισαγωγή.....	1
Ενότητα 1. Αειφόρα Τουριστική Ανάπτυξη και Εναλλακτικός Τουρισμός	4
1.1 Βασικά είδη και χαρακτηριστικά του Εναλλακτικού τουρισμού	5
1.2 Το προφίλ των τουριστών εναλλακτικού τουρισμού.....	16
1.3 Ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού.....	18
1.4 Νέες μορφές εναλλακτικού τουρισμού.....	21
1.5 Οφέλη ανάπτυξης αειφόρας ταυτότητας και εναλλακτικών μορφών τουρισμού.....	26
1.6 Το Ελληνικό τουριστικό προϊόν και η ανταγωνιστικότητα του Εναλλακτικού Τουρισμού.....	28
1.7 Εναλλακτικές μορφές τουρισμού στην Ελλάδα: Υφιστάμενη κατάσταση.....	32
1.8 Τάσεις του Εναλλακτικού Τουρισμού στην Ελλάδα.....	33
Ενότητα 2 - Η Τουριστική ζήτηση και προσφορά του Νομού Αχαΐας.....	36
2.1 Η τουριστική προσφορά και ζήτηση του Νομού Αχαΐας	36
2.2 Τουριστική Ζήτηση του Νομού Αχαΐας.....	43
2.3 Ο ρόλος της Αχαΐας ως τουριστικός προορισμός.....	45
2.4 Προοπτικές εξέλιξης του τουριστικού προϊόντος με βάση τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού στον Νομό Αχαΐας.....	47
Ενότητα 3. Μελέτη και ανάλυση ανάπτυξης του τουρισμού στον Νομό Αχαΐας	50
3.1 Μελέτη ανάλυσης SWOT για τον Νομό Αχαΐας.....	50
3.1.1 Δυνατά σημεία - Πλεονεκτήματα.....	51
3.1.2 Αδυναμίες - Μειονεκτήματα.....	54
3.1.3 Πιθανές ευκαιρίες στον Ν. Αχαΐας.....	56
3.1.4 Πιθανές απειλές στον Ν. Αχαΐας.....	60
Ενότητα 4 – Ερευνητικό μέρος	61
4.1.1 Σκοπός.....	61
4.1.2 Ερευνητικά Ερωτήματα:.....	61
4.1.3 Είδος έρευνας	61
4.1.4 Δείγμα	62
4.2 Ανάλυση αποτελεσμάτων.....	62
Συμπεράσματα - Προτάσεις.....	73
Βιβλιογραφία.....	76

Κατάλογος Διαγραμμάτων

Διάγραμμα 1.1 – Χρήση του internet παγκοσμίως από κινητά τηλέφωνα, έναντι σταθερών υπολογιστών	23
Διάγραμμα 2.1 - Πληρότητα ξενοδοχειακών καταλυμάτων Ν. Αχαΐας.....	444

Κατάλογος Εικόνων

Εικόνα 1.1 - Η παγκόσμια οικονομία ευεξίας ανέρχεται στα 4,4 τρισεκατομμύρια δολάρια το 2020 μέσα στην πανδημία του COVID-19	11
Εικόνα 1.2 – Θεσμοθετημένα Σήματα για Επισκέψιμο Οινοποιείο, Ζυθοποιείο και Τυροκομείο, αντίστοιχα	34

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 1.1 Τα κύρια χαρακτηριστικά των εναλλακτικών μορφών τουρισμού	6
Πίνακας 1.2 Οικονομία τουρισμού ευεξίας ανά περιοχή, 2017, 2019, 2020	11
Πίνακας 1.3 Οικονομία των Υπηρεσιών του Τουρισμού Υγείας και Ευεξίας	12
Πίνακας 1.4 Διεθνείς αεροπορικές αφίξεις στην Ελλάδα ανά χώρα προέλευσης (top-15), 2022-2019	31
Πίνακας 2.1 Επίσης κύκλος εργασιών επιχειρήσεων αθροιστικά στους κλάδους των Καταλυμάτων και των Υπηρεσιών Εστίασης (κλάδοι 55 και 56 της ταξινόμησης NACE Αναθ. 2) Περιφέρεια: Δυτικής Ελλάδας και Περιφερειακή Ενότητα, Αχαΐας	37
Πίνακας 2.2 Αεροπορικές αφίξεις στο Νομό Αχαΐας (Αεροδρόμιο Αράξου)	37
Πίνακας 2.3 Αφίξεις στα ξενοδοχειακά καταλύματα του Νομού Αχαΐας	38
Πίνακας 2.4 Διανυκτερεύσεις σε ξενοδοχειακά καταλύματα στο Νομό Αχαΐας	38
Πίνακας 2.5 Ξενοδοχειακό Δυναμικό Νομού Αχαΐας	43
Πίνακας 2.6 Πληρότητα ξενοδοχειακών καταλυμάτων Ν. Αχαΐας	44
Πίνακας 3.1 Παράγοντες που λαμβάνονται υπόψη στην ανάλυση SWOT	51
Πίνακας 4.1 Πόσο πιθανό είναι να επιλέξετε μια μορφή εναλλακτικού τουρισμού στην Αχαΐα;	62
Πίνακας 4.2 Πώς θα αξιολογούσατε το επίπεδο του εναλλακτικού τουρισμού στην Αχαΐα;	63
Πίνακας 4.3 Ποια από τις παρακάτω μορφές εναλλακτικού τουρισμού θεωρείτε ότι είναι η πιο δημοφιλής στην Αχαΐα;	63

Πίνακας 4.4 Ενδιαφέρομαι να συμμετάσχω σε εναλλακτικές δραστηριότητες που προσφέρονται κατά τη διάρκεια των διακοπών μου	64
Πίνακας 4.5 Θα ήθελα να μάθω περισσότερα για τις εναλλακτικές δραστηριότητες που προσφέρονται σε έναν προορισμό και ιδίως στην Αχαΐα.	64
Πίνακας 4.6 Είμαι διατεθειμένος/η να πληρώσω περισσότερα για εναλλακτικές δραστηριότητες κατά τη διάρκεια των διακοπών μου	65
Πίνακας 4.7 Ηλικία	65
Πίνακας 4.8 Φύλο	65
Πίνακας 4.9 Εκπαίδευση	66
Πίνακας 4.10 Εισόδημα	66
Πίνακας 4.11 Πόσο συχνά ταξιδεύετε για τουρισμό;	66
Πίνακας 4.12 Πόσο συχνά επισκέπτεστε την Αχαΐα;	66
Πίνακας 4.13 Ποια είναι η συνήθης διάρκεια διαμονής σας κατά τη διάρκεια των ταξιδιών σας;	67
Πίνακας 4.14 Τι είδους διαμονή προτιμάτε;	67
Πίνακας 4.15 Πόσο προτιμάτε τις ακόλουθες μορφές εναλλακτικού τουρισμού; (Αγροτουρισμό)	68
Πίνακας 4.16 Πόσο προτιμάτε τις ακόλουθες μορφές εναλλακτικού τουρισμού; (Οινοτουρισμό)	68
Πίνακας 4.17 Πόσο προτιμάτε τις ακόλουθες μορφές εναλλακτικού τουρισμού; (Ποδηλασία)	68
Πίνακας 4.18 Πόσο προτιμάτε τις ακόλουθες μορφές εναλλακτικού τουρισμού; (Πεζοπορία)	68

Πίνακας 4.19 Πόσο προτιμάτε τις ακόλουθες μορφές εναλλακτικού τουρισμού; (Οικοτουρισμό)	69
Πίνακας 4.20 Πόσο συχνά εκτελείτε συνήθως τις παρακάτω δραστηριότητες κατά τη διάρκεια των ταξιδιών σας; (Επίσκεψη σε μουσεία/αρχαιολογικούς χώρους)	69
Πίνακας 4.21 Πόσο συχνά εκτελείτε συνήθως τις παρακάτω δραστηριότητες κατά τη διάρκεια των ταξιδιών σας; (Ποδηλασία)	69
Πίνακας 4.22 Πόσο συχνά εκτελείτε συνήθως τις παρακάτω δραστηριότητες κατά τη διάρκεια των ταξιδιών σας; (Πεζοπορία)	70
Πίνακας 4.23 Πόσο συχνά εκτελείτε συνήθως τις παρακάτω δραστηριότητες κατά τη διάρκεια των ταξιδιών σας; (Θαλάσσια αθλήματα)	70
Πίνακας 4.24 Πόσο συχνά εκτελείτε συνήθως τις παρακάτω δραστηριότητες κατά τη διάρκεια των ταξιδιών σας; (Δοκιμή τοπικής κουζίνας)	70
Πίνακας 4.25 Πόσο συχνά εκτελείτε συνήθως τις παρακάτω δραστηριότητες κατά τη διάρκεια των ταξιδιών σας; Επίσκεψη σε τοπικά οινοποιεία/αγροκτήματα)	70
Πίνακας 4.26 Ποιος είναι συνήθως ο μέσος προϋπολογισμός σας για κάθε ταξίδι;	71
Πίνακας 4.27 Πόσο συχνά επισκέπτεστε την Αχαΐα;	71
Πίνακας 4.28 Πώς θα αξιολογούσατε το επίπεδο του εναλλακτικού τουρισμού στην Αχαΐα;	71
Πίνακας 4.29 Θα ήθελα να μάθω περισσότερα για τις εναλλακτικές δραστηριότητες που προσφέρονται σε έναν προορισμό και ιδίως στην Αχαΐα	72

Συντομογραφίες & Ακρωνύμια

Ακολουθούν κάποια παραδείγματα:

ΔΕ	Διπλωματική Εργασία
ΕΑΠ	Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο
ΘΕ	Θεματική Ενότητα
ΠΕ	Πτυχιακή Εργασία
ΠΣ	Πρόγραμμα Σπουδών
ΣΥΝ	Συντονιστής/Συντονίστρια

Εισαγωγή

Το φαινόμενο του τουρισμού αποτελεί μια σημαντική οικονομική δραστηριότητα αλλά παράλληλα αποδίδει *αγαθά* ανεκτίμητης αξίας όπως το δικαίωμα στη γνώση, την προβολή της διαφορετικότητας, προστασίας και προσέγγισης του περιβάλλοντος και της διεθνούς ειρήνης και αλληλεγγύης. Επιπλέον, η σύγχρονη αντίληψη για την ανάπτυξη του τουρισμού βασίζεται στην αναγκαιότητα στήριξης της ποιότητας, πιστοποίησης, διερεύνησης και διαφοροποίησης των τουριστικών υπηρεσιών που παρέχονται για την σύνδεση με την τοπική κοινωνία, καθώς επίσης και η ολοκλήρωση έργων που αφορούν υποδομές και το περιβάλλον. Αναμφισβήτητα, ο τουρισμός και η ανάπτυξη του, αποτελούν μοναδική δραστηριότητα με παγκόσμιες διαστάσεις. Σε αρκετές χώρες, ο τουρισμός συμβάλλει σημαντικά στον καθορισμό του ΑΕΠ καθώς παράγει συνθήκες άριστης βιωσιμότητας τόσο από πλευράς δημιουργίας εισοδήματος, όσο και από πλευράς επενδύσεων και απασχόλησης.

Η τουριστική βιομηχανία αποτελεί τον ταχύτερα αναπτυσσόμενο παράγοντα στην παγκόσμια οικονομία, καθώς ήδη αντιπροσωπεύει το 10% του παγκόσμιου ΑΕΠ. Στην σύγχρονη εποχή του μακροοικονομικού περιβάλλοντος, το τουριστικό φαινόμενο αποτελεί το κλειδί της ευημερίας για τις περισσότερες χώρες. Για παράδειγμα, η περιοχή της Ευρώπης αποτελεί έναν πρωτότυπο τουριστικό προορισμό σε παγκόσμιο επίπεδο λόγω των πολυποίκιλων αξιοθέατων και ποιοτικών υπηρεσιών που διαθέτει. Η ολοένα και αυξανόμενη διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχει πολλαπλασιάσει τις ήδη πολυάριθμες επιλογές προορισμών και υπηρεσιών που διαχειρίζονται οι τουρίστες, προσφέροντας περισσότερα πολιτιστικά και φυσικά αξιοθέατα στο κοινό.

Οι ταξιδιωτικές τάσεις που επικρατούν στην εποχή μας έχουν διαμορφώσει ένα σύμπλεγμα ιδεών που αφορούν την ανάπτυξη νέων ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού με στόχο την παροχή ποιοτικών υπηρεσιών στις νέες ομάδες τουριστών. Πλέον, ο σύγχρονος τουρίστας παρουσιάζει διαφορετικές απαιτήσεις σε σχέση με την παραδοσιακή έννοια του τουρίστα των παλαιότερων χρόνων. Η αύξηση των απαιτήσεων των τουριστών αντικατοπτρίζεται στην συνεχή αύξηση του εισοδήματος αλλά και στις ταξιδιωτικές τάσεις της εποχής. Πρόσθετα, η αναγνώριση του ταξιδιού ως απαραίτητου παράγοντα μιας φυσιολογικής ζωής ενός ατόμου αποτελεί μια απαίτηση της σημερινής

εποχής. Το τουριστικό προϊόν καλείται να αναβαθμιστεί προκειμένου να καλύψει τις σημερινές ανάγκες των τουριστών που επιζητούν κάτι διαφορετικό από το ταξίδι τους.

Στην σύγχρονη εποχή της τουριστικής βιομηχανίας, το θέμα των εναλλακτικών μορφών τουρισμού παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον και αρκετή ζήτηση. Με τον όρο *εναλλακτικός τουρισμός* ορίζεται ένα σύνολο των τουριστικών υπηρεσιών που βασίζονται στην εξειδίκευση για την υπηρετήση των ιδιαίτερων αναγκών και προτιμήσεων των πελατών (Λιναρδάτου, 2011). Παράλληλα, ο συγκεκριμένος όρος αφορά και τις ειδικές ομάδες του τουριστικού κοινού που αναζητούν ένα διαφορετικό ταξίδι στον ελεύθερο χρόνο τους. Ο εναλλακτικός τουρισμός βασίζεται κυρίως στον τοπικό πληθυσμό και στην ανάπτυξη του αλλά και τη συμμετοχή τουριστών που έχουν ιδιαίτερα ενδιαφέροντα (Λιναρδάτου, 2011).

Στην Ελλάδα, η ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού έχει προσελκύσει αρκετούς τουρίστες, οι οποίοι ευελπιστούν σε καινοτόμες μορφές ταξιδιού και τουριστικών πακέτων (N. 5061, 2023). Η μορφολογία της χώρας μπορεί να προσφέρει διαφορετικές εμπειρίες σε ανθρώπους που αναζητούν νέες προκλήσεις στα ταξίδια τους. Ο συνδυασμός των όμορφων τοπίων και του πολιτισμικού και ιστορικού πλούτου που διαθέτει η Ελλάδα, δύναται να αναδείξει πρωτότυπες κερδοφόρες επενδυτικές ευκαιρίες στον τομέα των εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Τα τελευταία χρόνια, ένας μεγάλος αριθμός περιοχών των ηπειρωτικών και νησιωτικών τμημάτων της Ελλάδας, έχουν αναπτυχθεί αρκετά στον εν λόγω τομέα και παρουσιάζουν αυξημένη τουριστική κίνηση, μετά την ενσωμάτωση νέων και καινοτόμων τουριστικών πακέτων. Από την άλλη πλευρά, υπάρχουν αρκετές περιοχές όπου δεν έχουν αναπτύξει τη συγκεκριμένη ιδέα στην τουριστική ατζέντα τους και παρουσιάζουν μειωμένη κίνηση, σε αντίθεση με τις προαναφερθείσες περιοχές της χώρας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Πελοπόννησος και πιο συγκεκριμένα ο Νομός Αχαΐας, που εμπεριέχει μια από τις μεγαλύτερες πόλεις στην Ελλάδα, την Πάτρα.

Τα τελευταία χρόνια, ο Νομός Αχαΐας έχει παρουσιάσει μια σημαντική στασιμότητα και μείωση στην τουριστική κίνηση, λόγω αρκετών προβλημάτων όπως η έλλειψη καινοτομιών, η μερική τουριστική συνείδηση-παιδεία και η υστέρηση σε έργα υποδομής που αφορούν τον τουριστικό τομέα. Επιπλέον παράγοντες όπως η οικονομική κρίση που έπληξε την Ελλάδα πριν λίγα χρόνια αλλά και η πρόσφατη πανδημία του Covid-19, επέφεραν περαιτέρω ζημιά στην τουριστική κίνηση του Νομού. Ο αριθμός ξενοδοχειακών

κλινών και των υπηρεσιών εστίασης είναι από τους χαμηλότερους στην Ελλάδα, καθώς αθροιστικά, συμμετέχουν στο συνολικό Κύκλο Εργασιών της Επικράτειας με ποσοστό μόλις 1% (ΕΛΣΤΑΤ, 2023, 2022, 2021). Επίσης, μειώθηκαν οι αφίξεις εσωτερικού και εξωτερικού, σε σχέση με το 2019, όπως και οι αφίξεις σε ξενοδοχειακά καταλύματα και οι διανυκτερεύσεις (ΙΝΣΕΤΕ, 2023, 2022, 2021, 2020),

Σε αυτό το σημείο αξίζει να αναφερθεί ότι οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού, αποτελούν μια συνεχώς αυξανόμενη τάση στο παγκόσμιο τουριστικό φαινόμενο και μπορούν να αποφέρουν αρκετά οφέλη στις περιοχές που αναπτύσσονται. Οι εν λόγω μορφές μπορούν να αποτελέσουν μια δικλείδα ασφαλείας για τον Νομό Αχαΐας απέναντι στη συνεχιζόμενη μείωση των επισκεπτών και του τουριστικού συναλλάγματος. Οι προοπτικές ανάπτυξης των εναλλακτικών μορφών τουρισμού αποτελούν μονόδρομο για περιοχές με χαμηλά επίπεδα εναλλακτικού τουρισμού, όπως ο Νομός Αχαΐας, καθώς θα επαναπροσδιορίσουν την τουριστική ατζέντα της περιοχής, παρέχοντας πολλαπλά κέρδη, τόσο στους επισκέπτες, όσο και στα ενδιαφερόμενα μέρη που θα επενδύσουν στο νέο τουριστικό πλάνο.

Ενότητα 1. Αειφόρα Τουριστική Ανάπτυξη και Εναλλακτικός Τουρισμός

Η τουριστική ανάπτυξη μιας περιοχής ξετυλίγεται γύρω από παράγοντες διαφοροποίησης της από τις υπόλοιπες περιοχές, που ενισχύουν τον ανταγωνισμό. Στις προηγούμενες δεκαετίες οι άνθρωποι ερευνούσαν τις κατάλληλες μεθόδους με σκοπό μια περιοχή να αποκτήσει την βέλτιστη τουριστική ανάπτυξη με βάση το προσφερόμενο τουριστικό προϊόν της. Τα τελευταία χρόνια αναπτύχθηκαν εναλλακτικές μορφές τουρισμού για να βοηθηθούν παραμελημένες αγροτικές περιοχές, αλλά και για να καταπολεμηθούν τα προβλήματα που δημιουργεί ο μαζικός τουρισμός. Η ανάπτυξη νέων μορφών ήπιου τουρισμού συμβάλλει στην προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, της πολιτιστικής κληρονομιάς του τόπου και την ενίσχυση της οικονομίας των περιοχών. Οι συγκεκριμένες μορφές βασίζονται σε εξατομικευμένες και ολοκληρωμένες τουριστικές υπηρεσίες, με κύριο χαρακτηριστικό την εξειδίκευση με βάση τις ιδιαίτερες προτιμήσεις των καταναλωτών.

Η ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού προϋποθέτει τη συλλογή ερευνητικών στοιχείων που αφορούν τις τάσεις της εποχής και τις προτιμήσεις των πελατών. Οι τάσεις στον τουρισμό μεταβάλλονται ραγδαία, αντανακλώντας τις αλλαγές στις κοινωνικές, οικονομικές και τεχνολογικές συνθήκες. Για να παραμείνουν ανταγωνιστικές, οι τουριστικές επιχειρήσεις και οι τοπικές αρχές πρέπει να κατανοούν και να προσαρμόζονται σε αυτές τις μεταβολές.

Συχνά, το προσφερόμενο προϊόν καλείται να μεταβληθεί ώστε να προσαρμοστεί στις ανάγκες και απαιτήσεις των εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Αυτό σημαίνει ότι οι τουριστικές επιχειρήσεις πρέπει να αναπτύξουν νέα προϊόντα και υπηρεσίες που ανταποκρίνονται στις ανάγκες και τις προσδοκίες των σύγχρονων τουριστών. Η καινοτομία είναι το κλειδί για την εξέλιξη, καθώς επιτρέπει στις επιχειρήσεις να διαφοροποιηθούν και να προσφέρουν μοναδικές εμπειρίες που προσελκύουν τους ταξιδιώτες.

Η αντίληψη που υπερισχύει για τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού και την αειφόρο ανάπτυξη μιας περιοχής υποδηλώνει ότι είναι πολυάριθμα τα οφέλη που μπορούν να επιφέρουν ανάπτυξη και σταθερότητα σε έναν τόπο που αναζητά μια νέα τουριστική ατζέντα. Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού, όπως ο οικοτουρισμός, ο αγροτουρισμός και

ο πολιτιστικός τουρισμός, μπορούν να συμβάλουν στην προστασία του περιβάλλοντος, στην ενίσχυση της τοπικής οικονομίας και στη διατήρηση των τοπικών παραδόσεων και πολιτιστικής κληρονομιάς.

Η αειφόρος ανάπτυξη δεν περιορίζεται μόνο στην προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, αλλά περιλαμβάνει επίσης την κοινωνική και οικονομική βιωσιμότητα. Οι τοπικές κοινωνίες επωφελούνται από την δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, την ενίσχυση των τοπικών επιχειρήσεων και την βελτίωση των υποδομών. Επιπλέον, η αειφόρος τουριστική ανάπτυξη συμβάλλει στην ενίσχυση της τοπικής ταυτότητας και την προώθηση της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Η ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού απαιτεί συνεχή έρευνα και προσαρμογή στις μεταβαλλόμενες τάσεις και προτιμήσεις των τουριστών. Η καινοτομία και η ευελιξία είναι απαραίτητες για την επιτυχία, ενώ η αειφόρος ανάπτυξη μπορεί να προσφέρει πολυάριθμα οφέλη σε τοπικό και εθνικό επίπεδο. Μέσω της προώθησης των εναλλακτικών μορφών τουρισμού, οι περιοχές που αναζητούν μια νέα τουριστική ατζέντα μπορούν να επιτύχουν ανάπτυξη, σταθερότητα και μια βιώσιμη τουριστική βιομηχανία.

1.1 Βασικά είδη και χαρακτηριστικά του Εναλλακτικού τουρισμού

Οι ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι του τουρισμού τις τελευταίες δεκαετίες στον σύγχρονο κόσμο. Παρατηρώντας τις πολυάριθμες μετατροπές του τουριστικού προϊόντος, καθώς οι άνθρωποι και οι υπηρεσίες εξελίσσονται, οι νέες και καινοτόμες ιδέες ενός διαφορετικού ταξιδιού γεννιούνται. Τα βασικά γνωρίσματα των εναλλακτικών μορφών τουρισμού χωρίζονται σε αρκετές και διαφορετικές μεταξύ τους υπηρεσίες, που καλύπτουν τις ιδιαίτερες ανάγκες των πελατών που αναζητούν την διαφορετικότητα. Σύμφωνα με τους Κοκκώση, Γκρίμπα και Τσάρτα (2020), οι ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού διαθέτουν τα παρακάτω βασικά χαρακτηριστικά:

- Εμπεριέχουν στοιχεία της φυσικής ομορφιάς μιας περιοχής.
- Βασίζονται σε οικολογικά ανεκτές και ήπιες δραστηριότητες.

- Απαιτούν συνεχή αναζήτηση επαφής με το φυσικό περιβάλλον και την προστασία του.
- Παρέχουν αυθεντικότητα.
- Δεν υποστηρίζουν απρόσωπα τουριστικά πακέτα.
- Σε αρκετές περιπτώσεις συνδυάζουν τις διακοπές με την εθελοντική εργασία, συμβάλλοντας έτσι και στην προστασία του περιβάλλοντος.
- Αποφεύγουν τα μεγάλα αστικά κέντρα και τις κοσμικές περιοχές.
- Αναδεικνύουν την πολιτιστική κληρονομία μιας περιοχής.
- Τέλος, παρέχουν κερδοφόρες εναλλακτικές επιλογές την ανάπτυξη του τουρισμού.

Στην μελέτη τους οι Triarchi & Karamanis (2017), συνόψισαν τα χαρακτηριστικά του εναλλακτικού τουρισμού στον Πίνακα 1.1 που αποτυπώνεται ακολούθως:

Πίνακας 1.1 Τα κύρια χαρακτηριστικά των εναλλακτικών μορφών τουρισμού

Διαχείριση	Κανονισμός Λειτουργίας	Συμβολή στην Οικονομία
<ul style="list-style-type: none"> • Χαμηλή και ελεγχόμενη ανάπτυξη. • Δεν υπάρχει προγραμματισμός. • Η κεντρική ιδέα είναι η ευαισθητοποίηση για το περιβάλλον. • Εξοικονόμηση ενέργειας.	<ul style="list-style-type: none"> • Λήψη αποφάσεων από την τοπική κοινότητα. • Έμφαση στην σταθερότητα και την ευημερία της κοινότητας. • Μακροπρόθεσμο χρονικό πλαίσιο.	<ul style="list-style-type: none"> • Ο ρόλος του τουρισμού είναι συμπληρωματικός. • Υψηλή κατανομή εισοδήματος.

(Samal & Dash, 2023; Macdonald, Turffs, McEntee, Elliot, & Wester, 2023)

Ο εναλλακτικός τουρισμός θεωρείται από πολλούς δραστηριότητα μικρής κλίμακας ανάπτυξης που βασίζεται και οργανώνεται στις τοπικές κοινωνίες, προσελκύοντας τουρίστες με ξεχωριστά ενδιαφέροντα. Στις μέρες μας, οι σημαντικότερες μορφές εναλλακτικού τουρισμού που συναντώνται είναι οι εξής (Κοκκώσης, Γκρίμπα, & Τσάρτας, 2020):

- I. Αγροτουρισμός
- II. Οικοτουρισμός

- III. Πολιτιστικός τουρισμός
- IV. Επαγγελματικός τουρισμός
- V. Θρησκευτικός τουρισμός
- VI. Μαθησιακός τουρισμός
- VII. Τουρισμός υγείας
- VIII. Κοινωνικός τουρισμός
- IX. Θαλάσσιος τουρισμός
- X. Αθλητικός τουρισμός
- XI. Γεωτουρισμός
- XII. Ορεινός τουρισμός
- XIII. Περιπατητικός τουρισμός
- XIV. Τουρισμός χειμερινών αθλημάτων (Χιονοδρομικός)

Οι παραπάνω μορφές τουρισμού αποτελούν τις κυριότερες και πιο διαδεδομένες εναλλακτικές ιδέες ενός ταξιδιού που ο επισκέπτης επιθυμεί να υλοποιήσει για να καλύψει ανάλογα τις ανάγκες του (Ν. 4582, 2018):

- I. *Οικοτουρισμός*: Η περιβαλλοντική υπευθυνότητα και η επίσκεψη περιοχών με έντονο φυσικό περιβάλλον που παραπέμπουν στην απόλαυση και εκτίμηση της φύσης, αφορούν την εναλλακτική μορφή τουρισμού που ονομάζεται οικοτουρισμός. Με άλλα λόγια, ο οικοτουρισμός προάγει την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και διαθέτει την χαμηλότερη δυνατή επίδραση των τουριστών σε αυτό. Επιπλέον, παρέχει ενεργή ανάμειξη κοινωνικών και οικονομικών παραγόντων στον τοπικό πληθυσμό, με αποτέλεσμα την υψηλή βιωσιμότητα του τόπου που απευθύνεται. Μια εναλλακτική μορφή τουρισμού όπως ο οικοτουρισμός, τείνει να έχει τεράστια επιτυχία σε χώρες με πλούσιο φυσικό περιβάλλον και ποικιλόμορφα γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά. Παράλληλα, καθοριστικό ρόλο παίζουν και οι περιοχές μεγάλης οικολογικής αξίας όπως ακτές, βουνά, φαράγγια, ποτάμια και βιότοποι υψηλής σημασίας που σημειώνονται ως μοναδικά οικοσυστήματα, δίνοντας ένα μεγάλο πλεονέκτημα στις χώρες όπου βρίσκονται. Από την άλλη πλευρά, οι τουρίστες που εκδηλώνουν ενδιαφέρον για τον οικοτουρισμό, έχουν στη διάθεσή τους μια σειρά από δραστηριότητες που μπορούν να προβούν κατά την διάρκεια του ταξιδιού τους, όπως (Κοκκώσης, Γκρίμπα, & Τσάρτας, 2020):

- Δυνατότητα επισκέψεων σε διατηρητέα μνημεία της φύσης όπως, καταρράκτες, σπηλιές, ποτάμια, φαράγγια κ.α.
- Εξερεύνηση και περιπλάνηση σε εθνικούς δρυμούς και δασικές εκτάσεις ορεινών όγκων, αλλά και νησιωτικών και άλλων ποικιλόμορφων περιοχών.
- Μελέτη της σπάνιας χλωρίδας και πανίδας μιας περιοχής.
- Δυνατότητα παρακολούθησης σπάνιων ειδών πτηνών ή αλλιώς *Birdwatching* από επισκέπτες που λατρεύουν την συγκεκριμένη και δημοφιλή δραστηριότητα σε ειδικά οικοσυστήματα και υγροτόπους.
- Συμμετοχή σε διάφορες αθλητικού τύπου δραστηριότητες όπως extreme sports στην ύπαιθρο (Rafting, Canoe-kayak κ.α.)

II. *Θρησκευτικός τουρισμός*: Η αποκλειστική επίσκεψη σε ιερούς τόπους λατρείας και όπως εκκλησιές και μοναστήρια ονομάζεται θρησκευτικός τουρισμός. Ο θρησκευτικός τουρισμός αναφέρεται κυρίως σε άτομα, τα οποία είναι ευσεβείς περιηγητές, αλλά και βαθιά θρησκευόμενοι, οι οποίοι μέσα από τα πολιτιστικά οδοιπορικά μπορούν να έρθουν σε επαφή με την πνευματικότητα των θρησκευτικών χώρων (Μοίρα, 2019). Πιο συγκεκριμένα ο θρησκευτικός τουρισμός χωρίζεται σε δυο κατηγορίες τουριστών όπως:

- Οι προσκυνητές τουρίστες, όπου επισκέπτονται μια περιοχή με σκοπό την επίσκεψη στον θρησκευτικό χώρο που επιθυμούν.
- Οι λάτρες της θρησκευτικής κληρονομιάς, οι οποίοι ταξιδεύουν ομαδικά και συνδυάζουν το ταξίδι τους και με άλλες τουριστικές δραστηριότητες.

Τα κυριότερα σημεία του θρησκευτικού τουρισμού αποτελούνται από τα αίτια που ωθούν τον σύγχρονο άνθρωπο να ακολουθήσει το θρησκευτικό του συναίσθημα. Αναλυτικότερα, το ανθρώπινο θρησκευτικό συναίσθημα, η διασπορά των θρησκευτικών μνημείων και τόπων λατρείας σε διαφορετικές περιοχές, ο χαρακτηρισμός μεγάλων θρησκευτικών εορτών ως μέρες αργίας και η επιθυμία φυγής από τα μεγάλα αστικά κέντρα που έχει ως κύριο στόχο την εύρεση γαλήνης, αποτελούν τα αίτια που οι άνθρωποι επιλέγουν τα εναλλακτικά ταξίδια του θρησκευτικού τουρισμού.

III. *Μαθησιακός τουρισμός*: Ο μαθησιακός τουρισμός αναφέρεται στο ζήτημα της μάθησης. Πιο συγκεκριμένα, είναι η κάθε μορφή τουρισμού που έχει ως τουριστικό προϊόν μια θεσμική σχέση με τη διαδικασία της μάθησης. Συνήθως, ο μαθησιακός τουρισμός χωρίζεται σε δυο κατηγορίες, τον *εκπαιδευτικό* τουρισμό και το *σπουδαστικό* ή *φοιτητικό* τουρισμό. Αρχικά, ο εκπαιδευτικός τουρισμός διαθέτει ως κύριο τουριστικό προϊόν τη μάθηση. Οι τουρίστες καταφθάνουν σε έναν προορισμό για να εκπαιδευτούν και κατά τη διάρκεια της εκπαίδευσης προβαίνουν σε τουριστικές δραστηριότητες. Μπορούν να κάνουν τουρισμό σε οποιαδήποτε μορφή και κατά τη διάρκεια του, να έχουν επιπλέον εναλλακτικές εκπαιδευτικές δραστηριότητες. Οι μορφές εκπαιδευτικού τουρισμού είναι τα διάφορα εκπαιδευτικά ταξίδια στο εσωτερικό ή εξωτερικό, τα οποία οργανώνονται από διάφορα εκπαιδευτικά ιδρύματα. Επιπλέον, οι τουρίστες έχουν την δυνατότητα να συμμετέχουν σε εκπαιδευτικές αποστολές, όπως πρακτική άσκηση και ερευνητικές εργασίες στα πλαίσια του εν λόγω τύπου τουρισμού. Στη συνέχεια, ο σπουδαστικός ή φοιτητικός τουρισμός παραθέτει ως κύριο χαρακτηριστικό του το γεγονός, ότι η ομάδα ενδιαφέροντος αποτελείται από μαθητές και σπουδαστές (Κοκκώσης, Γκρίμπα, & Τσάρτας, 2020). Με άλλα λόγια αποτελεί νεανικό τουρισμό, ο οποίος θεωρείται εκπαιδευτικός, διότι ο επισκέπτης έχει κάποια θεσμική σχέση με την εκπαίδευση. Οι σπουδαστές ή φοιτητές ταξιδεύουν στα πλαίσια τουριστικών προγραμμάτων κάνοντας χρήση της μαθησιακής ιδιότητας τους. Συνήθως αυτά τα ταξίδια έχουν την μορφή ενός κατασκηνωτικού τύπου εκδρομής, η οποία μπορεί να έχει διάρκεια βραχυπρόθεσμη ή μακροπρόθεσμη αναλόγως την φύση του ταξιδιού (Κοκκώσης, Γκρίμπα, & Τσάρτας, 2020).

IV. *Τουρισμός υγείας*: Ο τουρισμός υγείας αποτελεί σημαντικό κομμάτι στη ζωή του σύγχρονου ανθρώπου. Οι τουρίστες συμμετέχουν σε προγράμματα υγείας ή σε προγράμματα που σχετίζονται με ζητήματα υγείας, τα οποία μπορεί να αφορούν τη διατήρηση, πρόληψη, θεραπεία και ανάρρωση, με ιατρικές ή/και φυσικές μεθόδους και προγράμματα αποκατάστασης. Σύμφωνα με το Νόμο 4582/2018 οι παραπάνω παράγοντες, αντιπροσωπεύουν ορισμένες υποομάδες εναλλακτικού τουρισμού που ανήκουν στο γενικό σύνολο του τουρισμού υγείας όπως:

- Ο τουρισμός φυσιοθεραπείας και αποκατάστασης.
- Ο ιαματικός τουρισμός.

- Ο τουρισμός ομορφιάς.
- Ο θερμαλικός τουρισμός.
- Ο τουρισμός υγιεινής διαβίωσης.

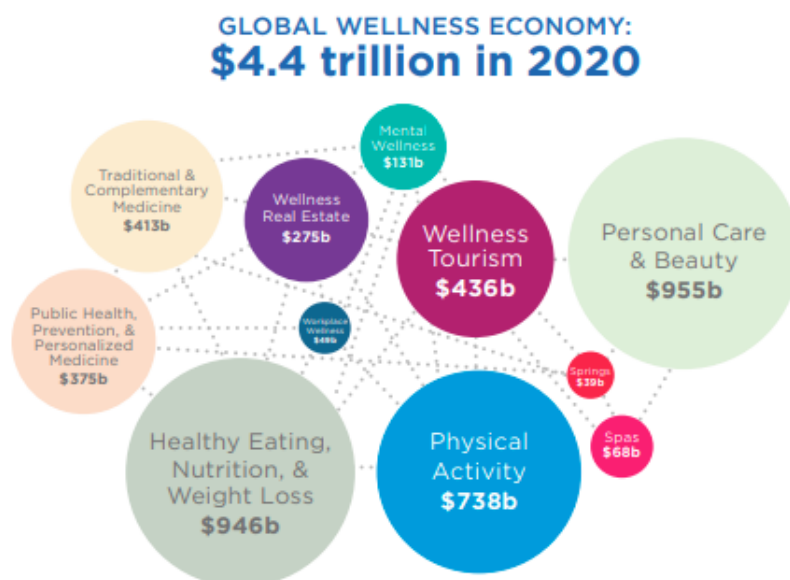
Ο τουρισμός υγείας διαθέτει ως τόπους υλοποίησης κυρίως ιαματικά λουτρά κοντά σε φυσικές πηγές, με νερά που χαρακτηρίζονται υψηλής αξίας σε μέταλλα και μπορούν να ορισθούν ως θειούχες, σιδηρούχες, αλκαλικές, ραδιενεργές κλπ.. Παράλληλα, υπάρχουν και οι θερμοπηγές στις οποίες βασίστηκε ένας ολόκληρος κλάδος θεραπευτικής αγωγής, η ιαματική υδροθεραπεία η οποία αποτελεί ιδιαίτερη πηγή αντιμετώπισης πολλαπλών παθήσεων όπως δερματικές παθήσεις, αναπνευστικές παθήσεις, ρευματικές παθήσεις, αρτηριακή υπέρταση κ.α. (Τζεφέρης, 2015). Οι επισκέπτες του τουρισμού υγείας είναι άτομα με αντίστοιχα προβλήματα, καθώς επίσης κι αυτοί που επιθυμούν να ζήσουν για λίγες μέρες υγιεινά και να χαλαρώσουν μέσα στο νερό. Οι επισκέπτες έχουν τη δυνατότητα να κάνουν παράλληλα τουρισμό, προσπαθώντας με κάθε τρόπο στη διάρκεια των διακοπών τους, να επιτύχουν ίαση και ανακούφιση στα προβλήματα υγείας (Κοκκώσης, Γκρίμπα, & Τσάρτας, 2020).

V. *Τουρισμός υγείας και ευεξίας*: Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας (ΠΟΥ), η ευεξία αποτελεί σημαντική παράμετρος της υγείας καθώς καθορίζει την πλήρη πνευματική, σωματική και ψυχική κατάσταση ενός ατόμου (WHO, 2022). Ορίζει μάλιστα τον όρο *wellbeing* που στην ευρύτερη διάστασή του σχετίζεται με την *ενημερία* και την *εντυχία*.

Ο τουρισμός ευεξίας είναι ο τουρισμός όπου τα άτομα ταξιδεύουν με σκοπό την προαγωγή της ψυχικής τους υγείας και ευεξίας (GWI, 2023). Δεν περιλαμβάνει μόνο υπηρεσίες SPA αλλά ολοκληρωμένα πακέτα υπηρεσιών υγείας και ευεξίας όπως υγιεινή διατροφή, χαλάρωση, διαλογισμό, ασκήσεις στη φύση, εκπαιδευτικές και πολιτιστικές δραστηριότητες, ψυχαγωγία κ.α. Οι υπηρεσίες αυτές περιλαμβάνουν και εναλλακτικές θεραπείες όπως βελονισμό, βοτανοθεραπεία, ρεφλεξολογία κ.α.

Σε παγκόσμια έρευνά του, το World Travel Monitor κατέδειξε ότι κάθε χρόνο πραγματοποιούνται περισσότερα από 12 εκατομμύρια ταξίδια ευεξίας παγκοσμίως. Η Ευρώπη καθίσταται κορυφαίος προορισμός με προτιμήσεις των ταξιδιωτών στη Γερμανία, Γαλλία, Ιταλία, Αυστρία και τις χώρες της Μεσογείου, ενώ η παγκόσμια

οικονομία του τουρισμού υγείας έφτασε τα 4,4 τρισεκατομμύρια δολάρια για το 2020, δημιουργώντας 17,9 εκατομμύρια νέες θέσεις εργασίας (GWT, 2021). Η Εικόνα 1.1 που ακολουθεί, αποτυπώνει την παγκόσμια οικονομία του τουρισμού ευεξίας:

Εικόνα 1.1 Η παγκόσμια οικονομία ευεξίας ανέρχεται στα 4,4 τρισεκατομμύρια δολάρια το 2020 μέσα στην πανδημία του COVID-19 (GWT, 2021)

Ο Πίνακας 1.2 που ακολουθεί παρουσιάζει την οικονομία του τουρισμού ευεξίας ανά περιοχή και ο Πίνακας 1.3, αναλύει την οικονομία των υπηρεσιών του τουρισμού υγείας και ευεξίας, για τα έτη 2017, 2019 και 2020, σε παγκόσμιο επίπεδο:

Πίνακας 1.2 Οικονομία τουρισμού ευεξίας ανά περιοχή, 2017, 2019, 2020

	Οικονομία τουρισμού ευεξίας				Μέσος ετήσιος ρυθμός ανάπτυξης	
	\$ (Δισεκατομμύρια USA)			Κατά κεφαλήν 2020	2017-2019	2019-2020
	2017	2019	2020			
Ασία – Ειρηνικός Ωκεανός	1.370,5	1.602,8	1.500,2	359,74	8,1%	-6,4%
Βόρεια Αμερική	1.288,1	1.514,0	3.566,93	3.566,93	8,4%	-13,4%

Ευρώπη	1.168,3	1,288,6	1.141,5	1.235,83	5,0%	-11,4%
Λατινική Αμερική – Καραϊβική	311,7	302,1	235,4	360,31	-1,5%	-22,1%
Μέση Ανατολή – Βόρεια Αφρική	107,7	120,9	107,7	214,53	7,4%	-10,9%
Υποσαχάρια Αφρική	74,0	81,7	73,7	64,74	5,1%	-9,8%
Παγκόσμια Σύνολα	4.317,3	4.909,9	4,369,3	563,44	6,6%	-11,0%

(GWT, 2021; Ιδία επεξεργασία)

Πίνακας 1.3 Οικονομία των Υπηρεσιών του Τουρισμού Υγείας και Ευεξίας

	Οικονομία τουρισμού ευεξίας (σε δισεκατομμύρια \$ (USA))			Μέσος ετήσιος ρυθμός ανάπτυξης	
	2017	2019	2020	2017-2019	2019-2020
Προσωπική φροντίδα και ομορφιά	1.021,6	1.097,3	955,2	3,6%	-13,0%
Υγιεινή διατροφή και απώλεια βάρους	858,1	912,3	945,5	3,1%	3,6%
Φυσική Δραστηριότητα	789,5	873,8	738,1	5,2%	-15,5%
Τουρισμός Ευεξίας	617,0	720,4	435,7	8,1%	-39,5%
Παραδοσιακή & Συμπληρωματική Ιατρική	376,2	431,9	412,7	7,1%	-4,5%
Δημόσια Υγεία, Πρόληψη και Εξατομικευμένη Ιατρική	328,3	359,1	375,4	4,6%	4,5%
Wellness Real Estate	148,5	225,2	275,1	23,2%	22,1%
Ψυχική ευεξία	N/A	122,3	131,2	N/A	7,2%

SPA	93,6	110,7	68,0	8,7%	-38,6%
Ευεξία στο χώρο εργασίας	47,7	52,2	48,5	4,6%	-7,0%
Ιαματικές/Μεταλλικές Πηγές	56,1	64,0	391,1	6,8%	-38,9%
Παγκόσμια Σύνολα	4.317,3	4,909,9	4.369,3	6,6%	-11,0%

(GWT, 2021; Ιδία επεξεργασία)

VI. *Θαλάσσιος τουρισμός*: Η πραγματοποίηση δραστηριοτήτων στην θάλασσα όπως η κολύμβηση, τα θαλάσσια σπορ και η γενικότερη αναψυχή στην παραλία παρουσιάζεται ως *θαλάσσιος τουρισμός* (N. 4688, 2020). Περιοχές με μεγάλη ποικιλία παραλιών, μικρών βραχονησίδων και σε συνδυασμό με το ήπιο κλίμα, προσφέρουν ιδανικές συνθήκες στους δυνητικούς επισκέπτες. Μερικές από τις δραστηριότητες που σχετίζονται με τον θαλάσσιο τουρισμό είναι οι κρουαζιέρες, στις οποίες ο ενδιαφερόμενος επισκέπτεται πολλά μέρη σε σύντομο χρονικό διάστημα κρατώντας επαφή με την θάλασσα. Επίσης, η ιστιοπλοΐα αποτελεί ένα από τα πιο παραδοσιακά και γνωστά σπορ στην θάλασσα, έχοντας ένα τεράστιο κοινό ενδιαφερόμενων σε όλο τον κόσμο (Κοκκώσης, Γκρίμπα, & Τσάρτας, 2020). Τέλος, το θαλάσσιο σκι και ο καταδυτικός τουρισμός αποτελούν εξίσου πασίγνωστες δραστηριότητες στις παράκτιες περιοχές, έχοντας ευρύ κοινό που αναζητά την δράση και περιπέτεια στο ταξίδι του. Στα αξιοθέατρα του καταδυτικού τουρισμού περιλαμβάνονται τα ναυάγια και η ελεύθερη κατάδυση, ενώ χωροθετούνται τα καταδυτικά πάρκα, που δημιουργούν ιδανικές συνθήκες για την ανάπτυξη του εναλλακτικού τουρισμού σε περιοχές ενδιαφέροντος (N. 4688, 2020)

VII. *Αθλητικός τουρισμός*: Η εναλλακτική μορφή τουρισμού που αφορά δραστηριότητες όπως αθλητικές ασκήσεις, εκγυμνάσεις και συμμετοχή σε δημοφιλή αθλήματα και αγωνίσματα, ονομάζεται *αθλητικός τουρισμός* (Σφακιανάκης, 2000). Συνήθως, οι επισκέπτες ταξιδεύουν με κύριο σκοπό τη συμμετοχή σε αθλητικούς αγώνες, που βασίζονται κυρίως σε σπορ όπως το ποδόσφαιρο, το γκολφ, η ιππασία, το τένις, το

αλεξίπτωτο πλαγιάς κτλ. Παράλληλα, οι επισκέπτες αναπτύσσουν και άλλες τουριστικές δραστηριότητες που γίνονται εκτός των αθλητικών δρώμενων, συνεπώς, προκύπτει η εναλλακτική μορφή αθλητικού τουρισμού επιδόσεων ή άμιλλας με την βοήθεια οργανωμένων αθλητικών εγκαταστάσεων και κέντρων αποκατάστασης (Balaska & Alexandris, 2018).

VIII. Ορεινός τουρισμός: Ο τουρισμός όπου αφορά δραστηριότητες όπως ορεινά αθλήματα όπως η ορειβάσια, αναρρίχηση, ορεινή ποδηλασία και ορεινή κατασκήνωση, ονομάζεται *ορεινός* τουρισμός. Το βασικό στοιχείο του ορεινού τουρισμού είναι ότι αναπτύσσεται σε ορεινές περιοχές, κι ως εκ τούτου, κρίνεται σκόπιμο να χαρακτηριστούν εκείνες οι περιοχές, ανάλογα με τα γεωγραφικά χαρακτηριστικά τους. Αυτές οι περιοχές αποτελούνται από τις μέσες ορεινές περιοχές οι οποίες καλύπτονται από βουνά που φτάνουν τα 1.500 μέτρα σε ύψος χωρίς απότομες πλαγιές και χαρακτηρίζονται ως βατές για όλο τον χρόνο, πλην των χειμερινών μηνών. Στην συνέχεια, οι ορεινές περιοχές καλύπτονται από βουνά που ξεπερνούν τα 1.500 μέτρα σε ύψος και κρίνονται ως βατές για τους ανθρώπους μόνον τους καλοκαιρινούς μήνες. Τέλος, οι λοφώδεις περιοχές περιβάλλονται από χαμηλούς και βατούς λόφους με μέγιστο ύψος τα 500 μέτρα, οι οποίες κρίνονται προσπελάσιμες σε όλη την διάρκεια του έτους (Κοκκώσης, Γκρίμπα, & Τσάρτας, 2020).

IX. Τουρισμός χειμερινών αθλημάτων: Συχνά αναφερόμενος ως *χιονοδρομικός* τουρισμός, ο τουρισμός χειμερινών αθλημάτων αφορά δρώμενα που υλοποιούνται στο χιόνι όπως επισκέψεις σε χιονοδρομικά κέντρα, εκδηλώσεις χειμερινών αθλημάτων (π.χ. σκι, σνούμπορντ κτλ.), αθλήματα πάγου κ.α. (Bichler & Pikkemaat, 2021). Στα κορυφαία χειμερινά αθλήματα συγκαταλέγονται το σκι αντοχής, το άλμα με σκι, το διάθλο, το κέρλινγκ (curling), το καλλιτεχνικό πατινάζ, η χιονοσανίδα (snowboarding), το χόκεϊ επί πάγου (ice hockey), η παγοδρομία Short Track (Short Track speed skating), το αλπικό σκι (alpine Skiing), το λουτζ (luge), το σκέλετον (skeleton) και το μπόμπσλι (bobsleigh) (typosthes.gr, 2017)

X. Οικοτουρισμός: Περιλαμβάνει επισκέψεις στη φύση, σε περιοχές που προτείνονται ως εναλλακτική λύση στους τουρίστες που θέλουν να έρθουν σε επαφή με φυσικά τοπία

και έχουν οικολογική συνείδηση. Αφορά ταξίδια που σχετίζονται με το φυσικό και ανέγγιχτο από τον άνθρωπο περιβάλλον, την περιβαλλοντική βιωσιμότητα και την προσωπική ανάπτυξη. Τα κύρια αξιοθέατα έχουν να κάνουν με την ομορφιά της φύσης, τη χλωρίδα και την πανίδα. Σημαντικό μέρος του οικοτουρισμού είναι η ανακύκλωση, η κυκλική οικονομία, η οικονομία νερού και η μέγιστη εξοικονόμηση ενέργειας, γι' αυτό και απευθύνεται σε άτομα που έχουν αναπτύξει περιβαλλοντική συνείδηση (ecotourism.org, n.d.).

XI. Συνεδριακός: Ο συνεδριακός τουρισμός αποτελεί μία ειδική μορφή τουρισμού που συνδυάζεται με τα επαγγελματικά ταξίδια και τη συμμετοχή σε συνέδρια. Σε αντίθεση με τον παραδοσιακό τουρισμό, επικεντρώνεται στις ανάγκες και τις απαιτήσεις των επαγγελματιών που ταξιδεύουν για να παρακολουθήσουν ή να συμμετάσχουν σε επαγγελματικές εκδηλώσεις, όπως συνέδρια, συναντήσεις και σεμινάρια. Τα τελευταία χρόνια, ο συνεδριακός τουρισμός βρίσκεται σε μεγάλη άνοδο. Οι επιχειρήσεις και οι επαγγελματίες αναγνωρίζουν όλο και περισσότερο τη σημασία των προσωπικών συναντήσεων, της ανταλλαγής γνώσεων και της δικτύωσης, στοιχεία που συμβάλλουν στην επαγγελματική ανάπτυξη και την καινοτομία, ενώ η αύξηση της ζήτησης οφείλεται επίσης και στην παγκοσμιοποίηση και την ανάπτυξη νέων τεχνολογιών, που καθιστούν πιο εύκολη την οργάνωση και τη συμμετοχή σε διεθνή συνέδρια.

Για να ανταποκριθεί στις ανάγκες του συνεδριακού τουρισμού, μια χώρα και μια πόλη πρέπει να προσφέρουν υψηλού επιπέδου υπηρεσίες και υποδομές. Αυτό περιλαμβάνει σύγχρονες συνεδριακές εγκαταστάσεις, αξιόπιστες μεταφορές, ποιοτικά καταλύματα και ποικιλία από επαγγελματικές υπηρεσίες, όπως εστιατόρια, χώροι αναψυχής και υποστήριξη τεχνολογίας. Επιπλέον, η οργάνωση και η διαχείριση ενός συνεδρίου απαιτεί εξειδικευμένο προσωπικό και άριστη συνεργασία μεταξύ των τοπικών αρχών, των επιχειρήσεων και των φορέων τουρισμού.

Συνοψίζοντας, ο συνεδριακός τουρισμός είναι μια ταχέως αναπτυσσόμενη μορφή τουρισμού που συνδέεται άμεσα με τα επαγγελματικά ταξίδια και τη συμμετοχή σε συνέδρια. Για να είναι επιτυχημένη, απαιτεί υπηρεσίες υψηλού επιπέδου και άριστες υποδομές στη χώρα και την πόλη που φιλοξενεί το συνέδριο. (Balkaran & Hattingh, 2024).

1.2 Το προφίλ των τουριστών εναλλακτικού τουρισμού

Είναι σημαντικό να αναφερθεί πως οι εν λόγω υπηρεσίες προτιμώνται από ειδικές ομάδες του κοινού παραμένοντας εξίσου ελκυστικές.

Οι εναλλακτικοί τουρίστες παρουσιάζουν μια σημαντική διαφοροποίηση από τον μαζικό τουρισμό, ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά το στυλ διαμονής τους. Ενώ ο μαζικός τουρισμός επικεντρώνεται σε μεγάλα ξενοδοχειακά συγκροτήματα και οργανωμένα τουριστικά πακέτα, οι εναλλακτικοί τουρίστες προτιμούν πιο αυθεντικές και προσωπικές εμπειρίες.

Μία από τις κύριες διαφορές είναι η επιλογή της διαμονής. Οι εναλλακτικοί τουρίστες συχνά επιλέγουν να μείνουν σε ιδιωτικές κατοικίες, όπου φιλοξενούνται από τους ντόπιους οικοδεσπότες. Αυτή η μορφή διαμονής προσφέρει μια πιο αυθεντική και προσωπική εμπειρία, επιτρέποντας στους τουρίστες να βυθιστούν στην τοπική κουλτούρα και να ζήσουν όπως οι ντόπιοι. Η διαμονή σε ένα σπίτι οικοδεσπότη προσφέρει μια μοναδική ευκαιρία για αλληλεπίδραση και ανταλλαγή εμπειριών, κάτι που είναι δύσκολο να επιτευχθεί σε έναν τυπικό τουριστικό προορισμό.

Οι υπηρεσίες που προσφέρονται μέσα στο σπίτι του οικοδεσπότη ενισχύουν αυτήν την εμπειρία. Οι εναλλακτικοί τουρίστες απολαμβάνουν συχνά σπιτικά γεύματα, που είναι φτιαγμένα με τοπικά προϊόντα και συνταγές, μαθαίνοντας παράλληλα για την τοπική γαστρονομία και τις παραδόσεις. Επιπλέον, οι οικοδεσπότες μπορεί να προσφέρουν προσωπικές ξεναγήσεις στην περιοχή, μοιράζοντας τις γνώσεις και τις ιστορίες τους για τον τόπο.

Αυτή η μορφή τουρισμού προωθεί επίσης την αειφορία και την τοπική οικονομία. Οι εναλλακτικοί τουρίστες επιλέγουν συνειδητά να στηρίζουν μικρές επιχειρήσεις και τοπικούς παραγωγούς, ενισχύοντας έτσι την οικονομία της περιοχής και μειώνοντας τον αντίκτυπο στον περιβάλλοντα χώρο. Η προσωπική σχέση που αναπτύσσεται μεταξύ τουριστών και οικοδεσποτών δημιουργεί μια αίσθηση κοινότητας και αλληλεγγύης.

Οι εναλλακτικοί τουρίστες διαφοροποιούνται σημαντικά από τον μαζικό τουρισμό μέσω της επιλογής τους για διαμονή σε σπίτια οικοδεσποτών και της απόλαυσης των υπηρεσιών που προσφέρονται μέσα σε αυτά. Αυτή η προσέγγιση προάγει την αυθεντική εμπειρία, την αειφορία και την υποστήριξη της τοπικής οικονομίας, καθιστώντας τον εναλλακτικό τουρισμό μια δημοφιλή επιλογή για όσους αναζητούν κάτι περισσότερο από

τις παραδοσιακές τουριστικές εμπειρίες. (de Abreu, Walkowski, Perinotto, & da Fonseca, 2024).

Ένα άλλο χαρακτηριστικό που προστέθηκε λίγα χρόνια αργότερα στο προφίλ των εναλλακτικών τουριστών είναι η προσφορά ενός συνόλου ιδιωτικών υπηρεσιών από τις τοπικές κοινωνίες προς τους επισκέπτες. Αυτή η πρακτική έχει αναβαθμίσει την εμπειρία του εναλλακτικού τουρισμού, προσφέροντας μια πιο εξατομικευμένη και αυθεντική προσέγγιση.

Οι τοπικές κοινωνίες έχουν κατανοήσει την αξία της προσφοράς ιδιωτικών υπηρεσιών στους επισκέπτες, οι οποίες μπορεί να περιλαμβάνουν από ιδιωτικές ξεναγήσεις και μαθήματα μαγειρικής, μέχρι δραστηριότητες πολιτιστικού και φυσιολατρικού ενδιαφέροντος. Αυτές οι υπηρεσίες δεν προσφέρουν μόνο μια βαθύτερη κατανόηση της τοπικής κουλτούρας και των εθίμων, αλλά και μια πιο προσωπική και φιλόξενη εμπειρία για τον τουρίστα.

Η αμφίδρομη επικοινωνία που προκύπτει από αυτή την πρακτική είναι εξαιρετικά σημαντική. Οι επισκέπτες δεν είναι πλέον απλοί παρατηρητές, αλλά συμμετέχουν ενεργά στη ζωή της τοπικής κοινότητας. Μέσα από την προσωπική επαφή και την άμεση αλληλεπίδραση, οι τουρίστες έχουν την ευκαιρία να γνωρίσουν τους ντόπιους, να μάθουν από αυτούς και να μοιραστούν τις δικές τους ιστορίες και εμπειρίες. Αυτή η επικοινωνία δεν περιορίζεται μόνο στην ανταλλαγή πληροφοριών, αλλά προάγει την κατανόηση και τον σεβασμό μεταξύ διαφορετικών πολιτισμών.

Η προσωπική επαφή μεταξύ των δύο μερών δημιουργεί δεσμούς και ενισχύει την αίσθηση της κοινότητας. Οι ντόπιοι αποκτούν μια βαθύτερη εκτίμηση για την αξία της δικής τους κουλτούρας και παράδοσης, καθώς την βλέπουν μέσα από τα μάτια των επισκεπτών. Ταυτόχρονα, οι τουρίστες αποκομίζουν μια μοναδική και αυθεντική εμπειρία που τους επιτρέπει να συνδεθούν συναισθηματικά με τον τόπο που επισκέπτονται.

Αυτή η μορφή τουρισμού, που βασίζεται στην προσωπική επαφή και την αμφίδρομη επικοινωνία, ενισχύει την αειφορία και την κοινωνική συνοχή. Προωθεί την υπευθυνότητα και την σεβασμό προς το περιβάλλον και την τοπική κοινωνία, δημιουργώντας ένα βιώσιμο μοντέλο τουριστικής ανάπτυξης που ωφελεί τόσο τους επισκέπτες όσο και τους ντόπιους.

Συνοψίζοντας, η προσφορά ιδιωτικών υπηρεσιών από τις τοπικές κοινωνίες προς τους εναλλακτικούς τουρίστες έχει εμπλουτίσει το προφίλ αυτής της μορφής τουρισμού, προάγοντας την αμφίδρομη επικοινωνία και την προσωπική επαφή. Αυτή η πρακτική συμβάλλει στην ανάπτυξη πιο αυθεντικών και βιώσιμων τουριστικών εμπειριών, ενισχύοντας τους δεσμούς μεταξύ επισκεπτών και ντόπιων και προάγοντας την πολιτιστική κατανόηση και τον σεβασμό. (de Abreu, Walkowski, Perinotto, & da Fonseca, 2024). Οι αρχές που υποστηρίζονται από τον εναλλακτικό τουρισμό βασίζονται: α) στον διάλογο με τους ντόπιους, β) στο φιλικό περιβάλλον όπου φιλοξενούνται οι επισκέπτες και που αποδίδει σεβασμό στον τοπικό πολιτισμό και τη θρησκευτική παράδοση και γ) στην ικανότητα της περιοχής να προσαρμόζεται στις απαιτήσεις των επισκεπτών, σε αισθητικούς και οικολογικούς όρους (Triarchi & Karamanis, 2016).

1.3 Ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού

Ο εναλλακτικός τουρισμός και οι αειφόρες τακτικές που χρησιμοποιούνται στον τομέα του τουρισμού, αποτελούν μια ειδική μορφή τουριστικού προϊόντος (N. 4582, 2018). Η ανάπτυξη των συγκεκριμένων τουριστικών προϊόντων, επιτυγχάνεται μέσω μηχανισμών προβολής και προώθησης. Ωστόσο, η κατευθυντήρια αρχή που αναλαμβάνει την υλοποίηση ενός πακέτου που αφορά τον εναλλακτικό τουρισμό, θα πρέπει να λάβει υπόψη της, τις ιδιαιτερότητες των ειδικών μορφών τουρισμού.

Η ανάπτυξη ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού απαιτεί την ύπαρξη ορισμένων προϋποθέσεων οι οποίες διαθέτουν κυρίως οικονομικό, κοινωνικό και φυσικό χαρακτήρα. Η ενεργητική συμμετοχή των τουριστών σε διάφορες δραστηριότητες είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάπτυξη μορφών εναλλακτικού τουρισμού (Ζυμάρα, 2027). Άλλη σημαντική προϋπόθεση είναι η ενεργός συμμετοχή της τοπικής κοινότητας στον σχεδιασμό και την υλοποίηση μορφών εναλλακτικού τουρισμού (Κοκκώσης, Τσάρτας, & Γκρίμπα, 2011). Συγκεντρωτικά, οι προϋποθέσεις για την ανάπτυξη ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού είναι (Ζυμάρα, 2027):

- Οι περιοχές που διαθέτουν φυσικό κάλος.
- Οι υποδομές (μέσα μεταφοράς, καλό οδικό δίκτυο, επαρκή δίκτυα ενέργειας, ιατροφαρμακευτική φροντίδα κτλ).

- Επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών, που σχετίζονται με δραστηριότητες εναλλακτικού τουρισμού.
- Εκπαίδευση και κατάρτιση εργαζομένων.
- Προωθητικές ενημερωτικές ενέργειες.

Μελέτη του ΙΝΣΕΤΕ (Ινστιτούτο του Συνδέσμου Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων) το 2021, καταδεικνύει τη *βελτίωση & ανάπτυξη υποδομών* ως την κυριότερη στρατηγική δράση, για την ανάπτυξη και αξιοποίηση των μορφών εναλλακτικού τουρισμού για την Δυτική Ελλάδα. Άλλες στρατηγικές δράσεις που αναφέρονται στην μελέτη είναι: α) αναβάθμιση & προώθηση τουριστικού προϊόντος, β) η προστασία του περιβάλλοντος & η αειφορία, γ) η ενίσχυση δεξιοτήτων & ανάπτυξη επιχειρηματικότητας και δ) η ψηφιακή αναβάθμιση & ο ψηφιακός μετασχηματισμός (ΙΝΣΕΤΕ, 2021). Είναι πολύ σημαντικό να σημειωθεί πως θα πρέπει να υπάρχει διάθεση βελτίωσης της ήδη υπάρχουσας τουριστικής κατάστασης της περιοχής υλοποίησης και ταυτόχρονα, θα πρέπει να σημειώνεται βελτίωση στην παραγωγική δομή με νέες θέσεις απασχόλησης που θα εξυπηρετούν τις ανάγκες των εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Αναλυτικά, απαιτούνται (ΙΝΣΕΤΕ, 2021):

- Παρεμβάσεις και έργα βελτίωσης υποδομών που αφορούν προορισμούς αγροτουριστικού ενδιαφέροντος.
- Ανάπτυξη και ανάδειξη περιοχών, βελτίωση και αναβάθμιση των βασικών πολιτιστικών υποδομών.
- Ανάπλαση των υφιστάμενων και δημιουργία νέων χώρων για φιλοξενία συνεδρίων και εκθέσεων.
- Σύνδεση του αγροτουρισμού με καινοτόμα εκπαιδευτικά προγράμματα που έχουν σχέση με τις θεμελιώδεις αρχές και τα οφέλη που προσφέρει ο αγροτουρισμός, τις μεθόδους καλλιέργειας, με βάση την αειφορία και τη βιωσιμότητα, τα τρόφιμα και την οικοτεχνία.
- Παροχή κινήτρων στις ντόπιες επιχειρήσεις και συνεταιρισμούς και καλλιέργεια κουλτούρας συνεργασίας.
- Ενίσχυση και αναβάθμιση δεξιοτήτων των επαγγελματιών του κλάδου.
- Αξιοποίηση ψηφιακών εργαλείων κ.α.

Αρχικά, η ανάπτυξη αειφόρων τεχνικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού απαιτεί τους παρακάτω πόρους (Vrana, 2023):

- Ανθρώπινοι πόροι.
- Περιβαλλοντικοί και φυσικοί πόροι.
- Ιστορικοί και πολιτισμικοί πόροι.
- Υποδομές και υπηρεσίες.

Οι ανθρώπινοι πόροι αποτελούνται από παράγοντες που αφορούν τη χρήση τους από τουρίστες, κατά τη διάρκεια της επίσκεψής τους. Συνεπώς, τα μουσεία, θέατρα, θεματικά και περιβαλλοντικά πάρκα, η αρχιτεκτονική των κτιρίων κτλ, μπορούν να θεωρηθούν ως οι ανθρώπινοι πόροι του τουριστικού φαινομένου. Στην συνέχεια, η περιβαλλοντικοί και φυσικοί πόροι ανήκουν στην κατηγορία με την μεγαλύτερη ζήτηση στην τουριστική αγορά. Οι συγκεκριμένοι πόροι είναι απαραίτητοι για την δημιουργία βιώσιμης ανάπτυξης των εναλλακτικών μορφών τουρισμού σε περιοχές που διαθέτουν ιδιαίτερο φυσικό κάλλος. Παραδείγματα τέτοιων πόρων μπορεί να είναι η άγρια φύση, το κλίμα, σπηλιές, καταρράκτες, προστατευόμενες ζώνες και εθνικοί δρυμοί κτλ.

Οι ιστορικοί και πολιτισμικοί χώροι αποτελούν έναν ακόμη καθοριστικό παράγοντα της ανάπτυξης των εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Οι λαοί ανταλλάσσουν αξίες και έθιμα με την βοήθεια σημαντικών πόρων όπως μνημεία, τοπικά ήθη και έθιμα, πολιτιστικές δραστηριότητες, χώροι λατρείας, παραδοσιακά τοπικά προϊόντα κτλ. Καταλήγοντας, οι υποδομές των υπηρεσιών παροχής όπως ξενοδοχεία, αεροδρόμια, λιμάνια, οδικά δίκτυα, σχετικές τουριστικές επιχειρήσεις κτλ, αποτελούν σημαντική βάση της ανάπτυξης εύρους και ποιότητας των υποδομών και είναι απαραίτητα για την σωστή λειτουργία του πλάνου των εναλλακτικών μορφών τουρισμού (Vrana, 2023).

Σε αυτό το σημείο, κρίνεται απαραίτητο να λεχθεί πως ο ρόλος των βελτιωμένων υποδομών είναι ο πιο σημαντικός για την ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Πιο συγκεκριμένα, οι επισκέπτες αρέσκονται στην ύπαρξη υποδομών που βελτιστοποιούν και διευκολύνουν το ταξίδι τους, όπως οι οργανωμένοι χώροι υποδοχής και οι δραστηριότητες που σχετίζονται με τον φύση του ταξιδιού τους.

Επιπλέον, θα πρέπει να υπάρχει αρίστη οδική συγκοινωνιακή πρόσβαση στην περιοχή η οποία θα παρέχει ευκολότερη πρόσβαση στις περιοχές που παρουσιάζουν ενδιαφέρον. Η εν λόγω πρόσβαση αφορά υποδομές όπως εθνικά οδικά δίκτυα, λιμάνια ή αεροδρόμια,

επαρκής ποσότητα εξοπλισμού που αφορά τα μεταφορικά μέσα και λειτουργικές υπηρεσίες όπως ενημέρωση για την συχνότητα των δρομολογίων ή σταθμοί διοδίων (Vrana, 2023).

1.4 Νέες μορφές εναλλακτικού τουρισμού

Η τουριστική βιομηχανία μεταμορφώνεται συνεχώς, καθώς νέες συνθήκες προβάλλονται, με την επιθυμία των ταξιδιωτών για νέες εμπειρίες, τις παγκόσμιες εξελίξεις της τεχνολογίας, την κλιματική κρίση και άλλες δυναμικές.

Το 2018 έχει καταγραφεί το υψηλότερο ιστορικό της τελευταίας δεκαετίας των τουριστικών αφίξεων, σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού (UNWTO), κάτι που έπεσε κατακόρυφα μετά την εμφάνιση της πανδημίας του COVID-19 (Blackall, 2019).

Μετά την ανάκαμψη της τουριστικής κίνησης το 2022, παρατηρήθηκε μία αυξανόμενη τάση προς νέες μορφές εναλλακτικού τουρισμού που δίνουν την εντύπωση ότι ανοίγει ένας νέος κύκλος τουριστικής προοπτικής:

Ο όρος *Bleisure Travel* (*Business Travel & Leisure Travel*) έγινε αρκετά δημοφιλής μετά το 2016 και αφορά τη σύγχρονη τάση των επαγγελματικών ταξιδιών που συνδυάζονται με αναψυχή (Παπαγεωργίου, 2018). Άλλος όρος για το *Bleisure* είναι ο *Bizcation* που αποδίδεται από το συνδυασμό των λέξεων *Business* και *Vacation*. Πρόκειται για τα επαγγελματικά ταξίδια που επεκτείνονται ταξίδια αναψυχής (CBI, 2021). Μελέτη του 2018 αποκάλυψε ότι το 60% των επαγγελματικών ταξιδιών στις Ηνωμένες Πολιτείες μετατράπηκαν σε ταξίδια αναψυχής κατά 43% από το 2016 (Goncena, 2018).

Αυτή η αυξανόμενη τάση παρατηρείται στους ψηφιακούς νομάδες, όπου διαδικτυακοί εργαζόμενοι-ελεύθεροι επαγγελματίες, κάνουν ταξίδια σε πολλές χώρες και εργάζονται από αυτές. Η ύπαρξη wifi σχεδόν σε όλα τα τουριστικά καταλύματα, διευκολύνει τον συνδυασμό ενός επαγγελματικού ταξιδιού και ταξιδιού αναψυχής. Ωστόσο, το μεγαλύτερο πλεονέκτημα του *Bleisure Travel* είναι ότι συνδυάζει εργασία και ελεύθερο χρόνο, εξοικονομώντας χρόνο και χρήμα για τους εργοδότες και ξεκούραση στους εργαζόμενους,

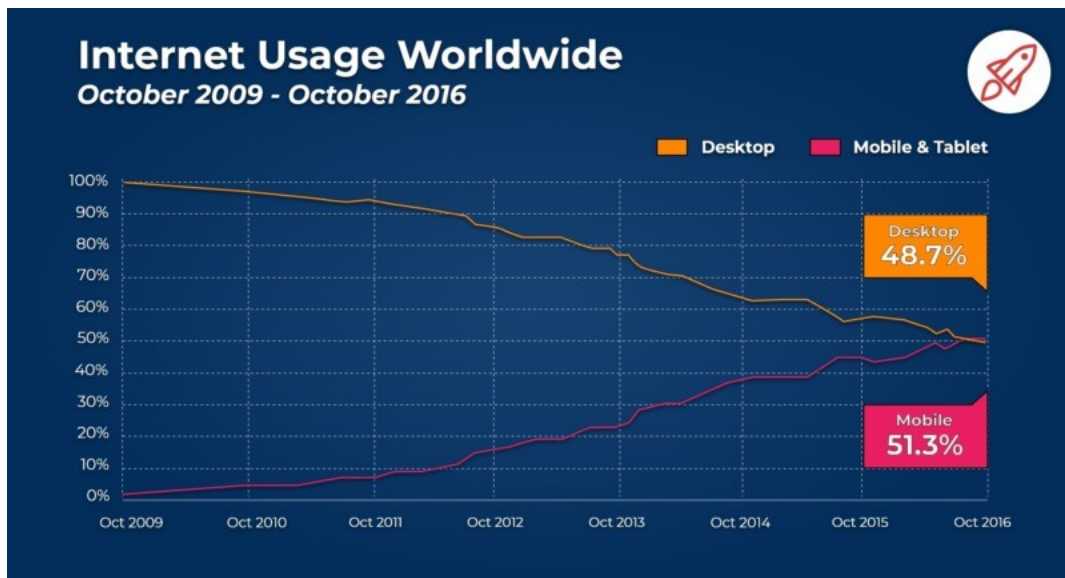
με την ταυτόχρονη, ικανοποίηση, αυξημένη παραγωγικότητα και ελευθερία για ταξίδια (evisa.express, 2023).

Επιπλέον, η ψηφιοποίηση οδήγησε τους τουρίστες να κάνουν τις κρατήσεις τους διαδικτυακά. Το 2010 μόλις το 25% των κρατήσεων γίνονται στο διαδίκτυο, ενώ το 2019, το 71% των κρατήσεων έφτασαν να γίνονται ψηφιακά, μέσα από πλατφόρμες, καθώς τα συστήματα είναι αυτοματοποιημένα και εξοικονομούν χρόνο και χρήμα (Rauch, 2020).

Ο ψηφιακός μετασχηματισμός του τουρισμού αποτελεί αυξανόμενη τάση και υπήρξε από τους πρώτους τομείς που ψηφιοποίησε τις παρεχόμενες υπηρεσίες παγκοσμίως. Η χρήση τεχνολογιών στον τουρισμό συμπεριλαμβάνουν τεχνολογίες IoT (Internet of Things), τεχνητής νοημοσύνης (Artificial Intelligence - AI), επαυξημένης και εικονικής πραγματικότητας (augmented and virtual reality) και τεχνολογίας blockchain. Η τουριστική προσφορά καθίσταται περισσότερο ελκυστική και αποτελεσματική και πιο καινοτόμα, αξιοποιώντας την ανάπτυξη έξυπνων προορισμών με λιγότερο γνωστούς τουριστικούς προορισμούς.

Οι έξυπνοι προορισμοί κατέχουν το κλειδί για τον μετασχηματισμό του τουρισμού καθώς δημιουργούν μια συναρπαστική εμπειρία για τους επισκέπτες, ενώ διαχειρίζονται αποτελεσματικά τους τοπικούς πόρους. Παράλληλα δημιουργούν νέες ευκαιρίες απασχόλησης και αύξηση του κύκλου εργασιών μικρών τοπικών επιχειρήσεων (UNWTO, n.d.).

Μία άλλη σημαντική τάση που αναπτύσσεται ραγδαία είναι οι κρατήσεις μέσω κινητού τηλεφώνου (App). Σύμφωνα με το BroadbandSearch, το 2016 ήταν η πρώτη χρονιά που η χρήση του Διαδικτύου από κινητά τηλέφωνα ξεπέρασε τους την επιφάνεια εργασίας των σταθερών υπολογιστών. Το Διάγραμμα 1.1 που ακολουθεί, αποτυπώνει τη νέα τάση:

Διάγραμμα 1.1 Χρήση του internet παγκοσμίως από κινητά τηλέφωνα, έναντι σταθερών υπολογιστών (Tsvetkov, 2023)

Ακόμα, το 2019, το 53,3% της διαδικτυακής επισκεψιμότητας προήλθε από κινητές συσκευές, με τους ανθρώπους να περνούν κατά μέσο όρο 3,5 ώρες στα τηλέφωνα τους κάθε μέρα (Seitz, 2024). Τα τελευταία δεδομένα για τον τουρισμό και τα ταξίδια αναψυχής είναι:

- Το 85% των τουριστών χρησιμοποιούν smartphone για να προγραμματίσουν τα ταξίδια τους (Elphick, 2024).
- Το 76% των τουριστών αναφέρει ότι το smartphone τους είναι ο πιο σημαντικός σύντροφος ταξιδιού (Dehler, 2020).
- Το 48% των χρηστών smartphone ερευνούν, κάνουν κρατήσεις και προγραμματίζουν ολόκληρο το ταξίδι τους σε έναν νέο τουριστικό προορισμό χρησιμοποιώντας μόνο το κινητό τους (salecycle.com, 2023).

Μία άλλη νέα και σημαντική τάση των τουριστών είναι η *εξατομίκευση* όταν πρόκειται για την πραγματική περιήγηση ή δραστηριότητα. Ευέλικτες προσφορές μπορούν να προσαρμοστούν στις ανάγκες ενός ταξιδιώτη, που μπορεί να οδηγηθεί σε επαναλαμβανόμενες επισκέψεις. Η προσαρμογή των τουριστικών υπηρεσιών πρέπει να προσανατολίζεται στον επισκέπτη. Σύμφωνα με το Think with Google, το 57% των ταξιδιωτών πιστεύει ότι οι εταιρείες πρέπει να εξατομικεύουν τις υπηρεσίες τους,

βασιζόμενες στις συμπεριφορές, τις προσωπικές προτιμήσεις και τις προηγούμενες επιλογές των πελατών (Loo, 2017).

Η τεχνολογία έχει εισβάλλει πλέον στον τουρισμό και είναι μία τάση που επικρατεί και επηρεάζει τα ταξίδια. Μετά την πανδημία του Covid-19, οι τουρίστες πρέπει να επιδεικνύουν πιστοποιημένα έγγραφα στα ταξίδια τους. Επιπλέον, οι ταξιδιώτες χρειάζεται να έχουν άμεση πρόσβαση σε πληροφορίες και βοήθεια ότι βρίσκονται σε μία χώρα του εξωτερικού. Καινοτομίες και εφαρμογές για κινητά έχουν αναπτυχθεί για τη διευκόλυνση της ταξιδιωτικής εμπειρίας (Amadeus, 2021):

- Εφαρμογές για κινητά με ειδοποιήσεις κατά το ταξίδι (44%).
- Self-service check-in (41%).
- Πληρωμές με κάρτες μέσω κινητού, π.χ. Apple Pay (41%).
- Αυτοματοποιημένες και ευέλικτες πολιτικές ακύρωσης (40%).
- Επιβίβαση μέσω κινητού (40%).

Η τεχνολογία παρέχει καινοτόμες λύσεις. Οι εικονικές περιηγήσεις (π.χ. σε Μουσεία) και η τηλεκατάρτιση κέρδισαν έδαφος κατά τη διάρκεια του lockdown και χάρη στην καινοτόμο τεχνολογία, πολλές επιχειρήσεις επιβίωσαν κατά την κρίση.

Με τη Διάσκεψη COP 26 του ΟΗΕ για την Κλιματική Αλλαγή και την έναρξη της Διακήρυξης της Γλασκόβης για τη Δράση για το Κλίμα, οι χώρες καλούνται να επιταχύνουν τις δράσεις για το κλίμα στον τουρισμό (UNFCCC, 2021; UNWTO, n.d.). Συνεπώς, η ενθάρρυνση *βιώσιμων τουριστικών πρακτικών* και περιβαλλοντικών πρωτοβουλιών καθίστανται μεγίστης σημασίας για την ανθεκτικότητα του κλάδου. Η βιωσιμότητα δεν αφορά μόνο τον τουριστικό κλάδο αλλά και τον πολιτισμό, την οικονομία, τους ανθρώπους και τους προορισμούς που επισκέπτονται οι τουρίστες. Η βιωσιμότητα είναι πλέον μία συνεχιζόμενη τάση στα τουριστικά ταξίδια.

Ο *οικοτουρισμός* είναι άλλη μία τάση που προέκυψε για την προστασία και διατήρηση του περιβάλλοντος. Οι επισκέπτες θεωρούν προτεραιότητα τα οικονομικά βιώσιμα ταξίδια. Το 37% των τουριστών πιστεύουν ότι βοηθούν τη βιομηχανία να γίνει πιο βιώσιμη μακροπρόθεσμα (Amadeus, 2021). Στις ταξιδιωτικές προτιμήσεις, το 58% των ατόμων που ρωτήθηκαν, απάντησαν ότι ενδιαφέρονται να εξερευνήσουν την ύπαιθρο και να ασκήσουν υπαίθριες δραστηριότητες όπως πεζοπορία, ποδηλασία και καγιάκ (Evolve, 2021).

Τα ταξίδια εμπειριών (*travel experiences*) έχουν αρχίσει να γίνονται δημοφιλή. Δεν αφορούν μόνο ταξίδια αναψυχής αλλά ταξίδια εμπειριών. Οι επισκέπτες μπορούν να επιλέξουν να κάνουν διακοπές ευεξίας ή εθελοντισμού ή να παρακολουθήσουν κάποια μαθήματα για να αποκτήσουν μία νέα δεξιότητα. Λόγω αυτών των εμπειριών, επέρχεται αλλαγή των διατροφικών συνηθειών, με στροφή στα βιολογικά προϊόντα. Τα ταξίδια εμπειριών, προσθέτουν σκοπό στο ταξίδι. Σύμφωνα με έρευνα της Booking.com, το 68% των τουριστών σκέφτονται να συμμετέχουν σε πολιτιστικές ανταλλαγές για να μάθουν νέες δεξιότητες, το 54% ενδιαφέρεται να προβεί σε ένα ταξίδι εθελοντισμού και ένα μεγάλο ποσοστό της τάξης του 52%, ενδιαφέρεται να εργαστεί σε μία άλλη χώρα (Booking.com, 2018).

Τα ταξίδια υγείας και ευεξίας είναι μία νέα τάση και αναπτύσσεται ταχύτατα τα τελευταία χρόνια (Eurostat, 2023):

- Ο τουρισμός υγείας στην ΕΕ αποτελεί περίπου 56 εκατομμύρια εγχώριες αφίξεις και 5,1 εκατομμύρια διεθνείς αφίξεις το 2014 (αφορά υπηρεσίες ευεξίας, SPA και ιατρικές θεραπείες).
- Ο τουρισμός υγείας αποτελεί το 4,3% του συνόλου των αφίξεων στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ).
- Η Γερμανία, η Γαλλία και η Σουηδία είναι οι κύριες χώρες που προτιμούν τον τουρισμό υγείας στην ΕΕ.
- Ο τουρισμός ευεξίας αποτελεί το 66-75% του τουρισμού υγείας στην ΕΕ.
- Ο τουρισμός υγείας αποφέρει έσοδα 46,9 δις ευρώ, τα οποία αντιπροσωπεύουν το 4,6% των συνολικών εσόδων από τον τουρισμό και το 0,33% του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ) της ΕΕ (28 κράτη-μέλη).
- Πάνω από το 75% των εσόδων της ΕΕ από τον τουρισμό υγείας, προέρχονται από πέντε χώρες: Σουηδία, Γαλλία, Πολωνία, Ιταλία και Γερμανία.
- Διάφορες μελέτες που εκπονούνται, δείχνουν σταθερότητα και αύξηση του τουρισμού υγείας.
- Οι περισσότερες κλινικές ιατρικού τουρισμού υγείας εξυπηρετούν επίσης ντόπιους ασθενείς και χρησιμοποιούν τον ιατρικό τουρισμό ως πρόσθετη ροή εσόδων.

Ακόμα, στη μετά-Covid εποχή, οι τουρίστες ήδη έχουν ξεκινήσει τα ταξίδια μεγάλων αποστάσεων. Ταξίδια μεγαλύτερης διάρκειας των 5-7 διανυκτερεύσεων φαίνεται ότι προτιμώνται (Evolve, 2021). Ιδιαίτερα, όσοι εργάζονται εξ αποστάσεως, μπορούν να προγραμματίσουν μεγαλύτερης διάρκειας ταξίδια (Kirkham, 2022).

Η Παγκόσμια Αγορά του Εναλλακτικού Τουρισμού φαίνεται ότι θα ηγηθεί τα επόμενα χρόνια, προσφέροντας φιλικές προς το περιβάλλον λύσεις που προάγουν την ενεργειακή απόδοση, μειώνουν το αποτύπωμα άνθρακα και οδηγούν σε βιώσιμες πρακτικές σε όλους τους κλάδους.

Επιπλέον, η αυξανόμενη έμφαση στη βιωσιμότητα και την ενεργειακή απόδοση έχει ωθήσει τη ζήτηση για φιλικές προς το περιβάλλον εναλλακτικές τουριστικές λύσεις. Δημιουργούνται προσοδοφόρες ευκαιρίες στον τουριστικό κλάδο ώστε να αναπτύξουν καινοτόμες και βιώσιμες λύσεις εναλλακτικού τουρισμού.

1.5 Οφέλη ανάπτυξης αειφόρας ταυτότητας και εναλλακτικών μορφών τουρισμού

Η χρήση αειφόρας ταυτότητας και εναλλακτικών μορφών τουρισμού αποτελεί έναν από τους βασικότερους άξονες ανάπτυξης μιας περιοχής στον τουριστικό τομέα. Συνεπώς, η περιοχή που θα αναπτύξει την χρήση ειδικών μορφών τουρισμού θα λάβει πολλαπλά οφέλη στο κοντινό μέλλον. Αρχικά, στον τομέα της οικονομίας, η περιοχή θα ενισχύσει την περιφερειακή ανάπτυξη της χώρας και θα συμβάλει στην ορθή προώθηση και προβολή της και επιπλέον θα υπάρξει οικονομική ανάπτυξη της τοπικής κοινωνίας. Παράλληλα, το εμπόριο και οι μεταφορές θα περάσουν σε ένα νέο επίπεδο, όπου θα αποφέρουν αρκετά κέρδη στην συνολική οικονομία της χώρας.

Κρατώντας κατά νου τα παραπάνω, τα τοπικά προϊόντα και οι τοπικοί παραγωγοί θα αξιοποιηθούν σε μέγιστο βαθμό από την ανάπτυξη του εμπορίου και την χρήση από τους εναλλακτικούς τουρίστες. Πρόσθετα, ένα ακόμη πολύ σημαντικό όφελος στον τομέα της οικονομίας θα επέλθει από την αύξηση της απασχόλησης. Θα πρέπει να σημειωθεί πως ο τουρισμός αποτελεί έναν παράγοντα απασχόλησης και ανθρώπινου κεφαλαίου σε περιοχές που χρήζουν βελτίωσης. Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού θα δημιουργήσουν πολλές νέες θέσεις εργασίας για άτομα όλων των ηλικιών και θα ενισχύσουν την αντιμετώπιση της ανεργίας σε μια χώρα (Bramwell & Lane, 1993).

Τα οφέλη στην κοινωνία και τον πολιτισμό είναι εξίσου πολλαπλά για την περιοχή ή τη χώρα ανάπτυξης του εναλλακτικού τουρισμού. Είναι πολύ σημαντικό να σημειωθεί η αποτελεσματική επικοινωνία και δραστηριοποίηση μεταξύ ντόπιων και τουριστών που θα αλληλεπιδράσουν κατά την διάρκεια της εξέλιξης του φαινομένου. Η ενεργή συμμετοχή των τουριστών σε δραστηριότητες πολιτισμικής και κοινωνικής φύσης οδηγεί σε βέλτιστα αποτελέσματα κοινωνικής εξέλιξης της περιοχής και επεκτείνει την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού σε νέες περιοχές της χώρας (Triarchi & Karamanis, 2017). Επιπλέον, είναι συνετό να αναφερθεί και η ορθή επαγγελματική κινητικότητα. Σε περιοχές που αναπτύσσονται οι εν λόγω καινοτόμες μορφές τουρισμού, υπάρχει σωστή διάχυση εισοδήματος και αποτελεσματική μετακίνηση των εργαζομένων σε πολλές περιφέρειες της χώρας. Παράλληλα, οι υπηρεσίες που βασίζονται στις εναλλακτικές μορφές τουρισμού συνεχώς βελτιώνονται και ενισχύονται λόγω της ανάπτυξης κινητικότητας του τουριστικού επαγγέλματος (Campos-Soria, 2020).

Στον περιβαλλοντικό τομέα παρουσιάζονται αρκετά οφέλη από την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού σε μια περιοχή με κύριο παράγοντα την γενικότερη προστασία του περιβάλλοντος. Οι περισσότερες μορφές εναλλακτικού τουρισμού στοχεύουν στην προστασία του φυσικού τοπίου της περιοχής που αναπτύσσονται. Παράλληλα, αρκετό ενδιαφέρον παρουσιάζει και η προστασία της πολιτισμικής και κοινωνικής κληρονομιάς ενός τόπου. Η τοπική κοινωνία φροντίζει ώστε να υπάρξει η σωστή προώθηση και διατήρηση της πολιτισμικής και κοινωνικής κληρονομιάς που επιθυμεί να προβάλλει στους επισκέπτες (Κοκκώσης, Γκρίμπα, & Τσάρτας, 2020).

Αξίζει να σημειωθεί πως ένα από τα κυριότερα οφέλη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού αφορά την επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου. Πιο συγκεκριμένα, πολλαπλές δραστηριότητες από μορφές εναλλακτικού τουρισμού μπορούν να υλοποιηθούν σε διάφορες εποχές του χρόνου. Το προφίλ των τουριστικών προϊόντων που δημιουργούνται κατά την υλοποίηση των εν λόγω μορφών τουρισμού, δεν διαθέτει κανένα είδος εποχικότητας και υποστηρίζει την αύξηση της τουριστικής κίνησης εντός του χρονικού έτους. Ακολουθώντας την παραπάνω στρατηγική, οι περιοχές που διαθέτουν ως τουριστική βάση τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού λαμβάνουν ένα ακόμη όφελος που σχετίζεται με την καταπολέμηση του μαζικού τουρισμού. Η δημιουργία ενός προϊόντος που διαρκεί για όλη την τουριστική περίοδο ενός έτους, διαμοιράζει την τουριστική εμπειρία σε όλες τις εποχές και εξαλείφει κάθε είδος μαζικής επισκεψιμότητας (Zagonari, 2019).

1.6 Το Ελληνικό τουριστικό προϊόν και η ανταγωνιστικότητα του Εναλλακτικού Τουρισμού

Το Ελληνικό τουριστικό προϊόν εμπεριέχει αρκετά στοιχεία πολυπλοκότητας στο προφίλ του καθώς τα τελευταία χρόνια έχει επηρεαστεί από σημαντικούς παράγοντες όπως η οικονομική κρίση της χώρας από το 2009 έως το 2018 και η πρόσφατη πανδημία του ιού Covid-19. Τα αποτελέσματα της έρευνας των Lolos, Palaïos, & Papapetrou (2021), κατέδειξαν ότι ο τουρισμός συμβάλλει στην ταχύτερη προσαρμογή της παραγωγής μετά από ένα αρνητικό σοκ και μειώνει την ένταση της πτώσης της παραγωγής, διασφαλίζοντας έτσι την ταχύτερη απορρόφηση του αρνητικού σοκ (σελ. 145). Ήδη ο τουρισμός αρχίζει να ανακάμπτει και δείχνει θετική προσαρμογή στη νέα πραγματικότητα της μετά-Covid εποχής (Πίνακας 2). Στο γενικότερο σύνολο του, ένα τουριστικό προϊόν που διαθέτει μια χώρα θα πρέπει να βασίζεται σε ορισμένες αρχές που θα πρέπει να τηρούνται κατά την διάρκεια ή μετά το πέρας των παραπάνω ανεξέλεγκτων συμβάντων. Οι εν λόγω αρχές μπορούν να είναι οι εξής (Lolos, Palaïos, & Papapetrou, 2021):

- Διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις.
- Δημιουργία περιβάλλοντος φιλικού προς τις επιχειρήσεις, για την προσέλκυση ξένων επενδύσεων.
- Αναβάθμιση του ανθρώπινου κεφαλαίου.
- Προώθηση της τεχνολογικής προόδου.
- Η βελτιστοποίηση των τουριστικών υποδομών και η ξενοδοχειακή άνεση με στόχο την μείωση του ρίσκου μιας «κακής» εμπειρίας.
- Η προστασία του πολιτιστικού και φυσικού περιβάλλοντος αλλά και η στροφή προς αυτό μέσω νέων εναλλακτικών μορφών τουρισμού.
- Οι χαμηλές τιμές των τουριστικών υπηρεσιών και αγαθών που κάνουν τον προορισμό ελκυστικό.
- Η αξιοποίηση, προβολή και βελτιστοποίηση των αξιοθέατων και ειδικών δραστηριοτήτων του προορισμών της ανάλογης χώρας.

- Η είσοδος νέων τουριστικών πακέτων τα οποία στοχεύουν σε ποιοτικότερες εμπειρίες με σκοπό ο τουρίστας να επενδύει στην ποιότητα και όχι στην ποσότητα.

Σε παγκόσμιο επίπεδο, ο κλάδος του τουρισμού έχει μεταβληθεί προς διαφορετικές κατευθύνσεις μετά από μια σειρά γεγονότων που εμπεριέχουν ρίσκο. Για παράδειγμα, η είσοδος προπληρωμένων τουριστικών πακέτων τύπου all inclusive κυρίως για οικογένειες έχουν αυξήσει τον ανταγωνισμό μεταξύ χωρών. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι αυτό της Τουρκίας όπου με την προώθηση των εν λόγω πακέτων κατάφερε να μειώσει τις αφίξεις οικογενειών σε γειτονικές χώρες όπως η Ελλάδα. Παράλληλα, οι μειωμένες τιμές με την ίδια πρόσφορα προϊόντος αποτελούν εξίσου ανταγωνιστικό πλεονέκτημα μιας χώρας έναντι μιας άλλης. Αξίζει να σημειωθεί πως το πολιτικό κλίμα και η συνολική ευημερία μιας χώρας παρουσιάζουν έναν πολύ σημαντικό παράγοντα εξέλιξης και ανάπτυξης του τουρισμού. Για παράδειγμα, τα τελευταία χρόνια η Ελλάδα έχει σημειώσει σημαντική μείωση αφίξεων τουριστών από συγκεκριμένες χώρες.

Τέλος, σε περιόδους κρίσης έχει παρατηρηθεί πως η μεταβολή της δομής του τουριστικού προϊόντος αποτελεί μονόδρομο για την διασφάλιση του ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος. Για παράδειγμα, η Ιταλία μεταβάλλει το κύριο τουριστικό προϊόν προς την εύρεση ποιοτικότερων εμπειριών για τους επισκέπτες με την βοήθεια καινοτόμων και εναλλακτικών τουριστικών υπηρεσιών (Bertella, 2022).

Στην περίπτωση της Ελλάδας, τα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα όπως οι φυσικές ιδιομορφίες, οι φιλικές τιμές των τουριστικών υπηρεσιών, η ποικιλία αξιοθέατων και η διασκέδαση αποτελούν σήμα κατατεθέν της ανάπτυξης του τουριστικού προϊόντος. Ωστόσο, ο εναλλακτικός τουρισμός στη χώρα βρίσκεται σε μειονεκτική θέση. Οι παράγοντες όπως η τελευταία οικονομική κρίση της χώρας του 2009 και η πρόσφατη πανδημία του Covid-19, η συνολική τουριστική ζήτηση του εγχωρίου προϊόντος μειώθηκε καθώς η αβεβαιότητα του παγκόσμιου τουρισμού σημείωσε ραγδαία επιδείνωση.

Πιο συγκεκριμένα, τα κύρια ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα της Ελλάδας είναι τα παρακάτω (ΙΝΣΕΤΕ, 2020, σ. 13):

- Κύριο ανταγωνιστικό πλεονέκτημα αποτελεί η τουριστική εμπειρία, κάτι που καταδεικνύει τον ανθρώπινο παράγοντα ως κύριο συστατικό αυτής της εμπειρίας.

- Η φιλοξενία των κατοίκων και οι θετικές επιδόσεις που αφορούν την εξυπηρέτηση των τουριστών στα τουριστικά καταλύματα, της εστίασης, των μουσείων και των δημοσίων υπηρεσιών.
- Οι μεταφορές, αλλά και η αίσθηση ασφάλειας που προσδίδει η χώρα, η καλή σχέση ποιότητας. Η τιμή είναι ο βασικότερος άυλος παράγοντας που καθιστούν μία χώρα σαν την Ελλάδα εξαιρετικά ανταγωνιστική ως χώρα τουριστικού προορισμού.
- Τα υψηλά επίπεδα ικανοποίησης των επισκεπτών σχετικά με τη διαμονή και την ποιότητα του φαγητού, διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση εμπειρίας των επισκεπτών. Σε αυτό το σημείο, αξίζει να αναφερθεί ότι ανάμεσα στους επισκέπτες υπάρχουν κάποιοι που δίνουν ιδιαίτερη βαρύτητα στη γαστρονομία (foodies). Η Ελλάδα διαθέτει καλό και ποιοτικό φαγητό και άκρως ανταγωνιστικές εμπειρίες.

Το τουριστικό προϊόν προσφέρεται από έναν μεγάλο αριθμό προμηθευτών κι έτσι οι καταναλωτές έχουν να επιλέξουν μέσα από ένα μεγάλο αριθμό προορισμών και διαφορετικών προϊόντων. Τα χαρακτηριστικά που προκύπτουν από την τουριστική ζήτηση είναι τα εξής: *συμπληρωματικότητα, ανελαστικότητα και ανομοιογένεια* (Βαρβαρέσος, 2000, σσ. 88-91). Επίσης, η ζήτηση συνεχίζει να χαρακτηρίζεται από περιοδικότητα κι εποχικότητα. Συνήθως, η τουριστική ζήτηση στην Ελλάδα συνδυάζεται κυρίως με την τουριστική προσφορά της χώρας (ΙΝΣΕΤΕ, 2021). Πιο συγκεκριμένα, οι τουρίστες που επισκέπτονται την χώρα ανήκουν στις ηλικιακές ομάδες 16-40 ετών και χαρακτηρίζονται από μεσαίο έως και υψηλό μορφωτικό επίπεδο σε συνάρτηση με ένα σχετικά υψηλό εισόδημα. Το μεγαλύτερο ποσοστό αυτών προέρχεται από την Ευρώπη (94%) και έπειτα χωρίζεται σε κατηγορίες ανά χώρα όπως το Ηνωμένο Βασίλειο (20%), η Γερμανία (18%), κ.α. όπως αυτό αποτυπώνεται στον Πίνακα 1.4 που ακολουθεί.

Από τις τελευταίες δεκαετίες του 20^ο αιώνα έως και σήμερα, η ζήτηση της Ελλάδας ως αποκλειστικός τουριστικός προορισμός σχετίζεται με έναν τύπο τουρίστα που αναζητά την αναψυχή, τον ήλιο και τις διακοπές (τουρίστες τύπου sunlust) (Flaherty, Hamer, & Chen, 2022). Ωστόσο, την τελευταία δεκαετία υπήρξαν σημαντικές μεταβολές στα παραπάνω δεδομένα. Αναλυτικότερα, ο σύγχρονος τουρίστας παρουσιάζει αυξημένη διάθεση για αυτονομία στα ταξίδια του και συνήθως, αναζητά την χαλάρωση, πνευματική ξεκούραση και τις αυθεντικές εμπειρίες μέσω ενός «βιωματικού τουρισμού». Ολοένα και περισσότεροι άνθρωποι αναζητούν εναλλακτικές επιλογές στον τρόπο διάθεσης του

ελεύθερου χρόνου κατά την διάρκεια των διακοπών. Νέες μορφές τουρισμού έχουν εμφανιστεί για να αναδιαμορφώσουν την τουριστική αγορά οι όποιες καλύπτουν τα κίνητρα των συγχρόνων τουριστών και προσφέρουν εξατομικευμένες εμπειρίες στο ενδιαφερόμενο κοινό.

Πίνακας 1.4 Διεθνείς αεροπορικές αφίξεις στην Ελλάδα ανά χώρα προέλευσης (top-15), 2022-2019

Χώρες	2022	2021	2019	Ποσοστιαία κατανομή διεθνών αφίξεων	Μεταβολή 2022-2021	Μεταβολή 2022-2019
Ηνωμένο Βασίλειο	4.455.758	1.383.063	4.026.432	19%	222%	11%
Γερμανία	4.305.743	2.955.270	4.059.241	18%	46%	6%
Ιταλία	1.923.350	860.727	1.890.931	8%	123%	2%
Γαλλία	1.545.776	960.233	1.385.437	7%	61%	12%
Ολλανδία	1.094.634	733.831	1.148.212	5%	49%	-5%
Πολωνία	1.000.634	734.044	969.203	4%	36%	3%
Ελβετία	796.200	508.646	703.436	3%	57%	13%
Κύπρος	766.022	434.966	837.287	3%	76%	-9%
Ισραήλ	722.549	256.039	714.786	3%	182%	1%
Αυστρία	672.239	465.321	606.945	3%	44%	11%
Βέλγιο	588.880	381.690	575.531	2%	54%	2%
Δανία	534.933	301.915	507.457	2%	77%	5%
Σουηδία	468.979	189.342	614.603	2%	148%	-24%
Ηνωμένες Πολιτείες	455.625	227.686	291.367	2%	100%	56%
Τουρκία	405.268	140.805	470.317	2%	188%	-14%
Λοιπές Χώρες	3.918.236	2.266.514	5.193.980	17%	73%	-25%

(ΙΝΣΕΤΕ, 2023, σσ. 91,92)

Συνοψίζοντας, η εμφάνιση νέων εναλλακτικών μορφών τουρισμού οδήγησε στην καλύτερη τμηματοποίηση της αγοράς, με απώτερο στόχο την καλύτερη προσέγγιση του

καταναλωτή. Κατά αυτόν τον τρόπο, το τουριστικό προϊόν αποκτάει έναν διεθνή χαρακτήρα, με νέα προϊόντα και προορισμούς, οι οποίοι μέχρι πρότινος δεν είχαν προσελκύσει το αγοραστικό κοινό.

1.7 Εναλλακτικές μορφές τουρισμού στην Ελλάδα: Υφιστάμενη κατάσταση

Διαχρονικά, η Ελλάδα αποτελεί ένα δημοφιλή τουριστικό προορισμό στον οποίο οι τουρίστες μπορούν να απολαύουν μια ποικιλία εμπειριών και δραστηριοτήτων που αφορούν κυρίως τους ελκυστικούς πόρους και το θερμό μεσογειακό κλίμα που διαθέτει. Ο Λάμπρος (2017) αναφέρει χαρακτηριστικά πως: *η Ελλάδα είναι ένας από τους κορυφαίους παγκόσμιους τουριστικούς προορισμούς για διακοπές όσων προτιμούν τα "3S" (sea-sun-sand). Προσφέρει επίσης ελκυστικές προτάσεις για διακοπές όλο το χρόνο. Τα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα της Ελλάδας, όπως η πλούσια πολιτιστική κληρονομιά, η φυσική ομορφιά και η γεωγραφική ποικιλία, έχουν προσελκύσει σημαντικές τουριστικές επενδύσεις τα τελευταία χρόνια, ενισχύοντας έτσι την εικόνα της Ελλάδας ως ιδανικό προορισμό τόσο για διακοπές όσο και για επενδύσεις σχετικές με τον κλάδο του τουρισμού.*

Αναλυτικότερα, η χώρα διαθέτει το πρωταρχικό και κύριο τουριστικό προϊόν που βασίζεται στη δημοφιλή ορολογία του *sun & beach*. Η Ελλάδα, βοηθούμενη από το άριστο μεσογειακό κλίμα, καλές καιρικές συνθήκες, αμέτρητες παράλεις και ποικιλία νησιών και βραχονησίδων, προσφέρει την απόλυτη και αξέχαστη εμπειρία ενός ταξιδιού που βασίζεται στην επαφή με τη θάλασσα και τον ήλιο. Πρόσθετα, η Ελλάδα προσφέρει και την εμπειρία του ναυτικού τουρισμού στους υποψηφίους επισκέπτες, καθώς υπάρχει μεγάλη προσέλκυση κρουαζιερόπλοιων στις θαλάσσιες περιοχές της χώρας. Ο μεγάλος αριθμός λιμανιών και μαρίνων κοντά σε δημοφιλή αξιοθέατα και οι μικρές αποστάσεις μεταξύ των προορισμών, αποτελούν ένα ανταγωνιστικό πλεονέκτημα της χώρας στην μεσογειακή περιοχή (Λάμπρος, 2017).

Επιπρόσθετα, αξίζει να σημειωθεί πως το προσφερόμενο τουριστικό προϊόν της Ελλάδας δεν σταμάτα στο τρίπτυχο των 3S. Η πλούσια φυσική ομορφιά και η γεωγραφική ποικιλία της χώρας έχουν αποτελέσει διαχρονικά την θετική εξέλιξη του τουριστικού φαινομένου σε πολλές περιοχές που διαθέτουν τις παραπάνω ιδιαιτερότητες. Η Ελλάδα είναι κατ' εξοχήν ορεινή χώρα με περισσότερα από 300 μεγαλύτερα ή μικρότερα βουνά

στην επικράτειά της. Σημαντικότερος ελληνικός ορεινός άξονας είναι η οροσειρά της Πίνδου, που σχηματίζει τη *ραχοκοκαλιά* της ηπειρωτικής χώρας και έχει ως φυσική συνέχεια τα βουνά της Πελοποννήσου και της Κρήτης. Τα ελληνικά βουνά χαρακτηρίζονται από την ποικιλομορφία τους, τα σπάνια τοπία και τα μοναδικά δάση τους, μερικά από τα οποία είναι από τα παλαιότερα φυσικά δάση της Ευρώπης. Λόγω του απaráμιλλου φυσικού τους πλούτου σε χλωρίδα και πανίδα, πολλά από αυτά προστατεύονται ως Εθνικοί Δρυμοί, ενώ παράλληλα, τις τελευταίες δεκαετίες με τις υποδομές που δημιουργήθηκαν, αποτελούν ιδανικούς προορισμούς για όσους θέλουν να απολαύσουν δραστηριότητες χειμερινού και ορεινού τουρισμού.

Στον τομέα της γεωγραφικής ποικιλίας, η Ελλάδα, περιοχή όπου έχουν σημειωθεί κοσμογονικές γεωλογικές μεταβολές και με *παρελθόν* ενεργούς ορογένεσης που φτάνει στα απώτατα βάθη της *ιστορίας* του πλανήτη, είναι προικισμένη με μοναδικά και θαυμαστά παγκοσμίως φυσικά μνημεία. Περιοχές όπως το απολιθωμένο δάσος της Λέσβου, το Φυσικό Πάρκο Ψηλορείτη, το Εθνικό Πάρκο Χελμού-Βουραϊκού, ο Εθνικός Δρυμός Βίκου-Αώου και το Απολιθωμένο Δάσος Αγίου Νικολάου στη Λακωνία, προσφέρουν την ευκαιρία θαυμασμού του οίστρου της φύσης και τις περιπλάνησης, στα φαινόμενα εκατομμυρίων ετών. Επίσης, η χώρα εμπεριέχει αρκετά πολιτιστικά και θρησκευτικά μνημεία που προσελκύουν επισκέπτες από όλο τον κόσμο. Η Ελλάδα είναι μια από τις πλουσιότερες χώρες της Ευρώπης όσον αφορά πολιτιστικά και θρησκευτικά μνημεία ιστορικής σημασίας. Διαθέτει συνολικά 17 τοποθεσίες *Παγκόσμιας Κληρονομιάς*, οι οποίες την τοποθετούν στις 10 κορυφαίες χώρες διεθνώς, καθώς και διάφορα μουσεία σε μικρότερες τοποθεσίες με μνημεία και τόπους ιστορικής ή/και θρησκευτικής σημασίας.

1.8 Τάσεις του Εναλλακτικού Τουρισμού στην Ελλάδα

Ο εναλλακτικός τουρισμός στην Ελλάδα βαίνει σε τροχιά ανάπτυξης, καθώς ο καλός καιρός και η επέκταση της τουριστικής περιόδου, συμβάλλουν σε αυτό. Ο εναλλακτικός τουρισμός απευθύνεται σε εξειδικευμένο κοινό και περιλαμβάνει χαρακτηριστικά και υπηρεσίες που προσαρμόζονται ανάλογα με τις ιδιαίτερες προτιμήσεις των τουριστών.

Υπάρχει μία διαφοροποίηση από τον μαζικό τουρισμό. Ο εναλλακτικός τουρισμός προσελκύει επισκέπτες καθ' όλη τη διάρκεια του έτους και όχι μόνο τους καλοκαιρινούς

μήνες. Η Ελλάδα δε διαθέτει αρκετές υποδομές για την ανάπτυξη της συγκεκριμένης μορφής τουρισμού, γίνονται όμως εντατικές προσπάθειες προς αυτή την κατεύθυνση.

Μία αυξανόμενη διεθνώς τάση του εναλλακτικού τουρισμού που βρίσκει ανταπόκριση στην Ελλάδα είναι ο οινοτουρισμός. Ήδη έχει καθιερωθεί το Σήμα Επισκέψιμου Οινοποιείου (Εικόνα 1.2), που αποτέλεσε προπομπό για την μετέπειτα καθιέρωση του Σήματος Επισκέψιμου Ζυθοποιείου (Υπ. Τουρισμού, 2021; Υπ. Τουρισμού, 2023).

Εικόνα 1.2 Θεσμοθετημένα Σήματα για Επισκέψιμο Οινοποιείο, Ζυθοποιείο και Τυροκομείο, αντίστοιχα (Υπ. Τουρισμού, 2021; Υπ. Τουρισμού, 2023; ΦΕΚ 7470/Β', 2023)

Στην Ελλάδα σήμερα λειτουργούν 100 περίπου επισκέψιμα οινοποιεία, ενώ ταυτόχρονα ξεκίνησε η ανάπτυξη και η ένταξη στις μορφές Εναλλακτικού τουρισμού των επισκέψιμων ζυθοποιείων, μετά την καθιέρωση του αντίστοιχου σήματος (Εικόνα 1.2).

Ο δρόμος έχει ανοίξει και σε άλλα δυναμικά πεδία ανάπτυξης της οικονομίας, καθώς καθιερώθηκε το Σήμα Επισκέψιμου Τυροκομείου (Εικόνα 1.2) και ξεκίνησαν ήδη οι αδειοδοτήσεις (ΦΕΚ 7470/Β', 2023).

Μία άλλη δυναμική προοπτική για τη χώρα, παρουσιάζει ο *εκθεσιακός τουρισμός*. Μελέτη που εκπονήθηκε από την Oxford Economics και την UFI (2023) για λογαριασμό του Συνδέσμου Οργανωτών και Κατασκευαστών Εκθέσεων Ελλάδος (ΣΟΚΕΕ), κατέδειξε ότι τα έσοδα από τη συμβολή του εκθεσιακού κλάδου στην οικονομία της χώρας για το 2022, ξεπερνούν το 1 δις ευρώ. Συγκεντρωτικά, τα έσοδα (άμεσα, έμμεσα και προκαλούμενα) έκλεισαν για το 2022 με 1,062 δις. ευρώ, ενώ η συμβολή του κλάδου στο

ΑΕΠ ήταν 499 εκατομμύρια. Από την άλλη, υποστηρίχθηκαν 8.400 θέσεις εργασίας, κάτι που καταδεικνύει τη δυναμική του κλάδου των εκθέσεων στην Ελλάδα (ΣΟΚΕΕ, 2023).

Επιπλέον, ο θρησκευτικός, γαστρονομικός, αγροτουρισμός και τα extreme sports είναι μερικές από τις υποκατηγορίες του θεματικού τουρισμού, που μπορούν να αναπτυχθούν για τουρισμό όλο το χρόνο, καθώς είναι δυνατό να δημιουργηθούν σημαντικές επιχειρηματικές ευκαιρίες.

Ενότητα 2 - Η Τουριστική ζήτηση και προσφορά του Νομού Αχαΐας

Όπως προαναφέρθηκε στην Ελλάδα του 21^{ου} αιώνα, ο τουρισμός αποτελεί ένα αναπόσπαστο κομμάτι των διαφόρων παραγόντων εξέλιξης της χώρας σε όλους τους τομείς της ανάπτυξης. Πολλές περιοχές της χώρας έχουν αναπτύξει πολλών ειδών προσφερόμενα τουριστικά πακέτα και προϊόντα που στοχεύουν στην αξιοποίηση των ειδικών πόρων που διαθέτουν με σκοπό να προσελκύσουν νέο κοινό. Συνήθως, η τουριστική ατζέντα εμπεριέχει προσφερόμενα προϊόντα από το ιδιαίτερο φυσικό κάλλος της περιοχής μέχρι και απέραντες ακρογιαλιές που φιλοξενούν κάθε μορφής θαλάσσιο σπορ.

Ωστόσο, υπάρχουν περιοχές στην Ελλάδα όπου χρήζουν περαιτέρω διερεύνησης στον συγκεκριμένο τομέα καθώς δεν διαθέτουν τις απαραίτητες υποδομές και γνώσεις για την εκμετάλλευση των ιδιαίτερων πόρων που παρουσιάζουν. Πιο συγκεκριμένα, ο Νόμος Αχαΐας ήδη προσφέρει μια μεγάλη ποικιλία από διάφορα είδη τουριστικών πακέτων για τους τουρίστες, εντούτοις δεν διαθέτει ιδιαίτερη τουριστική ανάπτυξη στην περιοχή.

2.1 Η τουριστική προσφορά και ζήτηση του Νομού Αχαΐας

Ο Νομός Αχαΐας βρίσκεται στην βορειοδυτική Πελοπόννησο και εκτείνεται έως και 3.3 τετραγωνικά χιλιόμετρα στην ευρύτερη περιοχή της Πελοποννήσου. Ο πληθυσμός του Νομού σύμφωνα με την τελευταία απογραφή του 2021 είναι 305.979 κάτοικοι (ΕΛΣΤΑΤ, 2022). Οι μεγαλύτερες και σημαντικότερες για τον τουρισμό πόλεις του Νομού είναι η Πάτρα, η Αιγιαλεία και τα Καλάβρυτα. Η πρωτεύουσα του Νομού είναι η πόλη της Πάτρας η οποία είναι η τρίτη μεγαλύτερη πόλη της Ελλάδας. Διοικητικά, ο Νομός ανήκει στην Περιφέρεια της Δυτικής Ελλάδας και εμπεριέχει 4 ημιορεινές περιοχές και 6 πεδινές.

Συνολικά, η περιοχή της Αχαΐας δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως τόπος μαζικού τουρισμού. Σύμφωνα με τα στοιχεία που αναδεικνύονται στον Πίνακα 2.1, μόλις το 1% του συνολικού Κύκλου Εργασιών έγιναν στις ξενοδοχειακές μονάδες και στις επιχειρήσεις εστίασης του Νομού Αχαΐας, ενώ παράλληλα, οι διανυκτερεύσεις των ημεδαπών ήταν 73.782, έναντι 212.196 των ημεδαπών (Πίνακας 2.4). Με άλλα λόγια, ο

Νομός Αχαΐας διαθέτει χαμηλή προσέλκυση εσωτερικών και εξωτερικών τουριστών, όπως φάνηκε από τις αφίξεις του αεροδρομίου του Αράξου (Πίνακας 2.4) και από τις αφίξεις στα ξενοδοχειακά καταλύματα (Πίνακας 8).

Πίνακας 2.1 Ετήσιος κύκλος εργασιών επιχειρήσεων αθροιστικά στους κλάδους των Καταλυμάτων και των Υπηρεσιών Εστίασης (κλάδοι 55 και 56 της ταξινόμησης NACE Αναθ. 2) Περιφέρεια: Δυτικής Ελλάδας και Περιφερειακή Ενότητα, Αχαΐας

Καταλύματα και υπηρεσίες Εστίασης (Αθροιστικά)	2022	2021	2020	2019	Μεταβολή 2022-2021	Μεταβολή 2022-2020
Πλήθος Επιχειρήσεων	2.176	2.318	2.398	2.354	-6%	-9%
Κύκλος Εργασιών €	179.220.118	129.968.663	103.237.347	109.479.235	38%	74%
Συμμετοχή στον Συνολικό Κύκλο Εργασιών	1,00%	1,20%	2,19%	2,17%	-17%	-54%

(ΕΛΣΤΑΤ, 2023, 2022, 2021), ίδια επεξεργασία

Πίνακας 2.2 Αεροπορικές αφίξεις στο Νομό Αχαΐας (Αεροδρόμιο Αράξου)

Έτη	Εσωτερικού	Εξωτερικού	Σύνολο
2022	0	48.457	48.457
2021	126	34.045	34.171
2020	7	14.170	14.177
2019	47	84.454	84.501

(ΙΝΣΕΤΕ, 2023, 2022, 2021, 2020) ίδια επεξεργασία

Πίνακας 2.3 Αφίξεις στα ξενοδοχειακά καταλύματα του Νομού Αχαΐας

	Αλλοδαποί	Ημεδαποί	Σύνολο
2022	73.782	212.196	285.978
2021	40.812	126.389	167.201
2020	21.328	112.014	133.342
2019	82.877	216.460	299.337
Μεταβολή 2022-2021	81%	68%	71%
Μεταβολή 2022-2020	246%	89%	114%
Μεταβολή 2022-2019	-11%	-2%	-4%

(ΙΝΣΕΤΕ, 2023, 2022, 2021, 2020) ίδια επεξεργασία

Πίνακας 2.4 Διανυκτερεύσεις σε ξενοδοχειακά καταλύματα στο Νομό Αχαΐας

Έτη	Αλλοδαποί	Ημεδαποί	Σύνολο
2022	256.359	436.222	692.581
2021	131.340	276.129	407.469
2020	130.852	147.560	278.412
2019	321.336	447.474	768.810
Μεταβολή 2022-2021	81%	68%	70%
Μεταβολή 2022-2020	13%	-15%	149%
Μεταβολή 2022-2019	-11%	-2%	-10%

(ΙΝΣΕΤΕ, 2021; ΙΝΣΕΤΕ, 2023), ίδια επεξεργασία

Επιπλέον, ο Νομός Αχαΐας ανήκει στους δευτερεύοντες προορισμούς των τουριστικών επενδύσεων στην Ελλάδα και συγκεκριμένα η ευρύτερη περιοχή της Δυτικής Ελλάδας, όπου αυτό σηματοδοτεί την ελάχιστη οικονομική απόδοση και μικρή χωρητικότητα του ξενοδοχειακού κλάδου της περιοχής (pwc.com, 2018).

Γενικότερα, το κλίμα του Νομού Αχαΐας είναι μεσογειακό (εύκρατο) χωρίς σημαντικές αλλαγές στις θερμοκρασίες για όλη την διάρκεια του χρόνου. Η μέση ετήσια θερμοκρασία είναι 18 βαθμοί κελσίου. Σύμφωνα με τα παραπάνω, το ήπιο κλίμα του Νομού δίνει την δυνατότητα στον επισκέπτη να απολαύσει το φυσικό κάλλος του Νομού οποιαδήποτε στιγμή του χρόνου. Το φυσικό περιβάλλον της Αχαΐας κυρίως εμπεριέχει βιοποικιλότητα και ειδικά οικοσυστήματα όπως (greecedestination.gr, n.d.):

- Αροάνια Όρη ή Χελμός. Οροσειρά που καταλαμβάνει το μεγαλύτερο μέρος της Αχαΐας και βρίσκεται στο βορειοανατολικό τμήμα της επαρχίας Καλαβρύτων. Μεγάλο μέρος της οροσειράς καλύπτεται από κεφαλληνιακή ελάτη ενώ υπάρχουν ολόκληρα δάση αποτελούμενα από πλατάνια, καστανιές, μαύρη πεύκη ιτιές, βελανιδιές, σφενδάμια, λεύκες κ.α. Έχουν καταγραφεί δε, 14 τύποι οικοσυστημάτων, αποτελούμενα από σπάνια και ενδημικά φυτά. Επιπλέον, πλούσια είναι και η πανίδα, καθώς απαντώνται αγριογούρουνα, τσακάλια, αλεπούδες, αγριόγατες, κουνάβια, σκίουρους, ενώ πετούν σπάνια πουλιά όπως ο γύπας και ο χρυσαετός.
- Το δάσος της Στροφυλιάς όπου αποτελείται από ένα δίκτυο παραθαλάσσιων λιμνών και λιμνοθαλασσών, ελών και δασών με μεγάλη οικολογική σημασία. Φιλοξενεί πολλά είδη θηλαστικών και έχει χαρακτηριστεί ως καταφύγιο άγριας ζωής. Μπορεί κανείς να βρει έναν προστατευόμενο βιότοπο που κατακλύζεται από αμμοθίνες και πολλά συγκριμένα είδη δέντρων.
- Ερύμανθος Όρος. Εκτείνεται βορειοδυτικά, στα όρια μεταξύ των Νομών Αχαΐας και Ηλείας. Εκεί πηγάζουν οι ποταμοί Πηνειός, Σελινούντας, Πείρος, Παραπείρος, και Ερύμανθος. Έχει χαρακτηριστεί προστατευόμενη περιοχή Natura 2000 καθώς περιλαμβάνει άγρια χλωρίδα και πανίδα (Δήμος Ερυμάνθου, n.d.).
- Λάδωνας ποταμός. Από τους αρχαιότερους ποταμούς, που συναντώνται στην περιοχή της Πελοποννήσου. Η λιμνοπηγή του Λάδωνα τροφοδοτείται από έναν υπόγειο ποταμό. Αποτελεί σπάνιο υδροβιότοπο που φιλοξενεί χιλιάδες πουλιά, ενδημικά και αποδημητικά. Πρόκειται για μία τοποθεσία απaráμιλλης ομορφιάς που αξίζει κανείς να επισκεφτεί (Δήμος Καλαβρύτων, n.d.)
- Λίμνη Τσιβλού. Βρίσκεται σε υψόμετρο 700 μέτρων και αποτελεί σημαντικό υδροβιότοπο. Στο δάσος που την περιβάλλει, μπορεί ο επισκέπτης να κάνει πεζοπορία. Πρόκειται για έναν δημοφιλή προορισμό για αναψυχή και εκδρομές.

- Λιμνοθάλασσα Πάπα. Έχει ενταχθεί στο Εθνικό Πάρκο υγροτόπων Κοτούχίου Στροφυλιάς. Το χειμώνα φιλοξενεί πολλά είδη σπάνιων πουλιών που ξεχειμωνιάζουν στην περιοχή. Προστατευμένη περιοχή του δικτύου Natura.
- Λιμνοθάλασσα Προκόπου. Έχει γλυκά νερά και χωρίζει το δάσος από τη θάλασσα. Είναι ένα φυσικό εκτροφείο ψαριών, όπως λαβράκια, κέφαλοι και χέλια. Το χειμώνα καταφθάνουν πουλιά για να ξεχειμωνιάσουν. Η λίμνη επικοινωνεί με τη θάλασσα από έναν αύλακα μήκους 2.300 μέτρων. Στη λίμνη χύνονται τα νερά των ποταμών Λάρισσου και Φούσια.
- Σπήλαιο Λιμνών. Βρίσκεται στην Καστριά σε υψόμετρο 800 μέτρων, κοντά στην Κλειτορία. Εντάσσεται στη νεότερη Νεολιθική εποχή. Πρόκειται για την κοίτη ενός υπόγειου ποταμού με μήκος 2.100 μέτρων. Τα τοιχώματα του σπηλαίου είναι ασβεστολιθικά ιουρασικής περιόδου και έχουν δημιουργηθεί λίμνες σε διάφορα επίπεδα.
- Το φαράγγι του Βουραϊκού και ο ποταμός που το περιβάλλει αποτελούν ένα μέρος το οποίο διαθέτει ίχνη πρωτόγνωρης ομορφιάς καθώς ο επισκέπτης έχει την δυνατότητα να περηγηθεί σε σπήλαια και καταρράκτες. Το 1889 κατασκευάστηκε ο οδοντωτός σιδηρόδρομος, μία σιδηροδρομική γραμμή που διασχίζει το φαράγγι και συνδέει το παραθαλάσσιο Διακοπτό με τα Καλάβρυτα. Σημαντική επίσης είναι η χλωρίδα του φαραγγιού όπου φύονται σπάνια και προστατευόμενα είδη όπως η καμπανούλα των βράχων, η αυρινία του Μωριά, ο άγριος στάχυς, κ.α. Κάθε χρόνο διοργανώνονται πεζοπορίες από πολλούς συλλόγους όπου κάνουν 20 χιλιόμετρα πεζοπορία διασχίζοντας το φαράγγι αλλά και τις γραμμές του οδοντωτού.
- Το δάσος των Καλαβρύτων όπου κανείς μπορεί να απολαύσει την αξιοσημείωτη βλάστηση και παράλληλα την πολιτιστική και ιστορική αξία του.
- Ύδατα Στυγός. Πρόκειται για μία περιοχή άπειρου κάλλους με αρχαιολογική σημασία. Υπάρχει μία υγρή σπηλιά και ένας καταρράκτης όπου οι αρχαίοι πίστευαν ότι συνδέονταν με την υποχθόνια πηγή του Άδη. Κατά την αρχαιότητα, η θεά Θέτις βάπτισε τον Αχιλλέα στα ύδατα της Στυγός, κρατώντας τον από την φτέρνα, γι' αυτό και έγινε αθάνατος.
- Η παραλία της Καλογριάς η οποία διαθέτει σημαντική οικολογική αξία στην περιοχή της Αχαΐας και θεωρείται προστατευμένη ζώνη από την διεθνή σύμβαση του Ramsar.

Ο Νομός Αχαΐας διαθέτει σημαντικούς Αρχαιολογικούς Χώρους και Μουσεία, όπως (ampatron.gr, n.d.):

- Αρχαιολογικό Μουσείο Πατρών (<https://ampatron.gr/>)
- Αρχαιολογικό Μουσείο Αιγίου (<http://tinyurl.com/2dv9neru>)
- Ρωμαϊκό Ωδείο Πατρών (<http://tinyurl.com/2nmfvabe>)
- Ρωμαϊκή Γέφυρα Πατρών (<http://tinyurl.com/yc6t9r3v>)
- Μυκηναϊκό Νεκροταφείο Βούντενης (<http://tinyurl.com/3zxzz4vk>)
- Αρχαιολογικός Χώρος Τείχους Δυμαίων (<http://tinyurl.com/4wtkubwh>)
- Αρχαιολογικός Χώρος Αιγείρας (<http://tinyurl.com/twh6dtac>)
- Αρχαιολογικός Χώρος Χαλανδρίτσας (<http://tinyurl.com/3nd2jyzv>)
- Αρχαιολογικός Χώρος Πορτών (<http://tinyurl.com/mryc2mut>)
- Κάστρο Πάτρας (<http://tinyurl.com/24zm76hn>)
- Κάστρο Ρίου (<http://tinyurl.com/ycy48dvw>)
- Αρχαιολογικός Χώρος Μαμουσιάς (<http://tinyurl.com/27sscaur>)
- Ρωμαϊκό και Μεσαιωνικό Υδραγωγείο (<http://tinyurl.com/46hxfsb3>)
- Μουσείο Θυσίας Καλαβρυτινών (<https://www.dnko.gr/>)

Άλλα σημαντικά μνημεία είναι (ΙΝΣΕΤΕ, 2023, σ. 99):

- Αγορά Αργύρη
- Αμπελακιώτισσα
- Αρχαϊκός Ναός Τραπεζάς – Κουμάρι Αιγίου
- Αρχαίο Θέατρο Αιγείρας
- Αρχαιολογικός Χώρος Ελαιοχωρίου
- Δημαρχιακό Μέγαρο Πάτρας
- Δημοτικό Σχολείο Καλαβρύτων
- Ιερό Αρτέμιδος στη Ρακίτα Αχαΐας
- Ιερός Ναός Αγίου Ανδρέα
- Κλίμακες Πάτρας
- Μιτόπολη
- Μονή Αγίας Λαύρας
- Μονή Μεγάλου Σπηλαίου
- Παλιά Νομαρχία
- Σιδηροδρομικός Σταθμός Ελαιοχωρίου
- Σχολαρχείο Τράπεζας

Επιπλέον, στην ευρύτερη περιοχή της Δυτικής Ελλάδας, υπάρχει σημαντικός αριθμός περιοχών που έχουν θεσμοθετηθεί ως περιοχές προστασίας περιβάλλοντος, οι οποίες περιλαμβάνουν (ΙΝΣΕΤΕ, 2023, σσ. 14,15):

- 24 Ειδικές Ζώνες Διαχείρισης (ΕΖΔ)
- 10 Ζώνες Ειδικής Προστασίας (ΖΕΠ)
- 3 Υγροτοπικές περιοχές οι οποίες προστατεύονται από την διεθνή Σύμβαση Ramsar (Αμβρακικός Κόλπος, Λιμνοθάλασσα Μεσολογγίου και Λιμνοθάλασσα Κοτυχίου)
- 2 Εθνικά Πάρκα (Υγροτόπων Κοτυχίου-Στροφιλιάς και Χελμού-Βουραϊκού)
- 1 Βιογενετικό Απόθεμα (Φυσικό Μνημείο Δάσους Λευσινίου)
- 34 Περιοχές που φέρουν το χαρακτηρισμό NATURA 2000
- 7 Μνημεία της Φύσης (Ο Πλάτανος του Πανσανία, πηγή Δώδεκα Βρύσες, Κλήμα του Πανσανία στα Καλάβρυτα, Ο Δρυς της Καλαμιάς, Ο Πλάτανος της Πλατανιώτισσας, Το Δάσος Φράζος του Λεσινιού και Ο Πλάτανος της Αγίας Λαύρας)
- 1 Ειδικά Προστατευόμενη Περιοχή σύμφωνα με τη Σύμβαση της Βαρκελώνης (Αμβρακικός Κόλπος),
- 2 Αισθητικά Δάση (Δάσος Εθνικής Ανεξαρτησίας Καλαβρύτων Αχαΐας και Δάσος Χειμάρρων Σελεμνού και Χαράδρων) και
- 6 Παραδοσιακούς Οικισμούς

Ακόμα, στην Αχαΐα διατίθενται πέντε αίθουσες χωρητικότητας μέχρι 300 άτομα, ενώ το Συνεδριακό Κέντρο του Πανεπιστημίου Πατρών, μπορεί να καλύψει ιδιαίτερες απαιτήσεις, καθώς είναι διεθνών προδιαγραφών (Κοσμάτου, 2021).

2.2 Τουριστική Ζήτηση του Νομού Αχαΐας

Η πανδημία του Covid-19 επέφερε πολλούς κραδασμούς στη λογική της ζήτησης τα τελευταία 3 έτη, γι' αυτό η παρακάτω παράθεση αφορά τα έτη 2019-2020 στον Νομό.

Αρχικά, για το έτος 2019, ο Νομός Αχαΐας είχε μια πολύ σημαντική μείωση της πληρότητας των ξενοδοχειακών κλινών (Πίνακας 2.6). Το ποσοστό πληρότητας στο Νομό Αχαΐας για το 2019 έφτασε το 33%, ενώ η συνολική εικόνα στην Ελλάδα ήταν στο 48,7% (ΙΝΣΕΤΕ, 2020, σσ. 155,156). Κατά το επόμενο έτος 2020, η πανδημία του Covid-19 έκανε την εμφάνιση της οδηγώντας το Νομό Αχαΐας σε περαιτέρω πτώση της τάξεως του 30% με αποτέλεσμα η πληρότητα να μειωθεί στο 23,6% (Πίνακας 2.5, Διάγραμμα 2.1). Τα παραπάνω αποτελέσματα αποδεικνύουν πως η περιοχή της Αχαΐας δεν προσδίδει υψηλή ζήτηση στο τουριστικό προϊόν που διαθέτει.

Πίνακας 2.5 Ξενοδοχειακό Δυναμικό Νομού Αχαΐας

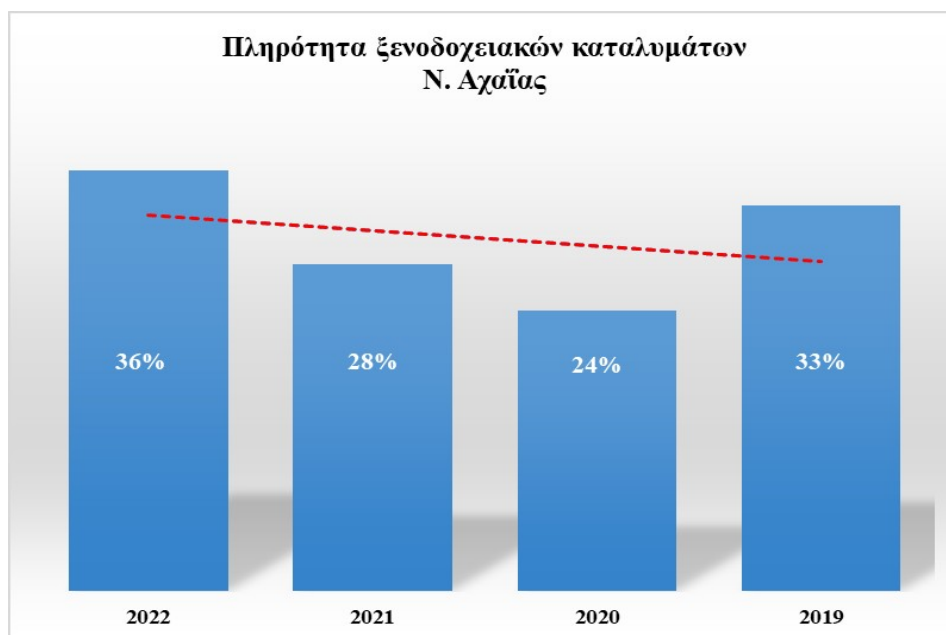
Έτη	Ξενοδοχειακό Δυναμικό	5*	4*	3*	2*	1*	Σύνολο		
2022	Μονάδες	2	24	41	35	6	108		
	Δωμάτια	22	1.566	1.383	743	81	3.795		
	Κλίνες	39	3.103	2.628	1.430	152	7.352		
2021	Μονάδες	1	23	42	38	6	110	-2%	Μεταβολή 2022-2021
	Δωμάτια	10	1.390	1.479	866	81	3.826	-1%	
	Κλίνες	19	2.711	2.810	1.675	152	7.367	0%	
2020	Μονάδες	1	23	41	39	6	110	-2%	Μεταβολή 2022-2020
	Δωμάτια	10	1.389	1.364	992	81	3.836	-1%	
	Κλίνες	19	2.691	2.584	1.899	152	7.345	0%	
2019	Μονάδες	0	23	41	39	6	109	-1%	Μεταβολή 2022-2019
	Δωμάτια	0	1.391	1.364	992	81	3.828	-1%	
	Κλίνες	0	2691	2584	1897	152	7.324	0%	

(ΙΝΣΕΤΕ, 2023, 2022, 2021, 2020), ιδία επεξεργασία

Πίνακας 2.6 Πληρότητα ξενοδοχειακών καταλυμάτων Ν. Αχαΐας

Έτη	Νομός Αχαΐας	Σύνολο Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας
2022	36%	34%
2021	28%	30%
2020	24%	23%
2019	33%	33%

(ΙΝΣΕΤΕ, 2023, 2022, 2021, 2020), ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 2.1 Πληρότητα ξενοδοχειακών καταλυμάτων Ν. Αχαΐας

Στην συνέχεια, σύμφωνα με τα στοιχεία του ΙΝΣΕΤΕ, ο αριθμός διανυκτερεύσεων σε ξενοδοχειακές μονάδες στην περιοχή της Αχαΐας ήταν το 2019, 768.810 διανυκτερεύσεις. Οι διανυκτερεύσεις κατά το έτος 2020 σημείωσαν ελεύθερη πτώση στις 278.412, κυρίως λόγω του lockdown της πανδημίας του Covid-19, η τουριστική κίνηση στην Αχαΐα, ξεκίνησε να ανακάμπτει από το 2021 (407.469 διανυκτερεύσεις) και αυξήθηκε θεαματικά κατά το 2022 σε 692.581 διανυκτερεύσεις, χωρίς όμως να φτάσει τα επίπεδα του 2019

(Πίνακας 5) (ΙΝΣΕΤΕ, 2023, 2022, 2021, 2020). Αξίζει εδώ να σημειωθεί ότι ο τουρισμός στο Νομό Αχαΐας στηρίζεται σε ημεδαπούς τουρίστες, όπως άλλωστε φαίνεται και από τον Πίνακα 5. Πιο συγκεκριμένα, το σύνολο των διανυκτερεύσεων απαρτίζεται κυρίως από Έλληνες επισκέπτες κατά τα έτη 2019, 2020, 2021 και 2022 που εξετάζονται στην παρούσα εργασία.

2.3 Ο ρόλος της Αχαΐας ως τουριστικός προορισμός

Τις τελευταίες δεκαετίες η τουριστική ανάπτυξη του Νομού Αχαΐας βασίζεται κυρίως στις ανάπτυξη μέσω των μεγάλων αστικών κέντρων του Νομού όπως η Πάτρα, το Αίγιο και τα Καλάβρυτα. Μεγαλύτερη εξ αυτών είναι η πόλη της Πάτρας η οποία διαθέτει μείζονος σημασίας χαρακτηριστικά που μετατοπίζουν θετικά την αναπτυξιακή προοπτική του τουρισμού στο Νομό.

Το αεροδρόμιο του Αράξου βρίσκεται σε απόσταση 45 χιλιομέτρων νότια από την πόλη της Πάτρας και εξυπηρετεί αεροπορικά την ευρύτερη περιοχή της Αχαΐας και της Ηλείας (Araxos Airport, n.d.). Το αεροδρόμιο έχει περιορισμένη δυναμικότητα και εξυπηρετεί κυρίως με πτήσεις charter.

Η Πάτρα, η πρωτεύουσα του Νομού Αχαΐας, διαθέτει στρατηγικής σημασίας λιμάνι, που συνδέει την Ελλάδα με τις χώρες της Αδριατικής και με τη Δυτική Ευρώπη. Το εν λόγω λιμάνι είναι το δεύτερο μεγαλύτερο λιμάνι της Πελοποννήσου όμως, έχει αποδυναμωθεί καθώς, η σύνδεση με τα Ιόνια Νησιά Κεφαλονιάς και Ζακύνθου, γίνεται από το Λιμάνι της Κυλλήνης, στον γειτονικό Νομό Ηλείας. Ωστόσο, το λιμάνι της Πάτρας συνδέεται με τακτικά δρομολόγια με τα λιμάνια Brindisi, Ancona, Venezia, Bari, Genova, Ravenna, Trieste, και Catania. Στο Βόρειο σημείο του Λιμανιού εξυπηρετούνται τα δρομολόγια για Κεφαλονιά και Ιθάκη (ΟΛΠΑ, n.d.).

Επιπλέον, η Πάτρα αποτελεί την κύρια δίοδο μετακινήσεων των τουριστών μέσω ενός ανεπτυγμένου εθνικού οδικού δικτύου σε περιοχές με πολιτιστικό και αρχαιολογικό ενδιαφέρον όπως η Αρχαία Ολυμπία, η Δελφοί, η Μυκήνες κτλ. Οι επισκέπτες έχουν την δυνατότητα να προβούν σε αυθημερόν ταξίδια στις παραπάνω περιοχές καθώς ο χρόνος μετάβασης από την Πάτρα είναι μόλις 1-2 ώρες. Παράλληλα, ένας ακόμη σημαντικός παράγοντας ανάπτυξης του τουρισμού στο Νομό αποτελεί η σύζευξη Ρίου-Αντιρρίου

μέσω της εντυπωσιακής καλωδιωτής γέφυρας *Χαρίλαος Τρικούπης* που τέθηκε σε λειτουργία το 2004. Μέσω της συγκεκριμένης σύζευξης, ο Νομός Αχαΐας συνδέεται με τη Δυτική Ηπειρωτική Ελλάδα και ευρύτερα με την Κεντρική Ευρώπη (Γέφυρα Χαρίλαος Τρικούπης, n.d.).

Αξίζει να σημειωθεί πως η Πάτρα αποτελεί ένα πολύ σημαντικό πόλο έλξης επισκεπτών λόγω του δημοφιλούς ετήσιου Πατρινού καρναβαλιού. Το διάσημο καρναβάλι, το οποίο είναι από τα μεγαλύτερα στην Ελλάδα, περιλαμβάνει πλήθος εκδηλώσεων που διαρκούν αρκετές μέρες και κορυφώνονται το τελευταίο Σαββατοκύριακο της Αποκριάς, με τη μεγάλη παρέλαση αρμάτων και το κάψιμο του Βασιλιά Καρνάβαλου. Το καρναβάλι της Πάτρας αποτελεί μοναδική εμπειρία που για όλα τα είδη τουριστών και μπορεί να συνδυαστεί με διάφορες εναλλακτικές δραστηριότητες στην περιοχή του Νομού (Πατρινό Καρναβάλι, n.d.).

Το σιδηροδρομικό δίκτυο της περιοχής δεν είναι αναπτυγμένο, καθώς η γραμμή του Προαστιακού Σιδηρόδρομου που θα συνδέει την Πάτρα με το Διεθνή Αερολιμένα Αθηνών Ελευθέριος Βενιζέλος, είναι υπό κατασκευή. Στο Σιδηροδρομικό σταθμό της Πάτρας, λειτουργεί μία και μόνη γραμμή που συνδέει την πόλη με την κάτω Αχαΐα με το Ρίο (ΟΣΕ, n.d.).

Τουριστικό θέρετρο του Νομού Αχαΐας αποτελεί η πόλη των Καλαβρύτων και η ευρύτερη περιοχή, για όλους τους μήνες του χρόνου. Τα Καλάβρυτα, εκτός από το οδικό δίκτυο που συνδέει την πόλη με τις γύρω περιοχές, συνδέονται με την παραλιακή πόλη του Διακοπτού με τον οδοντωτό σιδηρόδρομο, που διασχίζει το φαράγγι του Βουραϊκού ποταμού, μία απόσταση 22.350 μέτρων που διαρκεί μία ώρα. Ο οδοντωτός σιδηρόδρομος μετρά 128 χρόνια λειτουργίας και ενσωματώθηκε πλήρως στο περιβάλλον της περιοχής, χωρίς να αλλοιώσει το οικοσύστημα του φαραγγιού (odontotos.com, n.d.).

Συμπληρωματικά, η Πάτρα διαθέτει πολλών ειδών δραστηριότητες για τους απαιτητικούς και εναλλακτικούς επισκέπτες. Ο Νομός Αχαΐας ενδείκνυται για δραστηριότητες στη φύση, τόσο στο βουνό όσο και στη θάλασσα (happytraveller.gr, n.d.). Κορυφαίες δραστηριότητες που ενδείκνυνται είναι το σκι, το snowboard και το έλκηθρο στο κοντινό Χιονοδρομικό Κέντρο Καλαβρύτων, όπου είναι ανοιχτό κατά τους χειμερινούς μήνες. Άλλες δραστηριότητες που μπορεί να κάνει κανείς για να απολαύσει τη μοναδική ομορφιά της φύσης είναι: οι περίπατοι, η ορειβασία, πεζοπορία, αναρρίχηση

αλλά και mountain bike, βόλτα με άλογο, κανό-καγιάκ και αλεξίπτωτο πλαιγιάς (happytraveller.gr, n.d.).

Οι λάτρες της κωπηλασίας και της πεζοπορίας μπορούν να επισκεφτούν την Λίμνη Τσιβλού στην Ακράτα. Επίσης σε κοντινή απόσταση από την Πάτρα, υπάρχει η δυνατότητα για ιππασία όπου οι ενδιαφερόμενοι επισκέπτες μπορούν να βρουν ανάλογες δραστηριότητες στο χωριό Σαγείκα ή το χωριό Χαλανδρίτσα. Από την άλλη πλευρά οι τουρίστες που προτιμούν το χειμερινό σκι, έχουν την δυνατότητα να ζήσουν την χειμερινή εμπειρία του συγκριμένου σπορ στα δημοφιλή Καλάβρυτα ή στην όμορφη Ζήρεια (wondergreece.gr, n.d.).

Στις κοντινές παράλιες της Πάτρας, οι επισκέπτες έχουν την δυνατότητα να προβούν σε δραστηριότητες όπως θαλάσσια σπορ και ιστιοπλοΐα. Ιδιαίτερα ξεχωριστή είναι η παραλία Δρέπανο, μόλις δεκαέξι χιλιόμετρα από την Πάτρα. Το χαρακτηριστικό αυτής της παραλίας είναι ένα κομμάτι ξηράς σε μονοπάτι, που φαίνεται να εισχωρεί στη θάλασσα, χωρίζοντας την παραλία σε δύο μέρη. Εκεί, δημιουργούνται οι κατάλληλες συνθήκες για όσους ασχολούνται με kite surf και windsurf. Άλλες εξαιρετικές παραλίες της Αχαΐας είναι: ο Ψαθόπυργος, οι παραλίες Άκολη και Αιγείρα και το Γιαννισκάρι, ενώ οι παραλίες, Λακκόπετρα και παραλία Καλογριάς, έχουν βραβευτεί από το Διεθνές Πρόγραμμα Γαλάζια Σημαία, που απονέμεται με αυστηρά κριτήρια σε καλά οργανωμένες ακτές και μαρίνες (travel.gr, 2023; blueflag.gr, n.d.).

2.4 Προοπτικές εξέλιξης του τουριστικού προϊόντος με βάση τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού στον Νομό Αχαΐας

Από τα παραπάνω κεφάλαια, συμπεραίνει κανείς πως ο Νομός Αχαΐας διαθέτει τα απαραίτητα στοιχεία για να υποστηρίξει πλήρως τις μορφές εναλλακτικού τουρισμού. Η Πάτρα, η πρωτεύουσα του νομού, προσφέρει ένα συνδυασμό αστικών και αγροτικών αξιοθέατων λόγω της παραθαλάσσιας θέσης και της αεροπορικής της σύνδεσης. Οι πλούσιοι φυσικοί πόροι της περιοχής, συμπεριλαμβανομένων των πυκνών δασών, των βουνών, των ποταμών, των φαραγγιών, των λιμνών και των παραλιών, παρέχουν πολλές ευκαιρίες για τουριστική ανάπτυξη στον Νομό Αχαΐας.

Έως και σήμερα, οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού που έχουν αναπτυχτεί στον Νομό Αχαΐας είναι οι παρακάτω (Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, π.δ.):

- Ορεινός τουρισμός
- Θαλάσσιος τουρισμός
- Πολιτιστικός τουρισμός
- Τουρισμός υγείας και ευεξίας
- Αθλητικός τουρισμός
- Οικοτουρισμός

Αρχικά, οι βάσεις των παραπάνω μορφών τουρισμού αποτελούνται από ένα σύνολο χαρακτηριστικών που διαθέτει ο Νομός Αχαΐας όπως η ανεπτυγμένες υποδομές και το Πανεπιστήμιο της Πάτρας, η μεγάλη ποικιλία αρχαιολογικών και θρησκευτικών μνημείων, το πλούσιο και ειδικό οικοσύστημα του Νομού και το ήδη υπάρχον οδικό δίκτυο και λιμάνι της Πάτρας.

Ωστόσο, ο Νομός Αχαΐας θα πρέπει να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά τα εμπόδια που περιορίζουν την περαιτέρω ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού στην περιοχή (ΙΝΣΕΤΕ, 2021). Πρωτίστως, η βελτίωση των υποδομών και η δημιουργία νέων, αποτελεί μείζονος σημασίας χαρακτηριστικό για τις μεταφορικές και τουριστικές επιχειρήσεις στην Αχαΐα. Στην συνέχεια, ο Νομός πρέπει να επικεντρωθεί στην έρευνα και διαφήμιση για να συλλάβει τις νέες τάσεις της ζήτησης και να προωθήσει εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Η διαφήμιση μπορεί να προσελκύσει τουρίστες όλων των ηλικιών και εθνικοτήτων, να προσελκύσει ξένα και εγχώρια επενδυτικά κεφάλαια και να βοηθήσει στην ανάπτυξη των συγκεκριμένων μορφών τουρισμού. Επιπλέον, ο Νομός Αχαΐας θα πρέπει να μετατοπίσει το προσφερόμενο τουριστικό προϊόν προς ένα πιο βιώσιμο μοντέλο, εστιάζοντας στη βελτίωση του τοπικού βιοτικού επιπέδου, στη δημιουργία θέσεων εργασίας και στη βελτίωση των υποδομών. Αυτή η στροφή στοχεύει στη μείωση των αρνητικών συνεπειών και στην εξυπηρέτηση των επισκεπτών με ειδικά ενδιαφέροντα, μειώνοντας τις αρνητικές επιπτώσεις του μαζικού τουρισμού.

Παράλληλα, οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού προσφέρουν πολλά πλεονεκτήματα σε τοπικό επίπεδο, όπως η δημιουργία θέσεων εργασίας, το αυξημένο εισόδημα από τον τουρισμό και η διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς. Προωθούν επίσης την εποχικότητα, τις νέες τουριστικές υποδομές και τη βιώσιμη ανάπτυξη, με σεβασμό στο

περιβάλλον και τη φυσική ομορφιά της περιοχής. Επιπλέον, προωθούν τα τοπικά προϊόντα, βελτιώνοντας τα εισοδήματα και τομείς όπως η γεωργία (Triarchi & Karamanis, 2017).

Τέλος, η ψηφιοποίηση των πόλεων, η μετάβαση από την παραδοσιακή διαχείριση σε λύσεις με γνώμονα την τεχνολογία, μπορεί να ενισχύσει την Πάτρα και τις τοπικές κοινωνίες. Αυτή η τεχνολογία παρέχει σημαντική προβολή, αυξημένη διαφήμιση και ευρεία διάδοση δεδομένων, οδηγώντας σε αύξηση του αριθμού των επισκεπτών και βελτιωμένη ανάπτυξη τουριστικών προϊόντων στο Νομό (Koliouska & Andreopoulou, 2023; KPMG, 2020).

Ενότητα 3. Μελέτη και ανάλυση ανάπτυξης του τουρισμού στον Νομό Αχαΐας

Είναι φανερό από όσα προαναφέρθηκαν πως ο Νομός Αχαΐας διαθέτει τα απαραίτητα συστατικά που μπορούν να αποφέρουν την επέκταση και ευδοκίμηση του τουριστικού φαινομένου. Από τους αρίστους γεωμορφολογικούς πόρους μέχρι τους δημοφιλείς πολιτιστικούς και ιστορικούς χώρους, η Αχαΐα αποτελεί ένα πολύ σπουδαίο κομμάτι του συνολικού τουρισμού στην Ελλάδα. Αντιθέτως, η διαρκής έλλειψη ιδεών και δράσεων αναδιαμόρφωσης και εξέλιξης του τουρισμού στην περιοχή, έχει καταστήσει μη βιώσιμη και ιδανική την άνθηση του. Κατά συνέπεια, κρίνεται απαραίτητη η διάγνωση των δυνατών και αδύναμων σημείων του Νομού σε συνδυασμό με την μελέτη ενός προτεινόμενου πλάνου ιδεών που θα αποκαταστήσει την άνοδο του τουρισμού αποφέροντας ένα ένδοξο μέλλον στον τόπο.

3.1 Μελέτη ανάλυσης SWOT για τον Νομό Αχαΐας

Η ανάλυση SWOT είναι ένα εργαλείο στρατηγικής ανάλυσης που εξετάζει, συνδυάζει και αξιολογεί έναν φορέα, μία επιχείρηση, μία γεωγραφική περιοχή ή έναν τομέα, με αξιολόγηση των ευκαιριών και των απειλών του περιβάλλοντος. Χρησιμοποιείται ως εργαλείο για τη λήψη στρατηγικών επιλογών σε περίπτωση που εντοπιστούν αλλαγές στο πλαίσιο (European Commission, n.d.).

Η ανάλυση SWOT ακολουθεί τέσσερα βασικά βήματα, όπως αυτά αναγράφονται στον ακόλουθο Πίνακα 3.1:

Πίνακας 3.1 Παράγοντες που λαμβάνονται υπόψη στην ανάλυση SWOT

	Ευνοϊκό περιβάλλον για την επίτευξη στόχων	Δυσμενές περιβάλλον για την επίτευξη στόχων
Εσωτερικοί παράγοντες που επηρεάζουν	Δυνατά σημεία - Πλεονεκτήματα	Αδυναμίες - Μειονεκτήματα
Εξωτερικοί παράγοντες που επηρεάζουν	Ευκαιρίες	Απειλές

(European Commission, n.d.), ιδία επεξεργασία

3.1.1 Δυνατά σημεία - Πλεονεκτήματα

Τα δυνατά σημεία που παρουσιάζει ο νομός Αχαΐας και τα πλεονεκτήματα που διαθέτει είναι τα ακόλουθα (achaiasa.gr, 2019):

i. Το λιμάνι της Πάτρας.

Η πόλη της Πάτρας με το λιμάνι της, που αποτελεί τη βασική πύλη της χώρας προς την Κεντρική Ευρώπη και που στηρίζεται σε μία σειρά από θετικούς παράγοντες, όπως:

- Η Γέφυρα Ρίου-Αντιρρίου, που συνδέει την πόλη με την Ιόνια Οδό.
- Η σιδηροδρομική γραμμή για τη σύνδεση με τον Διεθνή Αερολιμένα Αθηνών, που αναβαθμίζεται.
- Ο οδικός άξονας της Ολυμπίας Οδού, που συνδέει την πόλη με την Αθήνα.
- Η Μικρή Περιμετρική της Πάτρας έχει δοθεί στην κυκλοφορία, που συνδέει την είσοδο της πόλης από την Αθήνα (Κόμβος Κουρτέση), με το οδικό δίκτυο της περιοχής των Πατρών, με σκοπό να αποσυμφορήσει την κυκλοφορία στο κέντρο της πόλης (www.pde.gov.gr).
- Ολοκληρώθηκε μετά από 14 χρόνια το μεγάλο έργο κατασκευής του Φράγματος Πείρου-Παραπείρου, που υδροδοτεί την περιοχή της Αχαΐας (ΠΑΣΕΒΙΠΕ, 2023).

ii. Η γεωπολιτική θέση της Αχαΐας.

Αποτελεί σημαντικό πλεονέκτημα καθώς γειτνιάζει με μεγάλα αστικά κέντρα αλλά και με σημαντικά τουριστικά κέντρα όπως τα Καλάβρυτα, η Αρχαία Ολυμπία, οι Δελφοί, οι Μυκήνες, η Επίδαυρος κ.α.

iii. Η φυσική κληρονομιά.

Το αξιόλογο φυσικό περιβάλλον, οι προστατευόμενες περιοχές και ο συνδυασμός ορεινών όγκων με θάλασσα, δημιουργούν μία ποικιλομορφία περιβάλλοντος η οποία σε συνδυασμό με το ήπιο μεσογειακό κλίμα, αποτελούν συγκριτικό πλεονέκτημα της περιοχής, καθώς ο επισκέπτης έχει πληθώρα επιλογών σε όλες τις εποχές του χρόνου. Η πλούσια χλωρίδα και πανίδα που διαθέτει η περιοχή, οι σημαντικοί βιότοποι και τα φυσικά οικοσυστήματα που δημιουργούνται, είναι κατάλληλες συνθήκες για τη δημιουργία υποδομών που ευνοούν τον εναλλακτικό τουρισμό.

iv. Συγκριτικά πλεονεκτήματα στον πρωτογενή τομέα

Οι κλιματολογικές συνθήκες της περιοχής είναι κατάλληλες για φυτική παραγωγή και κτηνοτροφία. Όσον αφορά τη φυτική παραγωγή, δυναμικός κλάδος είναι η αμπελουργία, οι καλλιέργειες νωπών κηπευτικών, τα εσπεριδοειδή, τα δημητριακά κ.α. Ο οινoturισμός ευνοείται στην Αχαΐα, καθώς πλήθος επισκέψιμων οينوποιείων υπάρχει στην περιοχή:

- Santor wines Σανταμέρι Ωλενίας, (<https://www.santorwines.gr/>)
- Achaia Clauss, (<https://www.achaiaclauss.gr/>)
- Αμπελώνες Αντωνόπουλου στις Κυδωνιές Βασιλικού Φαρρών, (<https://www.akvineyards.gr/>)
- Αμπελώνας RIRA θέση Ρίρα, Αρραβωνίτσα Ερινεού Αιγιαλείας στους λόφους της Αιγιάλειας, (<http://www.rira.gr/>)
- Κτήμα Παπασταμόπουλου Λουσικά Ωλενίας, (<http://tinyurl.com/4k52jm2x>)
- Αμπελουργική ζώνη στις Πλαγιές Αιγιαλείας, (<https://www.rouvaliswinery.gr/shop/>)
- Τετράμυθος στο Άνω Διακοφτό, (<http://tetramythoswines.com/el/>) Οينوποιία Παρπαρούση, Προάστιο Πάτρας, (<https://www.parproussis.com/>).

Εκτός από τα εκλεκτά κρασιά και τα νωπά αγροτικά προϊόντα, στην περιοχή δραστηριοποιούνται σημαντικά αλιευτικά κέντρα και κτηνοτροφικές μονάδες όπου εκτρέφονται αιγοπρόβατα και δίνουν αρίστης ποιότητας κρεατικά και γαλακτοκομικά προϊόντα. Η πλούσια τοπική κουζίνα στηρίζεται σε ποιοτικά και γευστικά προϊόντα και είναι σε θέση να ικανοποιήσει κάθε γευστική αναζήτηση.

v. Παράδοση στη μεταποίηση

Η Αχαΐα έχει χρόνια παράδοση στη μεταποιητική βιομηχανία τροφίμων και ποτών. Επιπλέον, υπάρχει σημαντικός αριθμός μεταποιητικών μονάδων αγροδιατροφικών προϊόντων όπως, ελαιολιβία, οινοποιεία, γαλακτοκομικών προϊόντων, συσκευασίας κηπευτικών και φρούτων και μονάδες σταφίδας, καθώς επίσης και μονάδες βιολογικών προϊόντων. Άλλα ποιοτικά μεταποιητικά αγροδιατροφικά προϊόντα είναι το τσίπουρο, το ούζο, η πατρινή τεντούρα, τα λουκούμια, η ροδοζάχαρη, παραδοσιακά γλυκά και ζυμαρικά.

vi. Ποικιλία περιοχών για τουρισμό όλο τον χρόνο

Η Αχαΐα διαθέτει πλήθος περιοχών με φυσικό κάλος, λόγω της πολυμορφίας του γεωγραφικού και φυσικού της πλούτου και προσφέρει στους επισκέπτες ελκυστικούς προορισμούς στις παράκτιες περιοχές αλλά και στον ορεινό όγκο, για τουρισμό καθ' όλη τη διάρκεια του έτους.

vii. Εκπαιδευτική δραστηριότητα

Η περιοχή διαθέτει αξιόλογο επιστημονικό εκπαιδευτικό δυναμικό διεθνούς αναγνώρισης. Τα Πανεπιστήμια μπορούν να συμβάλλουν στην έρευνα και να λάβουν μία σειρά από πρωτοβουλίες για την αναβάθμιση των περιοχών του Νομού, αλλά και να δώσουν επιπλέον πρωτοβουλίες και δράσεις για την οικονομική, περιβαλλοντική και πολιτιστική αναβάθμιση των τοπικών κοινωνιών.

viii. Τα πολιτιστικά και θρησκευτικά μνημεία και η ιστορική - λαϊκή κληρονομία της ευρύτερης περιοχής.

ix. Οι σημαντικοί περιβαλλοντικοί πόροι και η υψηλή ποιότητα θαλάσσιων υδάτων και παραλίων.

- x. Οι δημοφιλείς πολιτιστικές εκδηλώσεις όπως το ετήσιο Καρναβάλι της Πάτρας και το Διεθνές Φεστιβάλ.
- xi. Η ύπαρξη του διεθνούς αναγνωρισμένου Πανεπιστημίου της Πάτρας και ερευνητικών κέντρων που εντάσσονται σε αυτό.

3.1.2 Αδυναμίες - Μειονεκτήματα

Ως αδυναμίες και μειονεκτήματα της περιοχής θεωρούνται τα κάτωθι (achaiasa.gr, 2019):

- i. Επιβάρυνση του περιβάλλοντος

Από τις ανθρώπινες δραστηριότητες, επιβαρύνεται το περιβάλλον με βασικότερο πρόβλημα τις συγκρούσεις γης. Αυτό παρατηρείται περισσότερο στις παράκτιες περιοχές λόγω της ανάπτυξης τουριστικών δραστηριοτήτων. Η ανάπτυξη τουριστικών περιοχών, οι παράνομες καταλήψεις και οι ανθρώπινες αυθαιρεσίες επιδρούν στα οικοσυστήματα. Άλλες ανθρώπινες πιέσεις προς το περιβάλλον το κλείσιμο ποταμών και χειμάρρων με άμεσες και καταστροφικές συνέπειες.

- ii. Μείωση πληθυσμού, γήρανση και χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο.

Ο μόνιμος πληθυσμός έχει μειωθεί στα κατά 2,4% (απογραφή 2021) και αυτό οφείλεται περισσότερο στην εσωτερική μετανάστευση, καθώς μεγάλες πληθυσμιακές ομάδες φεύγουν από την επαρχία για να εγκατασταθούν στα μεγάλα αστικά κέντρα (ΕΛΣΤΑΤ, 2022, σ. 34). Η ύπαιθρος αποδυναμώνεται και παρατηρείται το φαινόμενο της πληθυσμιακής γήρανσης.

Ακόμα, το εκπαιδευτικό επίπεδο της περιοχής είναι χαμηλό το οποίο σε συνδυασμό με τη γήρανση του πληθυσμού, καθιστά ακόμα πιο προβληματική την προοπτική ανάπτυξης της περιοχής. Αυτό σημαίνει ότι το ανθρώπινο δυναμικό χαρακτηρίζεται από μικρή εξειδίκευση σε σχέση με τον εθνικό μέσο όρο. Το εκπαιδευτικό επίπεδο μιας

περιοχής διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση οικονομικού και επενδυτικού προφίλ της συγκεκριμένης περιοχής (Επιμελητήριο Αχαΐας, 2021).

iii. Εγκατάλειψη αγροτικής γης - μείωση της απασχόλησης

Η περιοχή αντιμετωπίζει μείωση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων με άμεση συνέπεια τη μείωση της παραγωγής και της απασχόλησης (ΕΛΣΤΑΤ, 2022, σ. 38)

iv. Περιορισμένη διασύνδεση αγροδιατροφικού και τουριστικού τομέα

Υπάρχουν άμεσες συνέπειες από την ανεπαρκή διασύνδεση των τοπικών προϊόντων με τον τουρισμό και την εστίαση. Τα τοπικά προϊόντα ΠΟΠ και ΠΓΕ δεν προβάλλονται, παρόλο που υπάρχει επάρκεια και δεν αναδεικνύεται η ποιότητά τους στους τουριστικούς χώρους. Ακόμα, οι επιχειρηματίες της περιοχής δεν λαμβάνουν πρωτοβουλίες για τη σύνδεση των τοπικών προϊόντων με τον τουρισμό και τα καταστήματα εστίασης, δεν αναδεικνύουν τα τοπικά προϊόντα στο μενού τους.

v. Χαμηλή ποιότητα των υπηρεσιών τουρισμού

Παρατηρείται κάποιου είδους εξάρτηση σε συγκεκριμένες τουριστικές αγορές του εξωτερικού κυρίως από χώρες όπως Αλβανία, Γαλλία, Γερμανία και Ηνωμένο Βασίλειο (ΙΝΣΕΤΕ, 2023, σ. 151). Παρατηρείται δε, ότι η πλειοψηφία των τουριστικών καταλυμάτων είναι μέτριας ποιότητας, καθώς το 85% των καταλυμάτων κατατάσσονται στα 3* και στα 3 κλειδιά. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι στην Αχαΐα υπάρχει μόνο ένα πεντάστερο ξενοδοχείο, στο Αίγιο.

vi. Ανεπάρκεια δομών

Σε βασικές υποδομές της περιοχής παρατηρούνται ανεπάρκειες, όπως:

- Οι μεταφορές παρουσιάζουν προβλήματα στο επαρχιακό οδικό δίκτυο με χαμηλό επίπεδο των δρόμων.
- Στην ενέργεια παρατηρείται ανεπάρκεια, ιδιαίτερα στη σύνδεση του φυσικού αερίου, καθώς ο κεντρικός αγωγός δεν είναι ακόμα έτοιμος.
- Η διαχείριση αποβλήτων δεν έχει ακόμα ολοκληρωθεί.

- Το δίκτυο ύδρευσης εξακολουθεί να έχει προβλήματα και χρειάζεται περαιτέρω επεξεργασία ώστε να βελτιωθεί η ποιότητά του (Ιατρού, 2019).

vii. **Ανεπάρκεια κοινωνικών δομών**

Η περιοχή της Αχαΐας καταγράφει σημαντικές ανισότητες στον τομέα της υγείας και των κοινωνικών υπηρεσιών. Το πρόβλημα εντείνεται κατά τους θερινούς μήνες όπου ο πληθυσμός αυξάνεται λόγω του τουρισμού. Η περιοχή διαθέτει 3 μεγάλα Νοσοκομεία: α) το Γενικό Νοσοκομείο Πατρών Ο Άγιος Ανδρέας, β) το Πανεπιστημιακό Νοσοκομείο στο Ρίο και γ) το Γενικό Νοσοκομείο Παίδων Πατρών Καραμανδάνειο, που εξυπηρετούν την ευρύτερη περιοχή της Πελοποννήσου και της Δυτικής Ελλάδας.

viii. **Ανεργία, υποαπασχόληση, χαμηλή χρηματοδότηση ιδιωτικού τομέα.**

Στην Περιφερειακή Ενότητα Αχαΐας καταγράφονται υψηλά ποσοστά ανεργίας. Το Δεκέμβριο του 2023 καταγράφηκαν 36.914 άνεργοι (<https://mdaae.gr/>, 2024). Η εποχικότητα του τουρισμού με την υποαπασχόληση δε βοηθάει την κατάσταση και παρατηρείται μεγάλη οικονομική επιδείνωση τους χειμερινούς μήνες. Ακόμα, η ανεπάρκεια χρηματοδοτικών πόρων δυσκολεύει τις νέες επενδύσεις στον τουρισμό και επηρεάζει σημαντική την τουριστική προοπτική της περιοχής.

3.1.3 Πιθανές ευκαιρίες στον Ν. Αχαΐας

Η προσπάθεια ανάδειξης της Πάτρας ως τουριστικός προορισμός όλο το χρόνο, προσφέρει ευκαιρίες αλλά και προοπτικές των περιοχών παρέμβασης (achaiasa.gr, 2019):

- i. Μεγάλα έργα υποδομής βρίσκονται σε εξέλιξη σε όλο το Νομό, έργα που θα δώσουν σημαντικές προοπτικές ανάπτυξης:
  - Ολοκληρώνονται τα έργα βελτίωσης και αναβάθμισης της Οδικής Ασφάλειας στο τμήμα της εθνικής οδού που ενώνει την Πάτρα με τον Πύργο, έως όπου ολοκληρωθεί ο μεγάλος αυτοκινητόδρομος Πάτρα – Πύργος, ο οποίος αποτελεί συνέχεια της Ολυμπίας Οδού (ypodomes.com, 2024).

- Σε εξέλιξη βρίσκεται από την ΕΡΓΟΣΕ το Τμήμα της Νέας Σιδηροδρομικής Γραμμής Υψηλών Ταχυτήτων Κορίνθου – Πάτρας από την έξοδο του Σταθμού Κιάτου μέχρι το Αίγιο (Ροδοδάφνη). Πρόκειται για διπλή σιδηροδρομική γραμμή (των 70 χιλιομέτρων κάθε μία) όπου δύνανται οι συρμοί να αναπτύσσουν ταχύτητα έως και 200 χλμ την ώρα, με αμφίδρομη τηλεδιοίκηση για μεγαλύτερη ασφάλεια (ΕΡΓΟΣΕ, 2020).
- Η επέκταση του Προαστιακού Σιδηρόδρομου της Πάτρας έχει ανατεθεί στον ανάδοχο και έχουν ξεκινήσει οι εργασίες κατασκευής γραμμής υψηλών ταχυτήτων που θα συνδέει το Αίγιο με το Ρίο, με απώτερο στόχο να πραγματοποιηθεί στο κοντινό μέλλον, η σύνδεση του λιμανιού της Πάτρας με το Ρίο (AthensTransport.com, 2022).
- Το Αεροδρόμιο του Αράξου πρόκειται να αναβαθμιστεί, καθώς το αεροδρόμιο θα περάσει στα χέρια ιδιωτών. Η βελτίωση των υποδομών του αεροδρομίου είναι στρατηγικής σημασίας και θα παρέχει στους κατοίκους της ευρύτερης περιοχής κοινωνικό αντίκτυπο (pelop.gr, 2024).

Με την ολοκλήρωση αυτών των μεγάλων έργων θα αναβαθμιστούν οι υποδομές του Νομού με σημαντικά οικονομικά οφέλη για τις τοπικές κοινωνίες, καθώς θα διευκολύνονται οι μεταφορές, θα μειώνεται το κόστος μεταφοράς των εμπορευμάτων με συνέπεια την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων της περιοχής.

- ii. Μεγιστοποίηση του αριθμού των διεθνών τουριστικών αφίξεων από και προς το αεροδρόμιο του Αράξου
- iii. Αξιοποίηση των πολιτιστικών και φυσικών πόρων της περιοχής.
Η Αχαΐα προσφέρεται για ποιοτική αναβάθμιση των τουριστικών περιοχών (βουνό και θάλασσα) για τουρισμό όλο τον χρόνο. Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού μπορούν να υλοποιηθούν:
  - Στην περιοχή κατά μήκος των ακτών του Ιονίου, στο βιότοπο του Δάσους της Στροφιλιάς, τις λιμνοθάλασσες του Αράξου, Προκόπου και του Έλους Λάμιας.
  - Στην ορεινές περιοχές των Καλαβρύτων και Αιγιαλείας, λόγω του ιδιαίτερου φυσικού κάλους της περιοχής και των σημαντικών μνημείων ιστορικής

σημασίας, μπορούν να αναπτυχθούν εναλλακτικές μορφές τουρισμού όπως: αγροτουρισμός, αθλητικός και πολιτιστικός τουρισμός.

- Οι ημιορεινές περιοχές της Δυτικής Αχαΐας και Αιγιαλείας, ενδείκνυται για οινοτουρισμό, καθώς υπάρχουν μεγάλες εκτάσεις με αμπελώνες και επισκέψιμα οινοποιεία.
- Οι παράκτιες περιοχές με τους κολπίσκους και τις δαντελωτές ακτές, αποτελούν ιδανικούς προορισμούς για τουρισμό θαλάσσιων σπορ, αλιευτικό και καταδυτικό τουρισμό.
- Επιπλέον, η αξιοποίηση παλαιών χριστιανικών Εκκλησιών ιστορικών Μονών δύναται να αποτελέσει πόλο έλξης θρησκευτικών ορθόδοξων τουριστών απ' όλο τον κόσμο.

iv. Επιστροφή στην ύπαιθρο

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται ερήμωση των αγροτικών περιοχών. Η δημιουργία κινήτρων για εναλλακτικό τουρισμό και η βελτίωση των υποδομών της περιοχής, ενισχύει τις προϋποθέσεις επιστροφής στην ύπαιθρο αυξάνοντας παράλληλα την απασχόληση. Με την εγκατάσταση νέων και ιδιαίτερα ανέργων, ενθαρρύνεται η διαφοροποίηση της αγροτικής ζωής και βελτιώνεται η ποιότητα ζωής στις αγροτικές περιοχές.

v. Αναπροσαρμογή του πρωτογενούς τομέα

Με την επιστροφή πληθυσμών στην ύπαιθρο και το μεγάλο ενδιαφέρον των διεθνών αγορών για τοπικά και βιολογικά προϊόντα, ενθαρρύνονται οι καλλιέργειες αλλά και αυξάνεται το επενδυτικό ενδιαφέρον στον αγροτικό τομέα. Παράλληλα η ευαισθητοποίηση για το περιβάλλον θα ωθήσει τους νέους επιχειρηματίες να στραφούν σε βιολογικές καλλιέργειες. Όσον αφορά την κτηνοτροφία που ενδείκνυται στην περιοχή, η υλοποίηση βιολογικών κτηνοτροφικών μονάδων θα δώσει νέα ώθηση στην επιχειρηματική δραστηριότητα.

Οι ευκαιρίες που παρουσιάζονται για απασχόληση αυξάνονται με τη δημιουργία πιστοποιημένων καλλιεργειών και μεταποιητικών μονάδων. Χρειάζεται βέβαια εξειδίκευση και τεχνογνωσία, αλλά τα θετικά αποτελέσματα θα είναι πολλαπλά,

καθώς θα ενταχθούν στα μητρώα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής νέα *ορεινής περιοχής* προϊόντα όπως η ροδοζάχαρη, κρασιά, γαλακτοκομικά, ελαιόλαδο, ζυμαρικά κ.α.

Ακόμα, η περιοχή της Αχαΐας θα αποκτήσει παγκόσμια φήμη, θα αναγνωριστεί η εμπορική της αξία και θα αυξηθούν οι εξαγωγές των προϊόντων της.

vi. Ενίσχυση της επιχειρηματικής συνεργασίας

Παρέχονται νέες ευκαιρίες επιχειρηματικών πρωτοβουλιών με τη δημιουργία Κοινωνικών Συνεταιριστικών Επιχειρήσεων (Κοιν.Σ.Επ.) και Αγροτικών Συνεταιρισμών, όπου δίνεται η ευκαιρία απασχόλησης σε άτομα που ανήκουν σε κοινωνικά ευάλωτες ομάδες (Ν. 4019, 2011; Ν. 4384, 2016). Τέτοιου είδους επιχειρήσεις κοινωνικά προσανατολισμένης επιχειρηματικότητας, μπορούν να δραστηριοποιηθούν ως μία εναλλακτική μορφή επιχειρηματικότητας στην περιοχή της Αχαΐας.

vii. Οργάνωση και υποστήριξη αγροδιατροφικού τομέα

Τα χαρακτηριστικά τοπικά προϊόντα μπορούν να προωθηθούν με ειδικό σήμα (brand name). Χρειάζεται όμως να αναδειχθεί πρώτα η ιδιαιτερότητα της ταυτότητας της περιοχής και να υποστηριχθεί από την Πολιτεία όλη η οργάνωση, εκπαίδευση και προώθηση αυτών των προϊόντων στην ελληνική και διεθνή αγορά.

viii. Υποστήριξη για τη δημιουργία νέων καταλυμάτων εναλλακτικών μορφών τουρισμού

ix. Η αξιοποίηση των εναλλακτικών μορφών τουρισμού μέσω της δημιουργίας καταλυμάτων με ειδικούς χώρους και δραστηριότητες που θα αφορούν επισκέπτες ειδικού τουριστικού ενδιαφέροντος.

x. Εφαρμογή ανανεώσιμων πηγών ενέργειας (Αιολική ενέργεια, Υδροηλεκτρική ενέργεια κτλ.) στην ευρύτερη περιοχή του Νομού και χρηματοδότηση των ερευνητικών κέντρων των Πανεπιστημίων της περιοχής για μελλοντικές μελέτες.

3.1.4 Πιθανές απειλές στον Ν. Αχαΐας

Οι κίνδυνοι που ενδέχεται να εμφανιστούν περιλαμβάνουν (achaiasa.gr, 2019):

- i. Επιδείνωση του οικονομικού περιβάλλοντος με τη ματαίωση ή/και τη μη έγκαιρη ολοκλήρωση των έργων υποδομής, που θα πλήξει όλους τους κλάδους που δραστηριοποιούνται , στο εμπόριο, στον τουρισμό και τις μεταφορές.
- ii. Απώλεια των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της περιοχής, ιδιαίτερα στον πρωτογενή τομέα, όπου η προστασία και η ανάδειξη της περιοχής θεωρείται πρωταρχικής σημασίας .
- iii. Η συνεχόμενη υποβάθμιση του περιβάλλοντος εγκυμονεί κινδύνους στην ποιότητα και την ανάδειξη των τοπικών προϊόντων.
- iv. Η συρρίκνωση του πρωτογενούς τομέα επιφέρει οικονομικές επιπτώσεις και οδηγεί σε διάβρωση των εδαφών με άμεση συνέπεια τη διαφοροποίηση του μικροκλίματος των περιοχών.
- v. Απώλεια ανταγωνιστικότητας στον παραγωγικό τομέα από χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά και από τις γειτονικές περιοχές (δημοφιλείς γειτονικοί τουριστικοί προορισμοί) που προσφέρουν παρόμοιο τουριστικό προϊόν).
- vi. Πιθανοί κίνδυνοι για περιθωριοποίηση, φτώχεια και κοινωνικό αποκλεισμό.
- vii. Η αργή τουριστική ανάπτυξη της πόλης της Πάτρας που συμβάλλει στην μειωμένη προσέλκυση επισκεπτών.
- viii. Η ανυπαρξία ενός στρατηγικού σχεδιασμού που θα φέρει εις πέρας ένα βιώσιμο και ανταγωνιστικό τουριστικό πλάνο στον Νομό.

Ενότητα 4 – Ερευνητικό μέρος

4.1 Μεθοδολογία

4.1.1 Σκοπός

Η παρούσα έρευνα έχει ως κύριο σκοπό την διερεύνηση της υφιστάμενης κατάστασης του τουρισμού στην Αχαΐα, με έμφαση στις εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Στόχος είναι η χαρτογράφηση των κινήτρων, των χαρακτηριστικών και των εμπειριών των τουριστών, καθώς και η αξιολόγηση του επιπέδου ανάπτυξης και των προοπτικών του εναλλακτικού τουρισμού στην περιοχή.

4.1.2 Ερευνητικά Ερωτήματα:

- Ποια είναι η υπάρχουσα κατάσταση του Εναλλακτικού τουρισμού στην Αχαΐα
- Ποιοι παράγοντες επηρεάζουν την επιλογή της Αχαΐας ως τουριστικού προορισμού εναλλακτικού τουρισμού;
- Χαρακτηριστικά Τουριστών
- Ποιες είναι οι συνήθειες ταξιδιωτικές συνήθειες και προτιμήσεις τους (διάρκεια διαμονής, είδος διαμονής, δραστηριότητες, δαπάνες);
- Ποιο είναι το επίπεδο ζήτησης για εναλλακτικές μορφές τουρισμού στην Αχαΐα;
- Ποιες μορφές εναλλακτικού τουρισμού είναι πιο δημοφιλείς (π.χ. αγροτουρισμός, οινικός τουρισμός, πεζοπορία, ποδηλασία);

4.1.3 Είδος έρευνας

Η έρευνα θα βασιστεί σε ποσοτική μεθοδολογία, η οποία θα περιλαμβάνει:

- **Συλλογή δεδομένων μέσω ερωτηματολογίου:** Το ερωτηματολόγιο απευθύνεται σε τουρίστες που επισκέπτονται την Αχαΐα και θα εστιάζει στα ερευνητικά ερωτήματα που προαναφέρθηκαν.

- **Στατιστική ανάλυση:** Τα δεδομένα που συλλέχθηκαν από το ερωτηματολόγιο υποβλήθηκαν σε στατιστική ανάλυση, με σκοπό την εξαγωγή συμπερασμάτων και την απάντηση στα ερευνητικά ερωτήματα. Το ερωτηματολόγιο καταρτίστηκε σε φόρμες του Google και διαμοιράστηκε μέσω διαδικτύου.

4.1.4 Δείγμα

Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 107 άτομα που συμπλήρωσαν το ερωτηματολόγιο. Το δείγμα βρέθηκε με τυχαίο τρόπο (τυχαία δειγματοληψία) μέσα από σελίδες κοινωνικών μέσων δικτύωσης. Οι συμμετέχοντες ήταν ελεύθεροι να επιλέξουν αν θα το συμπληρώσουν ή όχι, εθελοντικά, διατηρώντας το δικαίωμα να διακόψουν τη διαδικασία όποτε επιθυμούσαν, χωρίς καμία κύρωση.

4.2 Ανάλυση αποτελεσμάτων

Η κατάσταση του εναλλακτικού τουρισμού στην Αχαΐα κρίνεται αρκετά θετική, σύμφωνα με τις απαντήσεις που έδωσε το δείγμα. Συγκεκριμένα, είναι πολύ ενθαρρυντικό το γεγονός ότι για ένα 47,7% είναι πιθανό να επιλέξει μια μορφή εναλλακτικού τουρισμού στην Αχαΐα, και πολύ πιθανό για ένα 19,6%, όπως απάντησαν στη σχετική ερώτηση (Πίνακας 4.1).

Πίνακας 4.1 Πόσο πιθανό είναι να επιλέξετε μια μορφή εναλλακτικού τουρισμού στην Αχαΐα;		
	N	%
• Καθόλου πιθανό	3	2,8%
• Λίγο πιθανό	15	14,0%
• Μέτρια πιθανό	17	15,9%
• Πιθανό	51	47,7%
• Πολύ πιθανό	21	19,6%

Επίσης, παρατηρούμε ότι το δείγμα αξιολόγησε πολύ θετικά το επίπεδο του εναλλακτικού τουρισμού στην Αχαΐα, καθώς πέρα από το σχεδόν μισό δείγμα που απάντησε ουδέτερα (46,7%), 39,2% απάντησε ότι το επίπεδο είναι υψηλό ή πολύ υψηλό (36,4% και 2,8% αντίστοιχα, Πίνακας 4.2).

Πίνακας 4.2 Πώς θα αξιολογούσατε το επίπεδο του εναλλακτικού τουρισμού στην Αχαΐα;	
N	%
5	4,7%
10	9,3%
50	46,7%
39	36,4%
3	2,8%

Πολλοί είναι οι παράγοντες που επηρεάζουν την επιλογή της Αχαΐας ως τουριστικού προορισμού εναλλακτικού τουρισμού. Ένας από αυτούς είναι η προτίμηση του είδους του εναλλακτικού τουρισμού. Σύμφωνα με τη γνώμη του κόσμου, η πιο δημοφιλής κατηγορία εναλλακτικού τουρισμού είναι ο οινoturισμός (39,3%), δεύτερη η πεζοπορία (28%) ενώ χαμηλότερα ποσοστά συγκέντρωσε η ποδηλασία (16,8%), ο αγροτουρισμός (11,2%) και ο οικοτουρισμός (4,7%) (Πίνακας 4.3).

Πίνακας 4.3 Ποια από τις παρακάτω μορφές εναλλακτικού τουρισμού θεωρείτε ότι είναι η πιο δημοφιλής στην Αχαΐα;		
	N	%
• Αγροτουρισμός	12	11,2%
• Οινoturισμός	42	39,3%
• Ποδηλασία	18	16,8%
• Πεζοπορία	30	28,0%
• Οικοτουρισμός	5	4,7%

Επομένως, τουρίστες που αρέσκονται σε εξορμήσεις με οινoturιστικό περιεχόμενο ή για πεζοπορία, είναι αρκετά πιο πιθανό να επιλέξουν την Αχαΐα ως προορισμό.

Ένας άλλος λόγος είναι η διάθεση του κόσμου για να συμπεριλάβει εναλλακτικές μορφές τουρισμού στα ταξίδια του γενικότερα. Ως προς αυτό, είδαμε ότι υπάρχει πολύ μεγάλη διάθεση, καθώς 52,3% του δείγματος απάντησε την επιλογή «συμφωνώ» και το 21,5% την επιλογή «συμφωνώ απόλυτα» στην ερώτηση για το αν ενδιαφέρεται να συμπεριλάβει εναλλακτικές μορφές τουρισμού όταν σχεδιάζω τα ταξίδια του. Αντίστοιχες απαντήσεις υπήρξαν και στην ερώτηση για το αν ενδιαφέρεται να συμμετάσχει σε εναλλακτικές δραστηριότητες που προσφέρονται κατά τη διάρκεια των διακοπών του

(48,6% στην επιλογή «συμφωνώ» και 27,1% στην επιλογή «συμφωνώ απόλυτα» (Πίνακας 4.4).

Πίνακας 4.4 Ενδιαφέρομαι να συμμετάσχω σε εναλλακτικές δραστηριότητες που προσφέρονται κατά τη διάρκεια των διακοπών μου		
	N	%
• 1: Διαφωνώ απόλυτα	2	1,9%
• 2: Διαφωνώ	2	1,9%
• 3: Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	22	20,6%
• 4: Συμφωνώ	52	48,6%
• 5: Συμφωνώ απόλυτα	29	27,1%

Ένας επιπλέον παράγοντας που παίζει ρόλο είναι η πληροφόρηση των τουριστών. Βλέπουμε ότι αρκετοί θα ήθελαν περισσότερη πληροφόρηση γύρω από τις εναλλακτικές δραστηριότητες που προσφέρονται σε έναν προορισμό και ιδίως στην Αχαΐα, καθώς μόνο το 5,6% των συμμετεχόντων ήταν αρνητικό σε κάτι τέτοιο, με την πλειοψηφία (72,9% αθροιστικά στις επιλογές 4 και 5) να αναζητά τέτοια πληροφόρηση (Πίνακας 4.5).

Πίνακας 4.5 Θα ήθελα να μάθω περισσότερα για τις εναλλακτικές δραστηριότητες που προσφέρονται σε έναν προορισμό και ιδίως στην Αχαΐα.		
	N	%
• 1: Διαφωνώ απόλυτα	2	1,9%
• 2: Διαφωνώ	4	3,7%
• 3: Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	23	21,5%
• 4: Συμφωνώ	50	46,7%
• 5: Συμφωνώ απόλυτα	28	26,2%

Κριτήριο είναι, ακόμα, το διαθέσιμο ποσό που μπορούν ή αποφασίζουν να διαθέσουν οι επισκέπτες. Τα 2/3 του δείγματος (67,3% για την ακρίβεια) είναι διατεθειμένοι να πληρώσουν περισσότερα για εναλλακτικές δραστηριότητες κατά τη διάρκεια των διακοπών τους, όπως δήλωσαν στην έρευνα (Πίνακας 4.6).

Πίνακας 4.6 Είμαι διατεθειμένος/η να πληρώσω περισσότερα για εναλλακτικές δραστηριότητες κατά τη διάρκεια των διακοπών μου

	N	%
• 1: Διαφωνώ απόλυτα	4	3,7%
• 2: Διαφωνώ	7	6,5%
• 3: Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	24	22,4%
• 4: Συμφωνώ	44	41,1%
• 5: Συμφωνώ απόλυτα	28	26,2%

Το μέσο προφίλ των τουριστών, μέσω των δεδομένων που συγκεντρώθηκαν στην παρούσα έρευνα, φαίνεται να είναι νέοι άνθρωποι, ηλικίας 25-34 ετών (Πίνακας 4.7) (καθώς αυτοί πλειοψηφούσαν έναντι των υπολοίπων ηλικιακών φασμάτων με 43%), οποιουδήποτε φύλου (Πίνακας 4.8) (με μικρή διαφορά στο δείγμα υπήρχαν περισσότεροι άνδρες – 58,9% έναντι 41,1% των γυναικών) με πολύ υψηλή μόρφωση, όπως υποδηλώνει το 51,4% των κατεχόντων προπτυχιακού τίτλου και το επιπρόσθετο 28% που κατέχει μεταπτυχιακό ή διδακτορικό (Πίνακας 4.9).

Επίσης, το μέσο εισόδημα κυμαίνεται μεταξύ 10000 και 20000 ευρώ (28% δήλωσε ότι είχε 10000-15000 και 32,7% ότι είχε 15000 – 20000 ευρώ εισόδημα) (Πίνακας 4.10).

Πίνακας 4.7 Ηλικία

	N	%
• 18-24	16	15,0%
• 25-34	46	43,0%
• 35-44	23	21,5%
• 45-54	14	13,1%
• 55-64	4	3,7%
• 65 και άνω	4	3,7%

Πίνακας 4.8 Φύλο

	N	%
• Άνδρας	63	58,9%
• Γυναίκα	44	41,1%

Πίνακας 4.9 Εκπαίδευση		
	N	%
• Δευτεροβάθμια	7	6,5%
• Τεχνική / Επαγγελματική	15	14,0%
• Πανεπιστημιακή	55	51,4%
• Μεταπτυχιακή / Διδακτορική	30	28,0%

Πίνακας 4.10 Εισόδημα		
	N	%
1. 0 – 5.000	19	17,8%
2. 5.000 - 10.000	16	15,0%
3. 10.000-15.000	30	28,0%
4. 15.000 - 20.000	35	32,7%
5. 20.000+	7	6,5%

Στη συνέχεια διερευνήθηκε ποιες είναι οι ταξιδιωτικές συνήθειες και προτιμήσεις τους (διάρκεια διαμονής, είδος διαμονής, δραστηριότητες, δαπάνες);

Το μισό, σχεδόν δείγμα (48,6%), ταξιδεύει για τουρισμό μία φορά το χρόνο, ποσοστό υπερδιπλάσιο της επόμενης συχνότητας, που είναι «κάθε 6 μήνες» (22,4%, Πίνακας 4.11).

Πίνακας 4.11 Πόσο συχνά ταξιδεύετε για τουρισμό;		
	N	%
• Κάθε μήνα	2	1,9%
• Κάθε 3 μήνες	12	11,2%
• Κάθε 6 μήνες	24	22,4%
• Μία φορά τον χρόνο	52	48,6%
• Λιγότερο από μία φορά τον χρόνο	17	15,9%

Συχνά, ωστόσο, επισκέπτεται το δείγμα την Αχαΐα, καθώς το 59,8% κάνει ταξίδια κάθε χρόνο, ποσοστό ιδιαίτερα υψηλό (Πίνακας 4.12) .

Πίνακας 4.12 Πόσο συχνά επισκέπτεστε την Αχαΐα;		
	N	%
• Πρώτη φορά	7	6,5%
• Κάθε χρόνο	64	59,8%
• Κάθε δύο χρόνια	30	28,0%
• Κάθε 5 χρόνια ή περισσότερο	6	5,6%

Βέβαια πρέπει να σημειωθεί ότι πολλοί από τους συμμετέχοντες στην έρευνα διαμένουν κοντά, σχετικά, στο Ν. Αχαΐας ή και μέσα σε αυτόν.

Συνεχίζοντας με τη συνήθη διάρκεια διαμονής κατά τη διάρκεια των ταξιδιών, αυτή ήταν 2-3 μέρες (49,5%) με λίγο πάνω από το ¼ του δείγματος να διαμένει συνήθως 4-7 μέρες (26,2%) (Πίνακας 4.13).

Πίνακας 4.13 Ποια είναι η συνήθης διάρκεια διαμονής σας κατά τη διάρκεια των ταξιδιών σας;		
	N	%
• Μία ημέρα	8	7,5%
• 2-3 ημέρες	53	49,5%
• 4-7 ημέρες	28	26,2%
• Πάνω από 7 ημέρες	18	16,8%

Το είδος της διαμονής εμφάνισε μεγάλη ποικιλομορφία στις απαντήσεις του δείγματος, με όλα τα ποσοστά (πλην της επιλογής «άλλο») να έχουν ποσοστά από 17,8% (Camping) έως 37,4% (Ενοικιαζόμενα δωμάτια / Airbnb) (Πίνακας 4.14):

Πίνακας 4.14 Τι είδους διαμονή προτιμάτε;		
	N	%
• Ξενοδοχείο	24	22,4%
• Ενοικιαζόμενα δωμάτια / Airbnb	40	37,4%
• Camping	19	17,8%
• Φιλοξενία σε φιλικά/οικογενειακά σπίτια	23	21,5%
• Άλλο	1	0,9%

Αναφορικά με τις προτιμήσεις τους ως προς το είδος εναλλακτικού τουρισμού, ανάμεσα σε αγροτουρισμό (Πίνακας 4.15), οινoturισμό (Πίνακας 4.16), ποδηλασία (Πίνακας 4.17), πεζοπορία (Πίνακας 4.18) και οικοτουρισμό (Πίνακας 4.19), προβάδισμα φαίνεται να έχει η πεζοπορία (48,6% του δείγματος την προτιμάει πολύ και 18,7% πάρα πολύ), λίγο μεγαλύτερο από τον οινoturισμό (46,7% και 13,1% τα αντίστοιχα ποσοστά) και την ποδηλασία (40,2% και 17,8% αντίστοιχως). Τον οικοτουρισμό τον προτιμάει πολύ λιγότερο ο κόσμος, αν κρίνουμε από τις απαντήσεις του δείγματος (ποσοστά: 33,6% και 10,3%) ενώ ακόμα πιο αρνητική διάθεση έχει για τον αγροτουρισμό, με μόλις 33,7% να απαντάει κάποια εκ των δύο θετικών επιλογών.

Πίνακας 4.15 Πόσο προτιμάτε τις ακόλουθες μορφές εναλλακτικού τουρισμού; (Αγροτουρισμό)

	N	%
• Καθόλου	12	11,2%
• Λίγο	21	19,6%
• Μέτρια	38	35,5%
• Πολύ	28	26,2%
• Πάρα πολύ	8	7,5%

Πίνακας 4.16 Πόσο προτιμάτε τις ακόλουθες μορφές εναλλακτικού τουρισμού; (Οινοτουρισμό)

	N	%
• Καθόλου	9	8,4%
• Λίγο	17	15,9%
• Μέτρια	17	15,9%
• Πολύ	50	46,7%
• Πάρα πολύ	14	13,1%

Πίνακας 4.17 Πόσο προτιμάτε τις ακόλουθες μορφές εναλλακτικού τουρισμού; (Ποδηλασία)

	N	%
• Καθόλου	7	6,5%
• Λίγο	12	11,2%
• Μέτρια	26	24,3%
• Πολύ	43	40,2%
• Πάρα πολύ	19	17,8%

Πίνακας 4.18 Πόσο προτιμάτε τις ακόλουθες μορφές εναλλακτικού τουρισμού; (Πεζοπορία)

	N	%
• Καθόλου	4	3,7%
• Λίγο	8	7,5%
• Μέτρια	23	21,5%
• Πολύ	52	48,6%
• Πάρα πολύ	20	18,7%

Πίνακας 4.19 Πόσο προτιμάτε τις ακόλουθες μορφές εναλλακτικού τουρισμού; (Οικοτουρισμό)

	N	%
• Καθόλου	7	6,5%
• Λίγο	13	12,1%
• Μέτρια	40	37,4%
• Πολύ	36	33,6%
• Πάρα πολύ	11	10,3%

Αναφορικά με τις συνήθειές τους, κατά τη διαμονή τους οι συμμετέχοντες, ανάμεσα στην Επίσκεψη σε μουσεία/αρχαιολογικούς χώρους (Πίνακας 4.20), την ποδηλασία (Πίνακας 4.21), την πεζοπορία (Πίνακας 4.22), τα θαλάσσια αθλήματα (Πίνακας 4.23), τη δοκιμή τοπικής κουζίνας (Πίνακας 4.24) και τις επισκέψεις σε τοπικά οινοποιεία / αγροκτήματα (Πίνακας 4.25), προτιμάει μακράν τη δοκιμή τοπικής κουζίνας, με 42,1% να κάνει συχνά επισκέψεις για αυτό το σκοπό και άλλο 25,2% να το κάνει πολύ συχνά. Από κοντά και η πεζοπορία, την οποία επιλέγει συχνά το 32,7% και πολύ συχνά το 25,2%. Λίγο πιο κάτω, είναι τα θαλάσσια αθλήματα (αντίστοιχα ποσοστά 38,3% και 17,8%), σχεδόν όσο και οι επισκέψεις σε μουσεία/αρχαιολογικούς χώρους (36,4% και 17,8% αντίστοιχα), και στη συνέχεια, κατά σειρά η ποδηλασία (29,9% και 17,8% αντίστοιχα) και οι επισκέψεις σε τοπικά οινοποιεία/αγροκτήματα (29,9% και 8,4%).

Πίνακας 4.20 Πόσο συχνά εκτελείτε συνήθως τις παρακάτω δραστηριότητες κατά τη διάρκεια των ταξιδιών σας; (Επίσκεψη σε μουσεία/αρχαιολογικούς χώρους)

	N	%
• Ποτέ	2	1,9%
• Σπάνια	11	10,3%
• Κάποιες φορές	36	33,6%
• Συχνά	39	36,4%
• Πολύ συχνά	19	17,8%

Πίνακας 4.21 Πόσο συχνά εκτελείτε συνήθως τις παρακάτω δραστηριότητες κατά τη διάρκεια των ταξιδιών σας; (Ποδηλασία)

	N	%
• Ποτέ	9	8,4%
• Σπάνια	13	12,1%
• Κάποιες φορές	34	31,8%
• Συχνά	32	29,9%
• Πολύ συχνά	19	17,8%

Πίνακας 4.22 Πόσο συχνά εκτελείτε συνήθως τις παρακάτω δραστηριότητες κατά τη διάρκεια των ταξιδιών σας; (Πεζοπορία)

	N	%
• Ποτέ	5	4,7%
• Σπάνια	10	9,3%
• Κάποιες φορές	30	28,0%
• Συχνά	35	32,7%
• Πολύ συχνά	27	25,2%

Πίνακας 4.23 Πόσο συχνά εκτελείτε συνήθως τις παρακάτω δραστηριότητες κατά τη διάρκεια των ταξιδιών σας; (Θαλάσσια αθλήματα)

	N	%
• Ποτέ	15	14,0%
• Σπάνια	10	9,3%
• Κάποιες φορές	22	20,6%
• Συχνά	41	38,3%
• Πολύ συχνά	19	17,8%

Πίνακας 4.24 Πόσο συχνά εκτελείτε συνήθως τις παρακάτω δραστηριότητες κατά τη διάρκεια των ταξιδιών σας; (Δοκιμή τοπικής κουζίνας)

	N	%
• Σπάνια	3	2,8%
• Κάποιες φορές	32	29,9%
• Συχνά	45	42,1%
• Πολύ συχνά	27	25,2%

Πίνακας 4.25 Πόσο συχνά εκτελείτε συνήθως τις παρακάτω δραστηριότητες κατά τη διάρκεια των ταξιδιών σας; Επίσκεψη σε τοπικά οινοποιεία/αγροκτήματα)

	N	%
• Ποτέ	11	10,3%
• Σπάνια	24	22,4%
• Κάποιες φορές	31	29,0%
• Συχνά	32	29,9%
• Πολύ συχνά	9	8,4%

Τέλος, ο μέσος προϋπολογισμός για κάθε ταξίδι είναι στο εύρος 200-500 ευρώ, καθώς τόσο προϋπολογίζει το 51,4% του δείγματος (Πίνακας 4.26).

Πίνακας 4.26 Ποιος είναι συνήθως ο μέσος προϋπολογισμός σας για κάθε ταξίδι;

	N	%
• Κάτω από 200 €	7	6,5%
• 200-500 €	55	51,4%
• 500-1000 €	40	37,4%
• Πάνω από 1000 €	5	4,7%

Όπως είδαμε και προηγουμένως, η Αχαΐα είναι προορισμός με αρκετή ζήτηση, δεδομένου ότι οι περισσότεροι συμμετέχοντες απάντησαν ότι την επισκέπτονται κάθε χρόνο ή κάθε δύο χρόνια (59,8% και 28% αντίστοιχα).

Πίνακας 4.27 Πόσο συχνά επισκέπτεστε την Αχαΐα;

	N	%
• Πρώτη φορά	7	6,5%
• Κάθε χρόνο	64	59,8%
• Κάθε δύο χρόνια	30	28,0%
• Κάθε 5 χρόνια ή περισσότερο	6	5,6%

Συνολικά πάντως, το επίπεδο του εναλλακτικού τουρισμού στην Αχαΐα αξιολογήθηκε ως μέτριο προς υψηλό, καθώς αυτές οι δύο επιλογές είχαν, κατά σειρά, τα μεγαλύτερα ποσοστά απαντήσεων στη σχετική ερώτηση (46,7% και 36,4%, αντίστοιχα) (Πίνακας 4.28).

Πίνακας 4.28 Πώς θα αξιολογούσατε το επίπεδο του εναλλακτικού τουρισμού στην Αχαΐα;

	N	%
• Πολύ χαμηλό	5	4,7%
• Χαμηλό	10	9,3%
• Μέτριο	50	46,7%
• Υψηλό	39	36,4%
• Πολύ υψηλό	3	2,8%

Πάντως, επίσης όπως αναλύθηκε παραπάνω, ο κόσμος θα ήθελε να μάθει περισσότερα για τις εναλλακτικές δραστηριότητες που προσφέρονται σε έναν προορισμό και ιδίως στην Αχαΐα, όπως δείχνει το ισχνό 5,6%, ποσοστό που είχαν οι αρνητικές απαντήσεις της σχετικής ερώτησης (Πίνακας 4.29)

Πίνακας 4.29 Θα ήθελα να μάθω περισσότερα για τις εναλλακτικές δραστηριότητες που προσφέρονται σε έναν προορισμό και ιδίως στην Αχαΐα

	N	%
• 1: Διαφωνώ απόλυτα	2	1,9%
• 2: Διαφωνώ	4	3,7%
• 3: Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	23	21,5%
• 4: Συμφωνώ	50	46,7%
• 5: Συμφωνώ απόλυτα	28	26,2%

Συμπεράσματα - Προτάσεις

Η παρούσα έρευνα ανέδειξε σημαντικές πτυχές της τρέχουσας κατάστασης του τουρισμού στην Αχαΐα, με ιδιαίτερη έμφαση στις εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Μέσα από τη χαρτογράφηση των κινήτρων, των χαρακτηριστικών και των εμπειριών των τουριστών, καθώς και την αξιολόγηση του επιπέδου ανάπτυξης και των προοπτικών του εναλλακτικού τουρισμού στην περιοχή, προκύπτουν τα εξής συμπεράσματα.

Η Αχαΐα διαθέτει μοναδικά φυσικά και πολιτισμικά πλεονεκτήματα που συνδυάζουν τη φυσική ομορφιά με την πολιτιστική ανάπτυξη. Ωστόσο, η τουριστική της ανάπτυξη έχει περιοριστεί τα τελευταία χρόνια, λόγω ελλείψεων στην εκμετάλλευση αυτών των πλεονεκτημάτων και της αργής υλοποίησης έργων υποδομής. Η ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού, όπως ο αγροτουρισμός, ο οικοτουρισμός και ο πολιτιστικός τουρισμός, παρουσιάζει σημαντικές προοπτικές για την περιοχή. Οι μορφές αυτές μπορούν να προσελκύσουν τουρίστες με ειδικά ενδιαφέροντα και να ενισχύσουν την τοπική οικονομία, προσφέροντας παράλληλα βιώσιμες λύσεις που προστατεύουν το φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον.

Η ανάλυση SWOT της Αχαΐας αποκάλυψε τα δυνατά σημεία όπως η φυσική ομορφιά και η πολιτιστική κληρονομιά, αλλά και τις αδυναμίες όπως η ελλιπής υποδομή και η χαμηλή τουριστική συνείδηση. Τα δυνατά σημεία του Νομού Αχαΐας είναι η πρόσβαση από το λιμάνι, ο αυτοκινητόδρομος που συνδέει το Νομό με την Αθήνα, με τη δυτική Ελλάδα και με την Πελοπόννησο. Ακόμα, η Γέφυρα Ρίου-Αντιρρίου δίνει επιπλέον αξία στην ευρύτερη περιοχή. Επιπλέον, ολοκληρώθηκαν τα έργα υδροδότησης της περιοχής.

Ο Νομός βρίσκεται σε στρατηγική γεωπολιτική θέση καθώς γειτνιάζει με μεγάλα αστικά κέντρα αλλά και με σημαντικά τουριστικά κέντρα όπως τα Καλάβρυτα, η Αρχαία Ολυμπία, οι Δελφοί, οι Μυκήνες, η Επίδαυρος κ.α. Διαθέτει πλούσια φυσική κληρονομιά η οποία σε συνδυασμό με το ήπιο μεσογειακό κλίμα, αποτελεί συγκριτικό πλεονέκτημα της περιοχής, καθώς ο επισκέπτης έχει πληθώρα επιλογών σε όλες τις εποχές του χρόνου, έχοντας να επιλέξει βουνό ή θάλασσα.

Η περιοχή διαθέτει πολλά επισκέψιμα οινοποιεία, συνεπώς, μπορεί να αναπτυχθεί ο οινοτουρισμός στην περιοχή. Αλλά και ο γαστρονομικός, αγροτουρισμός δύναται να αναπτυχθεί, καθώς η περιοχή, λόγω του ήπιου κλίματός της ευνοεί τις τοπικές καλλιέργειες και η τοπική κουζίνα είναι εκλεκτή. Άλλωστε η Αχαΐα έχει παράδοση στη μεταποιητική βιομηχανία τροφίμων και ποτών.

Λόγω της μεγάλης ποικιλίας των περιοχών που διαθέτει (βουνό και θάλασσα) η Αχαΐα μπορεί να αναπτύξει χειμερινό τουρισμό στον ορεινό όγκο της. Για παράδειγμα, το χιονοδρομικό κέντρο των Καλαβρύτων μπορεί να τύχει διεθνούς αναγνώρισης εφόσον γίνουν τα κατάλληλα έργα υποδομής.

Οι ευκαιρίες περιλαμβάνουν την αξιοποίηση νέων μορφών τουρισμού και την ενίσχυση των υποδομών, ενώ οι απειλές περιλαμβάνουν οικονομικές κρίσεις και φυσικές καταστροφές. Επιπλέον, η έρευνα κατέδειξε ότι οι τουρίστες ενδιαφέρονται για εναλλακτικές δραστηριότητες, όπως πεζοπορία, επισκέψεις σε οινοποιεία και τοπικά αγροκτήματα. Το φαράγγι του Βουραϊκού είναι ιδανικό μέρος για πεζοδρομία και εφόσον οι τουρίστες φάνηκε να ενδιαφέρονται για πεζοπορία, μπορούν να χαραχθούν νέα μονοπάτια στα γύρω βουνά. Η διαδρομή προς Ζαρούχλα στην ορεινή Ακράτα, έχει μεγάλο ενδιαφέρον και μπορεί να αναπτυχθεί, καθώς ο δρόμος είναι επαρχιακός και η πρόσβαση είναι δύσκολη ιδιαίτερα τους χειμερινούς μήνες. Οι μοναδικές προστατευόμενες περιοχές NATURA μπορούν να προσελκύσουν πολλούς επισκέπτες για πεζοπορία, παρατήρηση πουλιών και άλλες δραστηριότητες στη φύση. Η περιοχή διαθέτει ένα εκ των επτά παγκόσμιων γεωπάρκων της UNESCO το Γεωπάρκο Χελμού-Βουραϊκού, όπου φιλοξενεί σημαντικό αριθμό τοπικών ενδημικών, ελληνικών ενδημικών, σπάνιων και απειλούμενων φυτών και ζώων (fdchelmos.gr). Τα μοναδικά τοπία που υπάρχουν σε ολόκληρο το Νομό και που συνδυάζουν σημεία πολιτιστικής κληρονομιάς, μπορούν να καταστούν, με τις κατάλληλες υποδομές, μοχλός για τη Βιώσιμη Τοπική Ανάπτυξη.

Ο εναλλακτικός τουρισμός μπορεί να αποτελέσει σημαντική αναπτυξιακή διέξοδο για την περιοχή της Αχαΐας. Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού, όπως ο αγροτουρισμός, ο οικοτουρισμός και ο πολιτιστικός τουρισμός, προσφέρουν την ευκαιρία για την προώθηση των φυσικών και πολιτιστικών πόρων της περιοχής, ενώ παράλληλα συμβάλλουν στη βιώσιμη ανάπτυξη. Η έρευνα κατέδειξε ότι ένα σημαντικό ποσοστό των επισκεπτών είναι πιθανό ή πολύ πιθανό να επιλέξει εναλλακτικές μορφές τουρισμού στην Αχαΐα. Συγκεκριμένα, το 47,7% των ερωτηθέντων δήλωσε ότι είναι πιθανό να επιλέξει μια μορφή εναλλακτικού τουρισμού, ενώ το 19,6% δήλωσε ότι είναι πολύ πιθανό.

Η Αχαΐα διαθέτει σημαντικά πλεονεκτήματα που μπορούν να αξιοποιηθούν για την ανάπτυξη του εναλλακτικού τουρισμού. Αυτά περιλαμβάνουν τη φυσική ομορφιά, την πολιτιστική κληρονομιά, και τις υποδομές που μπορούν να υποστηρίξουν δραστηριότητες όπως η πεζοπορία, ο ορεινός τουρισμός και ο θαλάσσιος τουρισμός. Επιπλέον, οι κοντινές αποστάσεις από σημαντικούς αρχαιολογικούς χώρους ενισχύουν το δυναμικό της

περιοχής. Παρά τα δυνατά σημεία, η ανάπτυξη του τουρισμού στην Αχαΐα αντιμετωπίζει σημαντικές προκλήσεις. Η έλλειψη εκμετάλλευσης των φυσικών πλεονεκτημάτων και των πολιτισμικών αξιών, η ανεπάρκεια στις υποδομές, καθώς και οι χαμηλοί ρυθμοί εκσυγχρονισμού των βασικών έργων υποδομής περιορίζουν την τουριστική ικανότητα της περιοχής. Επιπλέον, η οικονομική κρίση και η πανδημία του COVID-19 έχουν επιδεινώσει την κατάσταση.

Επειδή μεγάλα έργα υποδομής βρίσκονται υπό κατασκευή, όταν ολοκληρωθούν θα μπορέσει να ανοίξει ο δρόμος για περαιτέρω τουριστική ανάπτυξη της περιοχής. Με το νέο σιδηροδρομικό δίκτυο, η πρόσβαση θα γίνει ευκολότερη και πιο γρήγορη. Αλλά και το αεροδρόμιο του Αράξου αν αναβαθμίσει τις υποδομές του και δέχεται πτήσεις από το εξωτερικό, θα επιφέρει σημαντικά οικονομικά οφέλη στην ευρύτερη περιοχή, από τους επισκέπτες.

Για το καλοκαίρι, παράκτιες περιοχές, μπορούν να λειτουργήσουν ως σημεία έλξης τουρισμού, εγχώριου και μη, καθώς μπορούν να γίνουν ελκυστικοί προορισμοί για τουρισμό θαλάσσιων σπορ, αλιευτικό και καταδυτικό τουρισμό.

Βιβλιογραφία

- acci.gr. (2023). Στα 24 δισ. ευρώ ή 11,5% του ΑΕΠ η άμεση συμβολή του τουρισμού το 2022. Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο Αθηνών. Ανάκτηση 2024, από <http://tinyurl.com/y4vydtp4>
- achaiasa.gr. (2019). Αναμορφωμένη Πρόταση Τοπικού Προγράμματος CLLD/LEADER ΑΛΙΕΙΑΣ στο Νομό Αχαΐας. ΑΧΑΪΑ Αναπτυξιακή ΑΕ. Ανάκτηση 2024, από <http://tinyurl.com/4btpapx2>
- Aktion Airport. (2020, 2019). Traffic Development Overview. Ανάκτηση 2024, από https://www.pvk-airport.gr/uploads/sys_nodeIng/2/2880/Aktion_12_Traffic_2020vs2019.pdf
- Aktion Airport. (2021). Traffic Report by Country. Ανάκτηση 2024, από https://www.pvk-airport.gr/uploads/sys_nodeIng/2/2880/Traffic%20by%20Country_2021_PVK.pdf
- Amadeus. (2021). *Rebuild Travel Survey*. Ανάκτηση 2024, από <https://amadeus.com/documents/en/pdfs/rebuild-travel-survey-global-report.pdf>
- ampatron.gr. (n.d.). *Αρχαιολογικοί χώροι στην Αχαΐα*. (Αρχαιολογικό Μουσείο Πατρών) Ανάκτηση 2024, από <http://tinyurl.com/4r33c3w7>
- Araxos Airport. (n.d.). Araxos Airport GPA. Ανάκτηση 2024, από <https://www.araxos-airport.com/>
- AthensTransport.com. (2022). Τα νέα του σιδηρόδρομου: πιο κοντά στην Πάτρα το τρένο (το 2026). Ανάκτηση 2024, από <https://www.athenstransport.com/2022/11/nea-sidirodromos-rododafni-río-proastiakos/>
- Balaska, P., & Alexandris, K. (2018). Διοίκηση Αθλητικού Τουρισμού Κ. Αλεξανδρή. Στο *Διοίκηση Αθλητικού Τουρισμού* (σσ. 48-51). Αφοί Κυριακίδη Εκδόσεις ΑΕ. Ανάκτηση 2024, από https://www.researchgate.net/publication/330369363_Dioikese_AThletikou_Tourismou_K_Alexandre
- Balkaran, R., & Hattingh, C. (2024). *Vol. 7 No. 1 (2024): Proceedings of the 7th International Conference on Tourism Research*. Cape Peninsula University of

- Technology, aci. Ανάκτηση 2024, από <https://papers.academic-conferences.org/index.php/ictr/issue/view/29/32>
- Bertella, G. (2022). Small tourism providers' stories about sustainability. Στο *Annals of Tourism Research Empirical Insights*, 4(1). Elsevier.
doi:<https://doi.org/10.1016/j.annale.2022.100085>
- Bichler, B., & Pikkemaat, B. (2021). Winter sports tourism to urban destinations: Identifying potential and comparing motivational differences across skier groups. Στο *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 36. Ανάκτηση από <https://doi.org/10.1016/j.jort.2021.100420>
- Blackall, M. (2019). *Global tourism hits record highs - but who goes where on holiday?* (theguardian-com) Ανάκτηση 2024, από <https://tinyurl.com/2dhra3tz>
- blueflag.gr. (n.d.). Διεθνές Πρόγραμμα "Γαλάζια Σημαία". Ανάκτηση 2024, από <https://www.blueflag.gr/>
- Booking.com. (2018). *Reveals 8 Travel Predictions for 2019*. Ανάκτηση 2024, από <https://news.booking.com/bookingcom-reveals-8-travel-predictions-for-2019>
- Bramwell, B., & Lane, B. (1993). Sustainable Tourism: An Evolving Global Approach. Στο *Journal of Sustainable Tourism*, 1(1) (σσ. 71-80). Taylor & Francis.
- Campos-Soria, J. A. (2020). Optimal Tourism Development. MDPI. Ανάκτηση από <https://doi.org/10.3390/books978-3-03943-692-7>
- CBI. (2021). *Entering the European market for MICE tourism products*. Ανάκτηση από <https://www.cbi.eu/market-information/tourism/mice-tourism/market-entry>
- de Abreu, L. A., Walkowski, M. C., Perinotto, A. R. & da Fonseca, J. F. (2024). Community-Based Tourism and Best Practices with the Sustainable Development Goals. Στο *Innovations in Sustainable Tourism: Shaping the Future of Destinations*, 14(2). Ανάκτηση από <https://doi.org/10.3390/admsci14020036>
- Dehler, N. (2020). *How Mobile has Changed the Guest Journey*. (Hospitalitynet) Ανάκτηση 2024, από <https://www.hospitalitynet.org/opinion/4096425.html>
- ecotourism.org. (n.d.). *What Is Ecotourism?* (The International Ecotourism Society) Ανάκτηση 2024, από <https://ecotourism.org/what-is-ecotourism/>

- Elphick, D. (2024). *Tourism trends: Domestic and international tourist market*.
(SiteMinder) Ανάκτηση 2024, από <https://www.siteminder.com/r/tourism-trends/>
- European Commission. (n.d.). SWOT analysis - strengths, weaknesses, opportunities and threats. Ανάκτηση 2024, από <http://tinyurl.com/yey54fte>
- Eurostat. (2023). *Tourism trips of Europeans*. (European Union (EU)) Ανάκτηση 2024, από https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Tourism_trips_of_Europeans
- evisa.express. (2023). *Bleisure Travel - Statistics*. Ανάκτηση 2024, από <https://evisa.express/en/blog/bleisure-travel-statistics-2023>
- Evolve. (2021). *Evolve's 2022 Travel Trends Forecast: Travel Returns -- But Expectations Have Changed*. Ανάκτηση 2024, από <https://tinyurl.com/wfk6x943>
- Goncena, A. (2018). *Bleisure Travelers are Hungry for Sunshine, Sightseeing, and Cuisine*. (Expedia Media Solutions) Ανάκτηση 2024, από https://www.ansa.it/sito/notizie/economia/business_wire/news/2018-05-16_1161817661.html
- greecedestination.gr. (n.d.). *Η φύση στο Νομό Αχαΐας*. Ανάκτηση 2024, από <https://bit.ly/48wH8yK>
- GWl. (2023). *Wellness Tourism*. (Global Wellness Institute) Ανάκτηση 2024, από <https://globalwellnessinstitute.org/what-is-wellness/what-is-wellness-tourism/>
- GWT. (2021). *Wellness tourism, Spas, thermal/Mineral Springs*. Ανάκτηση 2024, από https://globalwellnessinstitute.org/wp-content/uploads/2022/02/GWI-WE-Monitor-2021_Wellness-Tourism.pdf
- happytraveller.gr. (n.d.). AXAIA: Οι πιο ενδιαφέρουσες δραστηριότητες στη φύση. Ανάκτηση 2024, από <https://happytraveller.gr/axaia-oi-pio-endiaferouses-drastiriotites-sti-fisi/>
- <https://mdaae.gr/>. (2024). Εγγεγραμμένοι άνεργοι ανά Περιφερειακή Ενότητα. Μηχανισμός Διάγνωσης Αναγκών της Αγοράς Εργασίας. Ανάκτηση 2024, από <https://mdaae.gr/data/engegrammenoi-anergoi-ana-perifereiakhi-enotita/>

- Flaherty, G. T., Hamer, D. H., Chen, L. H. (2022). Travel in the Time of COVID: A Review of International Travel Health in a Global Pandemic. Στο *Tropical, Travel and Emerging Infections*, 24, (σσ.129-145). Ανάκτηση 2024, από <https://link.springer.com/article/10.1007/s11908-022-00784-3>
- Kirkham, A. (2022). *What is hybrid work and why do employees want it?* (Envoy) Ανάκτηση 2024, από <https://envoy.com/blog/what-is-a-hybrid-work-model>
- Koliouska, C., & Andreopoulou, Z. (2023). E-Tourism for Sustainable Development through Alternative Tourism Activities. Στο *Sustainability*, 15(11). Thessaloniki: Aristotle University of Thessaloniki. doi:<https://doi.org/10.3390/su15118485>
- KPMG. (2020). Principles for Digital Transformation in Cities. KPMG. Ανάκτηση 2024, από <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/ae/pdf-2022/02/principles-for-digital-transformation-in-cities-english.pdf>
- Lolos, S., Palaios, P., & Papapetrou, E. (2021). Tourism-led growth asymmetries in Greece: evidence from quantile regression analysis. Στο *Portuguese Economic Journal*, 22 (σσ. 125–148). Springer Link. Ανάκτηση 2024, από <https://link.springer.com/article/10.1007/s10258-021-00195-7>
- Loo, J. (2017). *The future of travel: New consumer behavior and the technology giving it flight*. (Think with Google) Ανάκτηση 2024, από https://www.thinkwithgoogle.com/_gs/documents/4687/1121-Future-of-Travel-Download.pdf
- Macdonald, C., Turffs, D., McEntee, K., Elliot, J. & Wester, J. (2023). The relationship between tourism and the environment in Florida, USA: A media content analysis. Στο *Annals of Tourism Research Empirical Insights*, 4(1). Ανάκτηση 2024, από <https://doi.org/10.1016/j.annale.2023.100092>
- odontotos.com. (n.d.). Οδοντωτός σιδηρόδρομος Διακοπτού -Καλαβρύτων. Ανάκτηση 2024, από <https://www.odontotos.com/>
- pelop.gr. (2024). Αεροδρόμιο Αράξου: Περνά σε ιδιώτες για αναβάθμιση υποδομών. Ηλεκτρονικές Εκδόσεις Πελοπόννησος. Ανάκτηση 2024, από <https://pelop.gr/aerodromio-araxou-perna-se-idiotες-gia-anavathmisi-ypodomon/>

- pwc.com. (2018). Ελληνικός Τουρισμός – Η επόμενη μέρα. World Travel & Tourism Council. Ανάκτηση 2024, από <http://tinyurl.com/y6vf9h82>
- Rauch, M. (2020). *Ready for the Rebound*. (ARIVAL GUIDE) Ανάκτηση 2024, από <https://arival.travel/research/arival-guide-ready-for-the-rebound/>
- salecycle.com. (2023). *Online Travel Booking*. Ανάκτηση 2024, από <https://tinyurl.com/3e7ccump>
- Samal, R. & Dash, M. (2023). Ecotourism, biodiversity conservation and livelihoods: Understanding the convergence and divergence. Στο *International Journal of Geoheritage and Parks*, 11(1) (σσ. 1–20). Ανάκτηση 2024, από <https://doi.org/10.1016/j.ijgeop.2022.11.001>
- Seitz, L. (2024). *Mobile Vs. Desktop Internet Usage (Latest 2024 Data)*. (broadbandsearch.net) Ανάκτηση 2024, από <https://www.broadbandsearch.net/blog/mobile-desktop-internet-usage-statistics>
- travel.gr. (2023). Οι καλύτερες παραλίες της Αχαΐας. Ανάκτηση 2024, από <https://www.travel.gr/best-of/oi-kalyteres-paralies-tis-acha-as/>
- Triarchi, E., & Karamanis, K. (2017). Alternative Tourism Development: A Theoretical Background. Στο *World Journal of Business and Management* 3(1) (σ. 35). doi:10.5296/wjbm.v3i1.11198
- Triarchi, E., & Karamanis, K. (2016). The evolution of alternative forms of Tourism: a theoretical background”. Στο *2rd International Conference of development and economy (ICODECON)*. Thessaloniki. Ανάκτηση 2024, από https://www.researchgate.net/publication/327112363_The_evolution_of_alternative_forms_of_Tourism_a_theoretical_background
- Tsvetkov, T. (2023). *How to Get More Bookings from Mobile Devices*. Ανάκτηση 2024, από <https://pro.regiondo.com/blog/mobile-bookings/>
- typosthes.gr. (2017). *Τα χειμερινά αθλήματα και η προέλευσή τους!* Ανάκτηση 2024, από https://www.typosthes.gr/arheio/147507_talheimerina-athlimata-kai-i-proeleysi-toys

- UNFCCC. (2021). *The Glasgow Climate Pact – Key Outcomes from COP26*. (United Nations Climate Change) Ανάκτηση 2024, από <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-glasgow-climate-pact-key-outcomes-from-cop26>
- UNWTO. (n.d.). *Digital Transformation*. Ανάκτηση 2024, από <https://www.unwto.org/digital-transformation>
- UNWTO. (n.d.). *The Glasgow Declaration: A Commitment to a Decade of Tourism Climate Action*. Ανάκτηση 2024, από <https://www.unwto.org/the-glasgow-declaration-on-climate-action-in-tourism>
- Vrana, V. (2023). Sustainable Tourism Development and Innovation: Recent Advances and Challenges. Στο *Sustainable Tourism Development and Innovation: Recent Advances and Challenges*, 15(9). Ανάκτηση από <https://doi.org/10.3390/su15097224>
- WHO. (2022). *Mental health*. (World Health Organization) Ανάκτηση 2024, από <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/mental-health-strengthening-our-response>
- wondergreece.gr. (n.d.). Ν. Αχαΐας / Δραστηριότητες / Πεζοπορία. Ανάκτηση 2024, από http://www.wondergreece.gr/v1/el/Perioxes/N_Axaias/Drastiriotites/Pezoporla
- www.pde.gov.gr. (n.d.). Κατασκευή Μικρής Περιμετρικής Πατρών. Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας. Ανάκτηση 2024, από <https://www.pde.gov.gr/erga/view.html?id=333fe4cb-f2ae-450a-9015-43fff948ebf>
- ypodomes.com. (2024). Πάτρα – Πύργος: έτοιμος κατά 80% αναμένεται να είναι ο νέος αυτοκινητόδρομος στο τέλος του 2024. Ανάκτηση 2024, από <http://tinyurl.com/bdtsrvns>
- Zagonari, F. (2019). Multi-Criteria, Cost-Benefit, and Life-Cycle Analyses for Decision-Making to Support Responsible, Sustainable, and Alternative Tourism. Στο 11(4). MDPI. doi:<https://doi.org/10.3390/su11041038>
- Βαρβαρέσος, Σ. (2000). Τουρισμός: Οικονομικές προσεγγίσεις. Εννοιολογικές, θεωρητικές και μεθοδολογικές προσεγγίσεις. Προπομπός.
- Γέφυρα Χαρίλαος Τρικούπης. (n.d.). Ανάκτηση 2024, από <https://www.gefyra.gr/>

- Γκούντας, Δ. (2016). Τουριστική ανάπτυξη στην Αχαΐα. Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Πτυχιακή Εργασία.
- Δήμος Ερυμάνθου. (n.d.). *Όρος Ερύμανθος*. Ανάκτηση 2024, από <https://bit.ly/49Qh8zH>
- Δήμος Καλαβρύτων. (n.d.). *Λάδωνας (Το ποτάμι του Δράκοντα)*. Ανάκτηση 2024, από <https://bit.ly/3OW1SJD>
- ΕΛΣΤΑΤ. (2021). Εξέλιξη Κύκλου Εργασιών Επιχειρήσεων Παροχής Καταλυμάτων Και Υπηρεσιών Εστίασης. Ελληνική Στατιστική Αρχή. Ανάκτηση 2024, από <http://tinyurl.com/yk4hs3ar>
- ΕΛΣΤΑΤ. (2022). Αποτελέσματα Απογραφής Γεωργίας και Κτηνοτροφίας. Ελληνική Στατιστική Αρχή. Ανάκτηση 2024, από https://elstat-outsourcers.statistics.gr/apografi_georgias_21_FINAL_web.pdf
- ΕΛΣΤΑΤ. (2022). Αποτελέσματα Απογραφής Πληθυσμού-Κατοικιών 2021: Δυτική Ελλάδα. Ελληνική Στατιστική Αρχή. Ανάκτηση 2024, από https://www.statistics.gr/documents/20181/17776954/NWS_Census_results_BOO_KLET_19072022_GR.pdf
- ΕΛΣΤΑΤ. (2022). Εξέλιξη Κύκλου Εργασιών Επιχειρήσεων Παροχής Καταλυμάτων Και Υπηρεσιών Εστίασης. Ελληνική Στατιστική Αρχή. Ανάκτηση 2024, από <http://tinyurl.com/yk4hs3ar>
- ΕΛΣΤΑΤ. (2023). Εξέλιξη Κύκλου Εργασιών Επιχειρήσεων Παροχής Καταλυμάτων Και Υπηρεσιών Εστίασης. Ελληνική Στατιστική Αρχή. Ανάκτηση 2024, από <https://bit.ly/3uPoEMj>
- Επιμελητήριο Αχαΐας. (2021). Εκπαιδευτικό επίπεδο πληθυσμού. Eurostat. Ανάκτηση 2024, από <http://tinyurl.com/bdzranf>
- ΕΡΓΟΣΕ. (2020). Νέα σιδηροδρομική γραμμή υψηλών ταχυτήτων Κόρινθος-Πάτρα, Επιδομή γραμμής, Τμήμα Κιάτο-Αίγιο (Ροδοδάφνη). Ανάκτηση 2024, από <http://tinyurl.com/mwam3scx>
- Ζυμάρα, Α. (2017). «Η Συμβολή του τουρισμού στην αειφορία των τουριστικών προορισμών. Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Πτυχιακή Εργασία. Ανάκτηση 2024, από <https://bit.ly/4acl2m8>

- Ιατρού, Γ. (2019). Ιστορική αναδρομή στο σύστημα ύδρευσης της πόλης των Πατρών. Ελληνικό Μεσογειακό Πανεπιστήμιο, Πτυχιακή Εργασία. Ανάκτηση 2024, από <https://apothes.is.lib.hmu.gr/bitstream/handle/20.500.12688/9593/IatrouGeorge2019.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- ΙΝΣΕΤΕ. (2020). Αξιολόγηση του brand “Ελλάδα” και σύγκριση με τον ανταγωνισμό στη Ν. Ευρώπη βάσει της εμπειρίας των τουριστών. Ινστιτούτο του Συνδέσμου Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων (ΙΝΣΕΤΕ). Ανάκτηση 2024, από https://insete.gr/wp-content/uploads/2020/02/2019_TRAVELSAT_Greece_2018-Summary.pdf
- ΙΝΣΕΤΕ. (2020). Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας. Ετήσια Έκθεση Ανταγωνιστικότητας και Διαρθρωτικής Προσαρμογής στον Τομέα του τουρισμού για το έτος 2019. Ινστιτούτο του Συνδέσμου Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων. Ανάκτηση 2024, από https://insete.gr/wp-content/uploads/2020/05/20-12_Western_Greece-2.pdf
- ΙΝΣΕΤΕ. (2021). Ο Τουρισμός το 2040. Οι Κύριες Τάσεις που θα διαμορφώσουν το μονοπάτι του ταξιδιού στον Τουρισμό. SETE, ΙΝΣΕΤΕ. Ανάκτηση 2024, από <https://tinyurl.com/yfjxyr5u>
- ΙΝΣΕΤΕ. (2021). Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας. Ετήσια Έκθεση Ανταγωνιστικότητας και Διαρθρωτικής Προσαρμογής στον Τομέα του τουρισμού για το έτος 2020. Ινστιτούτο του Συνδέσμου Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων. Ανάκτηση 2024, από https://insete.gr/wp-content/uploads/2020/05/21-12_Western_Greece-3.pdf
- ΙΝΣΕΤΕ. (2021). Σχέδια Δράσης για την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και της διαρθρωτικής προσαρμογής του τουριστικού τομέα. Προορισμός «Δυτική Ελλάδα». Ανάκτηση 2024, από <https://insete.gr/wp-content/uploads/pdf/proorismoiproorismos-dutiki-ellada.pdf>
- ΙΝΣΕΤΕ. (2022). Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας. Ετήσια Έκθεση Ανταγωνιστικότητας και Διαρθρωτικής Προσαρμογής στον Τομέα του τουρισμού για το έτος 2021. Ινστιτούτο του Συνδέσμου Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων. Ανάκτηση 2024, από https://insete.gr/wp-content/uploads/2020/05/22-12_Western_Greece-1.pdf

- ΙΝΣΕΤΕ. (2023). Ινστιτούτο του Συνδέσμου Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων. Ανάκτηση 2024, από https://insete.gr/wp-content/uploads/2020/05/23-12_Western_Greece.pdf
- ΙΝΣΕΤΕ. (2023). Ετήσια Έκθεση Ελληνικού Τουρισμού 2022. Ινστιτούτο του Συνδέσμου Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων (ΙΝΣΕΤΕ). Ανάκτηση 2024, από https://insete.gr/wp-content/uploads/2023/12/23-12_Greece-2.pdf
- ΙΝΣΕΤΕ. (2023). Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας. Ετήσια Έκθεση Ανταγωνιστικότητας και Διαρθρωτικής Προσαρμογής στον Τομέα του τουρισμού για το έτος 2022. Ινστιτούτο του Συνδέσμου Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων. Ανάκτηση 2024, από https://insete.gr/wp-content/uploads/2020/05/23-12_Western_Greece.pdf
- Κοκκώσης, Χ., Γκρίμπα, Ε., & Τσάρτας, Π. (2020). Ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Ζήτηση και προσφορά νέων προϊόντων τουρισμού - 2η έκδοση. Κριτική.
- Κοκκώσης, Χ., Τσάρτας, Π., & Γκρίμπα, Ε. (2011). Ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού, ζήτηση και προσφορά νέων προϊόντων τουρισμού. Αθήνα: Κριτική.
- Κοσμάτου, Α. (2021). *MICE Tourism στην Πάτρα: Υφιστάμενη κατάσταση, προκλήσεις και μελλοντικές κατευθύνσεις μέσα από το πρίσμα του μάρκετινγκ*. (Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πτυχιακή Εργασία) Ανάκτηση 2024, από <https://apothesis.eap.gr/archive/download/9035af4d-74c7-40e9-9ccf-3838f25ed1d0.pdf>
- Κοτσώνης, Η. (2020). Νεανικός Τουρισμός και Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης: Διερεύνηση της συμπεριφοράς, των κινήτρων των νέων τουριστών και της επίδρασης των κοινωνικών δικτύων Instagram και TripAdvisor στις αποφάσεις τους. Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Διπλωματική Εργασία.
- Λάμπρος, Μ. (2017). Σύγκριση Τουριστικού Προϊόντος Ελλάδας και Κύπρου. Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Μεταπτυχιακή Εργασία.
- Λάμπρου, Ε., & Ίκκος, Α. (2023). Διεθνείς Αεροπορικές Αφίξεις: 2019-2022. Ινστιτούτο του Συνδέσμου Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων (ΙΝΣΕΤΕ).

- Λιναρδάτου, Χ. (2011). Πολιτιστικός Τουρισμός – Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού. Ινστιτούτο Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων (ΙΔΕΚΕ). Ανάκτηση 2024, από http://reader.ekt.gr/bookReader/show/index.php?lib=EDULLL&item=1032&bitstream=1032_01#page/1/mode/2up
- Μοίρα, Π. Π. (2019). Θρησκευτικός Τουρισμός και Προσκύνημα. Πολιτικές, Διαχείριση, Αειφορία. Φαίδιμος.
- N. 4019. (2011). ΦΕΚ Α' 216/30-9-2011, Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα και λοιπές διατάξεις. Εθνικό Τυπογραφείο. Ανάκτηση 2024, από <https://www.kodiko.gr/nomothesia/document/63473/nomos-4019-2011>
- N. 4384. (2016). ΦΕΚ Α' 78/26-4-2016, Αγροτικοί Συνεταιρισμοί, μορφές συλλογικής οργάνωσης του αγροτικού χώρου και άλλες διατάξεις. Εθνικό Τυπογραφείο. Ανάκτηση 2024, από <https://www.kodiko.gr/nomothesia/document/190421/nomos-4384-2016>
- N. 4582. (2018). ΦΕΚ 208 Α' 11-12-2018, Θεματικός τουρισμός – Ειδικές μορφές τουρισμού – Ρυθμίσεις για τον εκσυγχρονισμό του θεσμικού πλαισίου στον τομέα του τουρισμού και της τουριστικής εκπαίδευσης – Στήριξη τουριστικής επιχειρηματικότητας και άλλες διατάξεις. Ανάκτηση 2024, από <http://elib.aade.gr/elib/view?d=/gr/act/2018/4582/>
- N. 4688. (2020). Ειδικές μορφές τουρισμού, διατάξεις για την τουριστική ανάπτυξη και άλλες διατάξεις. (Εθνικό Τυπογραφείο) Ανάκτηση 2024, από <https://www.kodiko.gr/nomothesia/document/620834/nomos-4688-2020>
- N. 4688. (2020). ΦΕΚ Α' 101/24-5-2020, Ειδικές μορφές τουρισμού, διατάξεις για την τουριστική ανάπτυξη και άλλες διατάξεις. (Εθνικό Τυπογραφείο) Ανάκτηση 2024, από <https://www.kodiko.gr/nomothesia/document/620834/nomos-4688-2020>
- N. 5061. (2023). ΦΕΚ Α' 179/31-10-2023, Διατάξεις για την ενίσχυση της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης. Εφημερίδα της Κυβέρνησης. Ανάκτηση 2024, από Διατάξεις για την ενίσχυση της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης
- ΟΛΠΑ. (n.d.). Οργανισμός Λιμένος Πατρών ΑΕ. Ανάκτηση 2024, από <https://www.patrasport.gr/>

ΟΣΕ. (n.d.). Σιδηροδρομικός Σταθμός Πάτρας. Ανάκτηση 2024, από

<http://tinyurl.com/4xdavmy8>

Παπαγεωργίου, Α. Ν. (2018). *Οργάνωση Συνεδρίων και Εκδηλώσεων. Τουρισμός MICE*. Φαίδιμος.

ΠΑΣΕΒΙΠΕ. (2023). Φράγμα Πείρου – Παραπείρου: Οριστική παραλαβή με 14 χρόνια καθυστέρηση. Πανελλήνιος Σύνδεσμος Επιχειρήσεων Βιομηχανικών Περιοχών. Ανάκτηση 2024, από <https://pasevipe.gr/blog/fragma-peiroy-parapeiroy-oristiki-paralabi-me-14-hronia-kathysterisi-12666>

Πατρινό Καρναβάλι. (n.d.). Ανάκτηση 2024, από <https://www.carnivalpatras.gr/>

Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας. (n.d.). *Πολυσυλλεκτικό, δυναμικό τουριστικό προϊόν που συνδυάζει παραδοσιακές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού*. Ανάκτηση 2024, από https://www.pde.gov.gr/invest_in_PDE/el/ependy-ontas-stin-pde/giati-na-ependy-so-stin-pde/polysyllektiko-dynamiko-touristiko-proion-pou-syndyazei-paradosiakes-kai-enallaktikes-morfes-tourismoy

ΣΟΚΕΕ. (2023). *Η Συμβολή των Εκθέσεων στην Ελληνική Οικονομία*. (Σύνδεσμος Οργανωτών και Κατασκευαστών Εκθέσεων Ελλάδος, Oxford Economics, UFI) Ανάκτηση 2024, από <https://tinyurl.com/m7adsrmb>

Σφακιανάκης, Μ. Κ. (2000). *Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού*. Έλλην.

Τζεφέρης, Π. (2015). Το θεσμικό πλαίσιο για τις ιαματικές πηγές. Ελληνικός Ορυκτός Πλούτος. Ανάκτηση 2024, από https://www.oryktosploutos.net/2015/05/blog-post_14-20/#.VVWQ-vntlBc

Υπ. Τουρισμού. (2021). *Σήμα Επισκέψιμου Οινοποιείου*. Ανάκτηση 2024, από <https://mintour.gov.gr/wp-content/uploads/2021/04/Filladio-SEO.pdf>

Υπ. Τουρισμού. (2023). *Σήμα Επισκέψιμου Ζυθοποιείου*. Ανάκτηση 2024, από <https://drive.google.com/file/d/17HvG497GJSayMOIYgexipe1WtLAExL7/view>

ΦΕΚ 7470/Β'. (2023). *Καθορισμός των προδιαγραφών, των τεχνικών και λειτουργικών προδιαγραφών των εγκαταστάσεων των επισκέψιμων τυροκομείων, μορφή και τύπος του Σήματος Επισκέψιμου Τυροκομείου*. Ανάκτηση 2024, από <https://www.e-nomothesia.gr/kat-tourismos/kya-24283-2023.html>